

**AZ ÉLELMISZERIPAR
STRUKTURÁLIS ÁTALAKULÁSA
(1997-2005)**

**Budapest
2006**

Kiadja:

az Agrárgazdasági Kutató Intézet

Főigazgató:

Udovecz Gábor

Szerkesztőbizottság:

Dorgai László, Kamarásné Hegedűs Nóra (titkár), Kartali János,
Kapronczai István, Kovács Gábor, Popp József, Potori Norbert
Udovecz Gábor

Készült:

Az Agrárpolitikai Igazgatóság
Agrárpiaai Kutatások Osztályán

Szerkesztette:

Orbáné Nagy Mária

Szerzők:

Juhász Anikó
Kartali János
König Gábor
Orbáné Nagy Mária
Stauder Márta

Közreműködött:

Bélteki Beáta
Bürger Béláné
Székelyné Raál Éva
Varga Edina
Wagner Hartmut

Opponensek:

dr. Balogh Sándor, professor emeritus
Szegedi Tudományegyetem Élelmiszeripari Főiskolai Kar

dr. Lakner Zoltán, egyetemi docens
Budapesti Corvinus Egyetem Élelmiszertudományi Kar

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
1. Az élelmiszeripar főbb jellemzői nemzetközi összehasonlításban	7
1.1. Az élelmiszeripar helye a nemzetgazdaságban.....	7
1.2. Koncentráció és vállalati szerkezet.....	10
1.3. Az élelmiszeripar eredményessége.....	12
2. Az élelmiszeripar struktúrájának változása.....	13
2.1. A magyar és az uniós élelmiszeripar szerkezeti összehasonlítása	13
2.2. A magyar élelmiszeripar ágazati szerkezete a koncentráció mértéke és a külföldi tulajdon szerint	14
2.3. Szerkezetváltozás a gazdasági mutatók tükrében.....	18
2.4. Az élelmiszeripar szerkezetének várható változása.....	20
3. Kiemelt ágazatok vállalati szerkezete, a kereslet-kínálat összhangja.....	23
3.1. Húsipar	23
3.1.1. Vállalati szerkezet, koncentráció, tulajdon	23
3.1.2. Kereslet-kínálat	27
3.2. Baromfiipar.....	29
3.2.1. Vállalati szerkezet, koncentráció, tulajdon	29
3.2.2. Kereslet-kínálat, piaci folyamatok	33
3.3. Tejipar.....	34
3.3.1. A tejágazat vállalati struktúrája, koncentrációja és tulajdonviszonyai.....	34
3.3.2. Keresleti és kínálati viszonyok bel- és külpiacokon	39
3.4. A malom- és sütőipar	43
3.4.1. Vállalati struktúra, koncentráció, főbb vállalati jellemzők	43
3.4.2. Keresleti és kínálati viszonyok a bel- és külpiacokon	49
3.5. Zöldség- és gyümölcsfeldolgozó ipar.....	52
3.5.1. Vállalati struktúra, koncentráció, főbb vállalati jellemzők	52
3.5.2. Keresleti és kínálati viszonyok.....	54
3.6. Boripar	57
3.6.1. Az ágazat struktúrája, koncentrációja	57
3.6.2. Tulajdonosok és tulajdonosváltás a borágazatban.....	59
3.6.3. Keresleti és kínálati viszonyok a bel- és külpiacon	60
Összefoglalás	67
Summary	75
Kivonat.....	83
Irodalomjegyzék	85
Mellékletek	91
Függelék.....	121
A sorozatban eddig megjelent tanulmányok.....	125

Bevezetés

Az élelmiszeripar a mezőgazdasággal szemben a kutatások kevésbé frekvenciált területe. Statisztikailag az iparhoz sorolódik, annak harmadik legnagyobb aláága. Az élelmiszeripar nettó árbevétele 2326 milliárd Ft volt 2004-ben. Ezt az értéket 116 ezer fő hozta létre.

Kutatásunk **fő célja** az élelmiszeripar strukturális változásának feltárása volt. Ezt a kérdést egyrészt nemzetközi összehasonlításban, másrészt a magyarországi élelmiszeripar belső, szakágazati szerkezete mentén vizsgáltuk. Elemeztük továbbá az egyes szakágazatok eredményességét különböző mutatók alapján.

Céljaink közé tartozott több kiemelt szakágazatban a vállalati struktúra, a tulajdonviszonyok, a koncentráció, a kapacitás kihasználás és a kereslet-kínálat vizsgálata. A kiemelten kutatott szakágazatok – hús-, baromfi-, tej-, malom-, sütő-, tésztaipar, zöldség-gyümölcs feldolgozás, boripar – az élelmiszeripar teljes árbevételének 52 százalékát képviselik. Főként olyan szakágazatokat választottunk ki részletes vizsgálatra, amelyeknek közvetlen kapcsolatuk van a mezőgazdasági nyersanyag termeléssel. A kiemelt szakágazatokban napjainkig figyelemmel kísértük a tulajdonosi-szervezeti és szerkezeti változásokat, amelyek a hús-, a baromfi- és a tejiparban rendkívül mélyrehatóak voltak és még nem is zárultak le.

Kutatásunk többnyire az 1997-2004 közötti időszakra terjed ki, mert az általunk használt APEH mérlegadatok közül a 2004. évi a legfrissebb. 2005. évi APEH adatok csak 2006 novemberében-decemberében lesznek hozzáférhetők. Mivel 1997-ben tértünk át az EU szakágazati besorolási rendszerére, az összehasonlíthatóság miatt célszerű volt kezdő évnek 1997. évet választani. Az EU konform szakágazati besorolás sajnos azt is jelenti, hogy nem egységes a besorolási rendszer. Ez alatt azt értjük, hogy míg az egyes alágazatok általában még további 2-3 szakágazatra bomlanak (pl. a húsipar: hús-, baromfi- és készítmény iparra, a tejfeldolgozás: tejtermékre és jégkrém gyártásra), addig az italiparhoz 8 szakágazat, az egyéb élelmiszerek gyártásához 9 szakágazat tartozik (lásd a Függelékben). Ez a besorolási aránytalanság óhatatlanul torzítást okoz akkor, ha megoszlásokkal dolgozunk. Ha másképp nem jelöljük, akkor a vállalati rangsorokat a nettó árbevétel nagysága szerint képeztük.

Már ma is találkozunk olyan jelenséggel, hogy egy-egy nagyvállalatnak diverzifikált a termelése, ezért egyre nehezebb egyetlen szakágazathoz besorolni (pl. Globus, Nestlé). Ez a jelenség a jövőben erősödni fog. Mint ahogy az is előfordul, hogy egy boripari, vagy zöldség-gyümölcs feldolgozó vállalatot a mezőgazdasághoz sorolnak, mert annak a vállalatnak a mezőgazdasági tevékenység a fő profilja.

A külföldi szakirodalomban és adattárakban az élelmiszeriparról megjelent adatok zömében 2001. évek. A CIAA adattár (Confédération des industries agro-alimentaires de l'UE = Confederation of the food and drink industries of the EU = az Európai Unió élelmiszer- és italiparának szövetsége, Belgium) is döntően az EU összes élelmiszeripari termelésére és foglalkoztatottjára közöl friss adatokat, az országonkénti összehasonlító mutatók zöme 2001. évi. Emellett rendkívül szűk az EU élelmiszeriparával foglalkozó szakirodalom. Az egyesült államokbeli bővebb, de az is csak 1-2 évvel frissebb adatokat közöl az EU-hoz képest.

A külföldi és hazai szakirodalomnak megfelelően a vállalati koncentrációs rátákat CR betűjellel fejeztük ki. Az egyesült államokbeli szakirodalomban a négyvállalatos, CR4 mutatót használják, míg az európai szakirodalomban a CR5 és CR10 mutató a gyakoribb.

Tanulmányunkban ez utóbbi mutatókat használtuk, kivéve, ha amerikai koncentrációs mutatókat vetettünk össze a magyarral.

A kutatás módszere részben nemzetközi és hazai (APEH és külkereskedelmi) adatok elemzése, következtetések levonása volt a jövő számára, részben az egyes szakágazatok vezetőivel, vállalatok szakembereivel folytatott mélyinterjúk. A hazai adatok nagyobb része az APEH mérlegadataiból származik, ami 2003-ig csak a kettős könyvelést folytató cégek adatait tartalmazza. 2004-ben a számviteli törvény módosítása miatt az eddig egyszeres könyvvitelt vezetők döntő része áttért a kettős könyvvitelre, ezért a 2004. évi adatokban már a két sokaság együtt szerepel. Ez a változás azonban érdemben nem érinti az összehasonlíthatóságot, mert 2003-ban az egyszeres könyvvitelt vezetők az élelmiszeripar nettó árbevételéből 0,3%-kal, a jegyzett tőkéből 0,0%-kal részesedtek. Magasabb volt az arány a szervezetek számából – 14,5% –, mivel zömében a mikro vállalkozások tartoztak az egyszeres könyvvitelt vezetők közé.

Tanulmányunkban az egyszerűség kedvéért az élelmiszeripar fogalom alatt az élelmiszer-, ital- és dohányipart értjük együttesen, az ettől eltérő szóhasználatot külön jelöljük.

Tanulmányunk lehetséges felhasználói: az agrár felső vezetés, az agrár érdekképviseltek, az élelmiszeripar piaci szereplői (főként a vezető vállalatok), kutatás, oktatás.

Az APEH adatok rendelkezésünkre bocsátásáért köszönettel tartozunk az AKI Pénzügypolitikai Osztályának, mint ahogy a kapacitás adatokért az AKI Statisztikai Osztályát illeti köszönet.

1. Az élelmiszeripar főbb jellemzői nemzetközi összehasonlításban

1.1. Az élelmiszeripar helye a nemzetgazdaságban

Az élelmiszeripar Magyarországon és az Unióban egyaránt a legfontosabb iparágak közé sorolódik egyrészt nagysága miatt, másrészt mert alapvető emberi szükségleteket elégít ki. Éppen ezért az élelmiszeripar más iparágakhoz képest kevésbé érzékeny a külső hatásokra, mert az élelmiszerek iránti kereslet relatíve állandó. Emellett azonban az élelmiszer és élvezeti cikk fogyasztás és kereslet belső szerkezete nap mint nap módosul, gondolunk itt elsősorban az egyes élelmiszercsoportokon belüli cserélődésre.

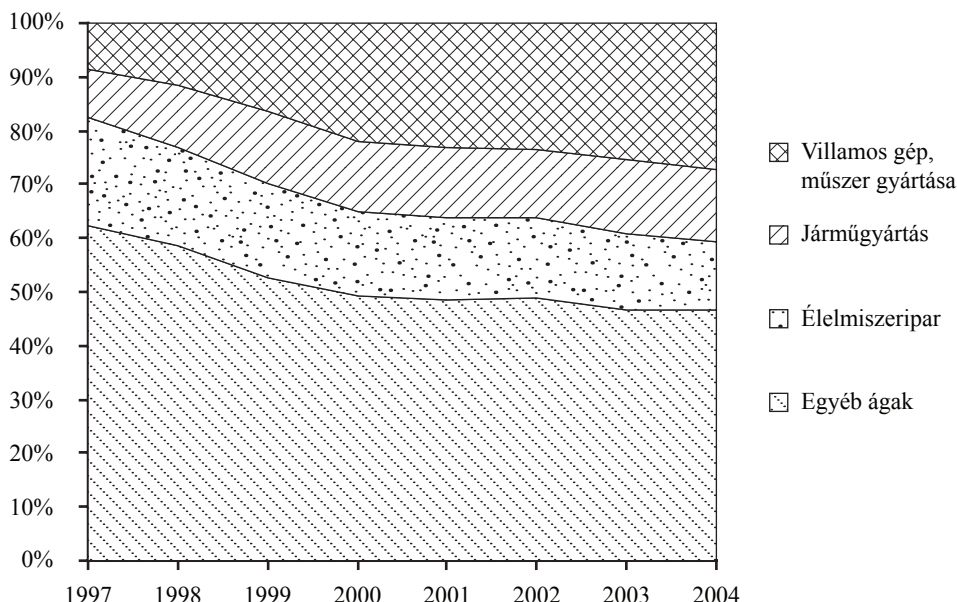
Magyarországon az élelmiszerekre, italokra, dohánytermékekre fordított hányad az összes fogyasztásból bár csökkenő tendenciájú, de még mindig magas, 2004-ben 29,5% volt. Ebből az élelmiszer 24%-ot tesz ki. Az egyes fogyasztási csoportok között ez a legmagasabb hányad. Az EU fejlettebb régiójában az élelmiszerfogyasztás aránya átlagosan csak a fele a magyarnak. Nagy-Britanniában és Írországból csupán 10%-ot képvisel a szóban forgó fogyasztási csoport. A fejlett országok többségében a lakásfenntartásra és energiára fordított hányad már meghaladja az élelmiszerekre és élvezeti cikkekre jutó részt. A velünk együtt csatlakozó államokban az átlag a magyarnál alacsonyabb, 23%, csupán a Litvániában magasabb ez az érték a magyarnál (1. melléklet).

A magyar élelmiszeripar termelési értéke 2004-ben 1901 Mrd Ft volt (KSH adat), amivel az iparon belül a villamos gép, műszergyártás és a járműgyártás után a harmadik helyet foglalta el. 2003-ig az élelmiszeripar még a második legnagyobb alága volt az iparnak, de évről-évre veszít részesedéséből (1. ábra).

Kisebb ütemben, de valamelyest visszaesően van az élelmiszeripar részesedése a nemzetgazdaság GDP-jéből is. Ez az arány 2004-ben 3% volt, míg 1997-ben 3,7%. Nagyságrendileg hasonló részesedés és dinamika jellemzi az összes foglalkoztatottból való arányokat is (2. melléklet).

1. ábra

**Az ipar első három ágazatának részesedése az ipar összes termeléséből,
1997-2004**

Forrás: Ipari és Építőipari Statisztikai Évkönyv 2004, KSH alapján saját számítás

Az Unióban is az elsődleges fontosságú ágazatok közé sorolják az **élelmiszeripart**, amelynek főbb uniós adatai a következők (EU-25, 2004-ben):

- Termelési érték 814 Mrd euró
- Foglalkoztatottak száma 3,9 millió fő (a mezőgazdaságban 10,4 millió fő dolgozik)
- Hozzáadott érték 176 Mrd euró (2001)
- Vállalatok száma 282 ezer (EU-15).

Forrás: CIAA

A fejlettebb uniós tagállamokban az élelmiszeripar súlya az iparban hasonló mint Magyarországon, átlag 15%. Hollandiában azonban lényegesen magasabb, 26% (3. melléklet).

Hozzáadott érték alapján az EU-25 átlagában az élelmiszeripar a legnagyobb ágazat az iparon belül a vegyipar és gépgyártás előtt. Többek között Nagy-Britanniában, Franciaországban, Dániában is vezető ágazat a 2002. évi Eurostat adatok alapján (Structural Business Statistics). Mindamellett a legnagyobb foglalkoztató is az iparon belül.

Nemzetközi összehasonlításban az EU-25 tagországai között a magyar élelmiszeripar a közepesek közé sorolható, ha a termelési értéket (16. hely) és a foglalkoztatottak számát (9. hely) tekintjük. Míg népességben az EU-25 mintegy 2%-át adjuk, addig élelmiszeriparunk termelése az EU-25 termelésének csak 0,9%-át teszi ki. **A termelékenység mutatót tekintve az alsó harmadban helyezkedünk el**, részben azért, mert a foglalkoztatottak száma nálunk jóval nagyobb, mint amit az élelmiszeripar kibocsátása megkívánna. Ausztriában

például másfélszer nagyobb termelési értékhez kétharmadnyi munkaerő tartozik, ezért a termelékenysége négyszer nagyobb, mint a magyar élelmiszeriparé, Hollandiában pedig ötször nagyobb a termelékenység a magyarral összehasonlítva. A velünk együtt csatlakozó országok azonban, hozzánk hasonlóan több munkaerőt foglalkoztatnak, mert termelékenységi mutatójuk szintén alacsony. Az alábbi táblában a Magyarországhoz hasonló népességszámú országok adatait vetettük egybe, az EU-25 tagországra vonatkozó mutatók a 4. mellékletben találhatók.

1. táblázat

**Magyarországhoz hasonló népességű néhány EU tagország
élelmiszeriparának főbb mutatói (2004)**

Megnevezés	Magyar- ország	Cseh- ország	Belgium	Portu- gália	Hollandia	EU-21*
Termelés, Mrd euró	7,8	7,8	31,0	11,1	39,0	644,1
Alkalmazottak száma, ezer fő	115,9	133,8	72,9	105,0	130,3	3116,6
Termelékenység, ezer euró/fő	67,3	58,3	425,2	105,7	299,3	206,6

*Málta, Ciprus, Észtország és Lettország nélkül

Forrás: The food and drink industry in the Member States, CIAA 2005 dec.

Az EU legtöbb országában az élelmiszeripar kibocsátásának üteme a 2000-2003 közötti időszakban lelassult az előző 5 évhez képest. A két nagy termelő és exportőr Franciaország és Hollandia nemcsak lassuló, hanem negatív előjelű változást is produkált az említett időszak két évében. Különösen kiugrik a 2003-s esztendő, amikor az EU-15 tagországa közül 9-ben volt negatív az élelmiszeripar termelésének alakulása. A magyar élelmiszeripar is ebbe a sorba tartozik, 2001-ben, 2003-ban, 2004-ben és 2005 első 10 hónapjában az élelmiszeripar termelése 1-5%-kal elmaradt az előző évtől (2. táblázat).

2. táblázat

**A magyar élelmiszeripar termelési és értékesítési volumenének
indexei 1997-2005, előző év = 100%**

Megnevezés	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Termelés	101,0	106,2	99,4	101,6	98,8	96,5	95,6
Belföldi értékesítés	104,4	106,3	97,1	102,8	96,9	93,7	96,6
Exportértékesítés	94,0	105,4	100,3	102,5	105,0	104,0	102,9

Forrás: Statisztikai Évkönyvek és Gyorsjelentés az iparról, KSH

Látható, hogy a 2000. év kivételével 2003-ig sem a termelés lassulása, sem gyorsulása nem volt kiugró mértékű, lényegében egy évek óta tartó stagnálásról beszélhetünk. **2004-től azonban már komolyabb visszaesést tapasztalunk.** A belföldi értékesítés indexei 2000-ig, az export volumené éppen ellenkezőleg 2000-től alakultak kedvezőbben.

A 2004-ben felerősödött negatív folyamatok csak részben tudhatók be az EU csatlakozásnak, sokkal inkább a még mindig tetemes kapacitás felesleg, az alacsony tőkeellátottság, az állandóan változó tulajdonosi kör, a csekély termelékenység és egyes ágazatokban az alacsony koncentrációból fakadó piaci erő hatástalansága okozza az élelmiszeripar gyenge teljesítményét. Az import nyomás és a kiskereskedelmi láncok növekvő árharca sem növeli az élelmiszeripar teljesítményét. Mindezekről a következő fejezetekben lesz szó.

Az élelmiszeripar **exportorientáltsága** más ágazatokhoz képest visszaesően van. Az összes exportból való részesedése az 1997. évi 11,4%-ról 2004-re 4,6%-ra csökkent, más szóval az élelmiszeripar aránya az összes kivitelben az utóbbi 8 évben több mint a felével esett vissza. Az élelmiszeripar és a mezőgazdaság együttes kiviteléből az élelmiszeripar hányada a jóval nagyobb, 2003-ban 74% volt, ami 2 milliárd euró értéket takar.

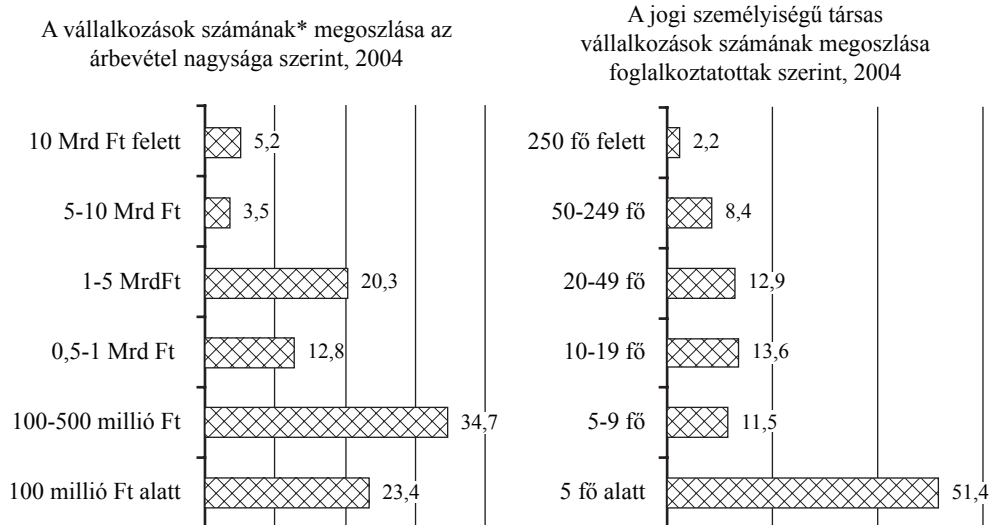
1.2. Koncentráció és vállalati szerkezet

Az élelmiszeripar igen összetett ágazat, sokszínű termeléssel, kis és nagyvállalatok széles skálájával. Vannak élelmiszeripari szakágazatok, ahol a kisvállalatok dominálnak (pl. sütő- és boripar), és vannak olyan szakágazatok, amelyben csak néhány nagyvállalat tevékenykedik (pl. cukor, dohány, növényolaj) Magyarországon.

Ha a foglalkoztatottak száma szerint vizsgáljuk az élelmiszeriparban tevékenykedő jogi személyiségű társas vállalkozásokat, egy szabálytalan karácsonyfa alakú megoszlást kapunk, hasonlóan ahhoz, mintha az árbevétel nagysága szerinti megoszlást vizsgálnánk. A talapzatban vannak az 5 főnél kisebb vállalkozások, illetve az 500 millió Ft alatti árbevételű cégek és értelemszerűen a csúcson a nagyok.

2. ábra

A vállalkozások megoszlása az árbevétel és a foglalkoztatottak száma szerint 2004-ben, százalék

* 20 fő és a feletti vállalkozások

Forrás: Ipari és Építőipari Statisztikai Évkönyv 2004, KSH 2005

Az Európai Unióban „az egyes tagállamok eltérő gazdasági szerkezete a vállalatok méretszerkezetében is tükröződik, de összességében megállapítható, hogy az EU élelmiszeriparában továbbra is alapvető fontosságú a kis- és közép vállalkozások szerepe.” Ezzel egyidejűleg „a globalizálódó versenyben egyre nagyobb szerepet kap a versenyképes vállalati méretek elérésére irányuló törekvés” (Lakner-Hajdu, 2005). A kis- és középvállalkozások aránya a vállalkozások számában 60-80% között mozog, a foglalkoztatásban azonban jóval alacsonyabb 15-35% (5. melléklet).

Európai uniós összehasonlításban a magyar élelmiszeripar az EU-25 átlagánál koncentráltabb, de a hasonló népességű fejlett országokkal – Dánia, Hollandia – összevetve a koncentráció foka az említett országokhoz hasonló. Portugália és Belgium mutatói azonban kisebb koncentrációt mutatnak, mint a magyar adatok.

3. táblázat

Koncentráció a GDP alkalmazottak száma szerinti megoszlása alapján az EU-ban (2001)

Alkalmazott létszám	Belgium	Cseh-ország	Dánia	Német-ország	Magyar-ország	Hollandia	Portugália	EU-25
GDP megoszlása, %								
1-49 fő	28,2	11,6	13,0	22,3	11,5	18,4	27,7	23,9
50-249 fő	26,4	35,4	15,5	26,3	21,1	17,4	29,1	23,3
250 vagy több	45,4	53,0	71,5	51,5	67,4	64,2	43,3	52,8

Forrás: Lienhardt, 2004

A **világ élelmiszeriparában** általános tendencia a koncentráció erősödése, ami az élelmiszerkereskedelem még gyorsabb és nagyobb mértékű koncentrálódása folytán szükségszerű folyamat. A világ vezető élelmiszeripari vállalatai diverzifikált termeléssel, csaknem minden földrészen leányvállalatokkal rendelkeznek, termelési potenciáljuk hatalmas. A listát vezető Nestlé székhelye Európában van. Az első 25 vállalatóriás közül ötnek van a székhelye az Európai Unióban, háromnak Japánban, a többinek az Egyesült Államokban. A méretekre jellemző, hogy Magyarország élelmiszeriparának 2004. évi teljes termelési értéke a 18. legnagyobb élelmiszeripari világcég (USA) éves árbevételével egyezik meg (6. melléklet).

A csomagolt élelmiszerek¹ piacán 2002-ben országonként felmérték a négyvállalatos koncentrációs rátát (CR4). Logikus, hogy a kis népességű országokban, mint Új-Zéland, Izrael, Norvégia, Finnország a legmagasabb, 40% körüli az első négy vállalat részesedése a csomagolt élelmiszerek gyártásában. A földrészenkénti átlagokból kitűnik, hogy a csomagolt élelmiszerek gyártását tekintve a leginkább koncentrált kontinens Ausztrália és Latin-Amerika. Nincs szoros összefüggés a fejlettség és a CR4 mutató nagysága között, az ország és a lakosság mérete azonban befolyásolja a mutató nagyságát (4. táblázat).

4. táblázat

Négyvállalatos koncentrációs ráta (CR4) a csomagolt termékek piacán 2002-ben

Megnevezés	CR4, %
Ázsia csendes-óceáni része	19,0
Nyugat-Európa	22,0
Kelet-Európa	12,1
Magyarország	20,1
Latin-Amerika	28,2
Észak-Amerika	18,8

Forrás: Gehlhar, 2003

¹ Gyárilag csomagolt áruk

A fenti mutatókból az is kitűnik, hogy az egyes kontinensek nem nagyon különböznek egymástól a koncentráció fokát tekintve.

Ha nem csupán a csomagolt termékeket, hanem a magyar élelmiszeripar minden szakágazatát nézzük, akkor a négyvállalatos koncentrációs ráta alacsonyabb, 2004-ben 13% volt. Ebben szerepet játszik, hogy az élelmiszeripar legnagyobb ágazatának, a hús-és baromfiipar termékeinek legalább a fele nem csomagolt áru és ide csatlakozik a sütőipar is. Valamelyest erősödő koncentrációról beszélhetünk, mert a CR4 1997-ben még csak 10% volt. Hasonló dinamikájú erősödés tapasztalható a CR10 viszonylatában is: 1997-ben az első 10 vállalat aránya a nettó árbevételből 18% volt, 2004-ben 24%.

Az árbevétel alapján első 5 legnagyobb Magyarországon működő élelmiszeripari vállalat sorrendben a következő volt 2004-ben: BAT Pécsi Dohánygyár, Unilever Kft., Nestlé Hungária Kft., Friesland Hungária Rt., Coca Cola Magyarország Kft. – A 2005. évi Figyelő Top 200 adatai szerint 2004-ben az első 50 magyarországi vállalat között nem volt élelmiszeripari cég, ellenben élelmiszeripari termékeket is áruló kereskedelmi vállalat 5 is található ebben a csoportban. A Top 100-ban 4, a Top 200-ban összesen 20 élelmiszeripari vállalat található (Figyelő, Top 200, 2005).

1.3. Az élelmiszeripar eredményessége

A korábbiakban már láttuk, hogy az élelmiszeripar termelési és értékesítési volumene visszaesőben van. APEH adatok alapján **eredményesség** szempontjából azonban jobb a helyzet. Az 1997-2004 közötti időszak minden évében pozitív volt az élelmiszeripar eredménye, igaz 2003-ban a 2002. évinek csaknem a felére esett vissza az adózott eredmény és ugyanez a folyamat játszódott le 2004-ben is (2002: 110 Mrd Ft, 2004: 25 Mrd Ft). Az inflációt is figyelembe véve ez igen kedvezőtlen tendencia (7. melléklet).

Az ágazat **tőkeellátottsága** (saját tőke/eszközök) 30-50% között mozog, a vizsgált 8 év alatt végig alacsony maradt. Úgy tűnik, az ágazatba korábban áramló tetemes külföldi tőke sem javított az élelmiszeripar mindig is alacsony tőkeellátottságán.

2000 óta a **tőkearányos eredmény** is visszaesett. Míg 2000-ben 10% volt, addig 2004-ben nem érte el a 4%-ot.

Biztató, hogy a **beruházások** értéke minden évben meghaladta a nyereség értékét és az élelmiszeripar teljesítményének csökkenése idején is bővült. Míg 1997-ben 57 Mrd Ft-ot, addig 2004-ben 113 Mrd Ft-ot ruháztak be az élelmiszeriparba (7. melléklet).

2. Az élelmiszeripar struktúrájának változása

2.1. A magyar és az uniós élelmiszeripar szerkezeti összehasonlítása

A magyar élelmiszeripar EU konform ágazati szerkezetbe való besorolása 1997-től működik, ami azt jelenti, hogy a korábbi 18 alágazattal szemben most 10 alágazatra és 32 szakágazatra tagolódik az élelmiszeripar. Összehasonlító vizsgálatunkat csak a 10 alágazatra volt módunk elvégezni, mert részletesebb uniós adatok nem álltak rendelkezésre.

Gehlhar (2003) jól jellemzi az élelmiszeripar szerkezetének sajátosságait, amikor rámutat arra, hogy a világ élelmiszeriparának struktúrája nem hasonlítható olyan más iparágakéhoz, mint az autó-, a repülő- vagy az elektronikai ipar. A felsorolt iparágakat a nagy egységek dominanciája jellemzi kevés telephellyel. Az élelmiszeripar a szakágazatok széles sorára bomlik, ezek a szakágazatok különböző inputokat használnak fel, termékeik skálája igen bőséges. Ezek a termékek speciális piaci tapasztalatok és márkák meglétét feltételezik a piacon. A termékek jellegétől függően hol a nagyobb, hol a kisebb cégeknek van előnyük a versenyben. A nagy cégek mellett számtalan kisebb cégnek is létjogosultsága van.

A magyar és az EU-25 élelmiszeripara különböző ismérvek szerint képzett struktúráját 2001. évi adatok² alapján tudtuk vizsgálni. Szembetűnő, hogy az EU-25 átlagában és Magyarországon csaknem teljesen ugyanazok a legnagyobb súlyú ágazatok: hús, ital, tej, amihez hazánkban a zöldség-gyümölcsfeldolgozó alágazat is felsorakozik.

5. táblázat

Az EU-25 és Magyarország élelmiszeriparában a három első alágazat különböző ismérvek alapján 2001-ben

Első három ágazat	EU-25	Magyarország
Árbevétel alapján	Hús, tej, ital	Hús, ital, tej
GDP alapján	Hús, ital, tej	Ital, hús, zöldség-gyümölcs
Vállalatok száma alapján	Hús, ital, tej	Ital, hús, zöldség-gyümölcs

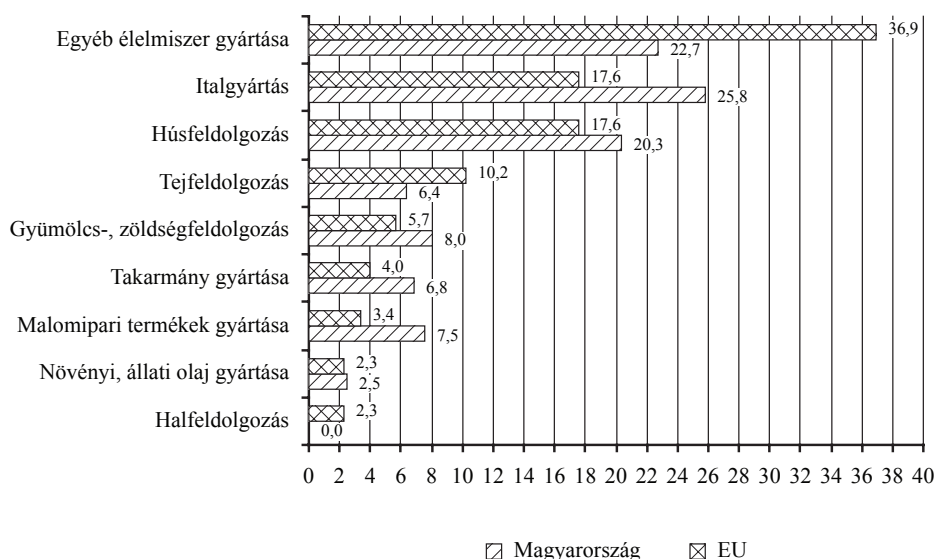
Forrás: Lienhardt 2004 és saját számítás APEH-AKI adatbázisból. Lásd bővebben a 8. mellékletben.

Ha közelebről megvizsgáljuk a hozzáadott érték alapján képzett rangsort az EU-ban és nálunk (3. ábra), említésre méltó eltérést annyiban találunk, hogy a magyar élelmiszeripar szerkezetében erősebb szerepet játszik a már említett ital és zöldség-gyümölcs feldolgozó alágazat, valamint a malomipar és a keveréktakarmány gyártás, döntően a (kilenc szakágazatot magában foglaló) vegyes élelmiszergyártás rovására.

² A 2001. évi adatok 2004 novemberében jelentek meg és a dohányipar mutatóit nem tartalmazzák.

3. ábra

**Az élelmiszeripar egyes ágazatainak részesedése a hozzáadott értékből
2001-ben, százalék**

Forrás: Lienhardt 2004, Agrár Európa 2005 április, CIAA 2005, APEH-AKI adatok alapján saját számítás

Határozottabb különbség tapintható ki a vállalatok száma alapján képzett megoszlásban. Magyarországon ezen ismerv alapján nagyobb a részesedése az italok, a zöldség-gyümölcs feldolgozás, a malomipar és a keveréktakarmány gyártás ágazatoknak, ami egyes esetekben, — pl. boripar, zöldség-gyümölcs feldolgozás — azt is jelenti, hogy itt a vállalati szerkezet szétaprózottabb (8. melléklet).

Össességében azt mondhatjuk, hogy Magyarország és az EU-25 élelmiszeriparának ágazati szerkezetében a vezető ágazatok ugyanazok, de az egyes ágazatoknak az aránya eltérő (3. ábra).

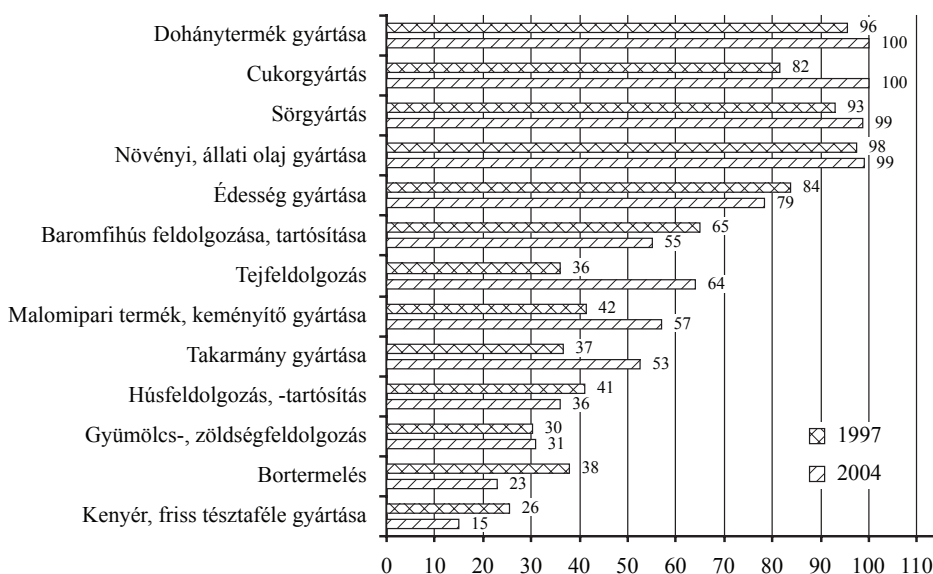
2.2. A magyar élelmiszeripar ágazati szerkezete a koncentráció mértéke és a külföldi tulajdon szerint

Az élelmiszeriparban 2004-ben közel 4200 vállalat működött. Az európai és amerikai trenddel megegyezően a vállalatok száma Magyarországon 1998-2004 között csökkent. Míg 1998-ban 5000 fölött volt az APEH-nek adóbevallást nyújtó vállalkozások száma, addig 2004-ben 4200 alatt maradt.

Az élelmiszeripar szakágazati koncentrációját az első öt vállalat (CR5) és az első 10 vállalat (CR10) részesedésének³ mértékével és alakulásával is mérhetjük. E mutatók alapján alig változott az élelmiszeripar átlagos koncentrációs szintje 1997-2004 között (7. melléklet). A vizsgált 19 ágazat közül a CR5 mutató 7 ágazat esetében gyengült, 5 ágazatnál erősödött és 7 ágazatnál nem vagy csak minimális mértékben változott (4. ábra).

³ Nettó árbevételből való részesedés

Az első öt vállalat (CR5) aránya a nettó árbevételből

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás, Lásd bővebben a 9. mellékletben

A magyar élelmiszeripar koncentrációjának mértéke, a CR5 és a CR10 mutató átlagos nagysága magas, 63 illetve 69%. Vannak olyan szakágazatok vagy alágazatok, ahol az első öt vállalat csaknem az egész ágazatot lefedi: ilyen a növényolaj gyártás, a cukor-, a sör- és a dohányipar. Magas, 70-85 százalék közötti az első 5 vállalat részesedése a baromfi-, a húskészítmény-, az édesség- és a tésztagyártásban. Érdekes, hogy a baromfi és a tésztaipar kivételével az említett szakágazatokban vagy 100 százalék, vagy ahhoz közelít a külföldi tulajdon aránya, azaz szoros összefüggés van a koncentráció magas foka és a külföldi tulajdonlás között.

Nyolc év alatt 15-30%-kal nőtt a koncentráció a tej-, a malom- és a takarmánygyártásban. E két utóbbi ágazat fontos szerepet játszik az exportban is. A tejiparban a koncentráció erősödésével párhuzamosan emelkedett a külföldi tulajdon aránya is, míg a malom és a takarmányiparban a vállalati összevonások és megszűnések nagyjából magyar tulajdonlás mellett mentek végbe.

Kifejezetten alacsonynak mondható az 5 és 10 vállalat koncentrációs ráta a zöldség-gyümölcs feldolgozásban, a kenyérgyártásban és a boriparban. E két utóbbi szakágazatnál a termékek jellegéből fakad ez a sajátosság, azonban a zöldség-gyümölcs feldolgozásnál a termékpalletta sokszínűsége mellett sem indokolt ez a szétaprózott vállalati szerkezet (9. melléklet).

Egy, a piaci erőviszonyokról nemrég végzett vizsgálat szintén rámutat a koncentráció és a külföldi tulajdon szoros összefüggésére. „A magyar élelmiszeripart összefoglalóan úgy jellemezhetjük, hogy az ágazatok nagy részében a magas külföldi működő tőkebefektetéshez hasonlóan magas koncentráció járul” (Juhász et al., 2005).

Az idézett tanulmányban továbbá egy olyan ágazati besorolás is található, amely az erőviszonyokat – a monopóliumtól az aszimmetrikus oligopóliumon át a nem koncentrált

esetig – mérte fel ötvállalatos koncentrációs ráta alapján 2002-re. Ha az élelmiszeripar 32 szakágazatra bontjuk, akkor viszonylag sok a domináns vállalkozás, azaz monopólium (14 szakágazatban), főleg az alacsony termelési értékű szakágazatokban, mint pl. a burgonya feldolgozás, vagy a jégkrém gyártás (10. melléklet). A húsipar 3 szakágazatának belső szerkezete aszimmetrikus oligopólium, a növényolajiparé domináns vállalkozás. A többi 8 szakágazat belső szerkezete a piaci erőviszonyok alapján nagyon vegyes képet mutat. A legkevésbé koncentrált két szakágazat a zöldség-gyümölcs feldolgozás és a boripar (Juhász et al., 2005).

Néhány élelmiszeripari szakágazatban módunkban állt a magyar és az egyesült-államokbeli koncentrációs ráták összehasonlítására. Előre kell bocsátani, hogy más-más léptéket jelent az USA négyvállalatos koncentrációs rátája és a magyar hasonló mutató. Az USA-ban az első legnagyobb szakágazati (pl. hús, malom) élelmiszeripari vállalat rendszerint nagyobb árbevételt mondhat magáénak, mint az adott magyar szakágazat egésze vagy esetenként akár az egész magyar élelmiszeripar. Mégis, a nagyságrendi eltérések ellenére az erőviszonyok az USA-ban csakúgy, mint Magyarországon, a vállalatok között dőlnek el, ezért nem érdektelen az adott országok koncentrációs erőviszonyait összevetni.

Kitűnik, hogy a magyar koncentrációs ráták – két kivétellel – magasabbak az amerikai-nál, de újra hangsúlyoznunk kell, hogy a magyarországi CR4 mögött lényegesen kisebb árbevétel tömeg áll. Nem véletlen azonban, hogy a magyarországi húsipar koncentrációs rátája csak 61 százaléka az egyesült államokbelinek. 2003-ban még ez a szakágazat és benne a sertéshús feldolgozás méretét és helyét tekintve nagyon szétszórt volt, a komolyabb koncentráció csak 2004-2005-ben kezdődött (lásd erről a következő fejezetben) (6. táblázat).

6. táblázat

Az első négy vállalat (CR4) piaci részesedése az egyes élelmiszeripari szakágazatokban az USA-ban és Magyarországon (2003)

Szak- ágazat	Megnevezés	CR4 aránya az árbevételből, %	
		USA	Magyarország
1511	Húsfeldolgozás	64	39
1512	Baromfifeldolgozás	56	51
1513	Hús- és baromfikészítmény gyártás	49	57
1561	Malomipari termékek gyártása	63	68
1571	Takarmánygyártás (haszonállat)	34	44
1572	Hobbiállat-eledelgyártás	63	96
1584	Édesség gyártása	51	75

Forrás: Hendrickson-Heffernan 2005, Gehlhar 2003, és APEH-AKI adatbázisból saját számítás

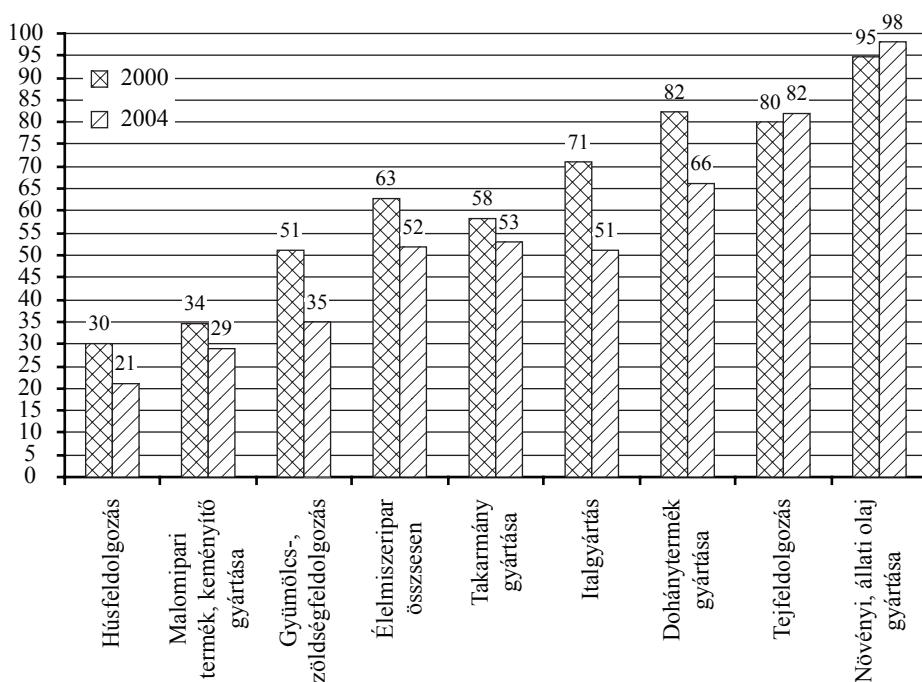
A koncentráció kapcsán már utaltunk a **külföldi tőke** jelentőségére bizonyos ágazatokban. Ezen túl egy 2005-ben készült AKI tanulmány témája szintén a külföldi tőke szerepe volt az élelmiszeriparban, igen sokoldalúan megvilágítva a külföldi tőke funkcióját és különböző ismérvek szerinti viselkedését a magyar élelmiszergazdaságban⁴. A tőkemozgás időtávját követve az idézett tanulmány szerzői megállapítják, hogy 2000-től csaknem minden

⁴ Antal Katalin – Guba Mária – Hodina Péter – Lámfalusi Ibolya – Rontóné Nagy Zsuzsanna (2005): A külföldi tőke szerepe és a gazdálkodás eredményességére gyakorolt hatása a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban, AKI, Agrárgazdasági tanulmányok, 1. sz.

szakágazatra kiterjedő tőke kivonás kezdődött, amely legerősebben a zöldség-gyümölcs feldolgozást, a dohányipart, az italgyártást (főleg a söripart) és az édesipart érintette. 2003-ban a külföldi tőke aránya a teljes élelmiszeriparban 57% volt a 2000. évi 63%-kal szemben és 2004-ben további 5 százalékkal csökkent. A visszaesés a 10 alágazat felét érintette, legnagyobb mértékben az italipart, a húsipart és az egyéb élelmiszer gyártása iparágat (5. ábra, 11. melléklet).

5. ábra

**A külföldi tulajdon aránya* az egyes alágazatokban,
2000-2004**

* Külföldi tulajdon aránya = jegyzett tőkéből külföldi részesedés / jegyzett tőke x 100

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

Messzemenően egyetértünk azzal a megállapítással, hogy „a 2003. év után újabb, az élelmiszeripart érintő tőke kivonás várható. A dohány- és az édesipari szakágazatokban több multinacionális vállalkozás jelentette be, hogy megszünteti magyarországi termelését, és ezt követően megkezdte a termelés ún. régióközpontokba történő áthelyezését. Sajnos úgy tűnik, Magyarország egyetlen termék vagy termékcsoporthoz tartozó termelése tekintetében sem vált régióközponttá” (Rontóné Nagy Zs. szerk. 2005). A tőke kivonásnak a logisztikai rendszer fejletlensége is oka lehet.

Érdemes egy pillantást vetni arra is, hogy a külföldi tőke befektetésének értékét tekintve mely ágazatok járnak elől. A legtöbb külföldi tőke 2004-ben a tejiparban, az italgyártásban (főleg az üdítőiparban) és a vegyes ágazatban, döntően az édes- és a cukoriparban volt (11. melléklet).

2.3. Szerkezetváltozás a gazdasági mutatók tükrében

Az élelmiszeripar egyes alágazatainak gazdasági helyzetét hat mutató alapján vizsgáltuk: nettó árbevétel, export árbevétel és arány, eredmény, tőkeellátottság, beruházás és termelékenység.

Az élelmiszeripar teljes **árbevételének** kétharmadát 4 alágazat adja (hús, vegyes, ital, tej). Az 1997-2004 között bekövetkezett 37%-nyi ipari áremelkedést nem számítva is csökkent a malomipar nettó árbevétele (12. melléklet). A növényolaj iparban viszont 2003-ról 2004-re két és félszeresére emelkedett mind az árbevétel mind a jegyzett tőke, ami egy átsorolásnak a következménye. Az Unilever cég 2003-ban még nem az élelmiszeriparba sorolta magát (kozmetikumai révén valószínű a vegyiparba), viszont 2004-ben már igen és ez okozza a jelentős változást a fenti adatokban. (2006 januári hír, hogy az Unilever kivonul Magyarországról, gyártóbázisát Csehországba, Lengyelországba és Németországba helyezi át.)

Az **export értékesítésben** nem pont azok az alágazatok vezetnek, amelyek a nettó értékesítés alapján az elsők között vannak. Kivétel a húsipar, ami mindkét mutató alapján az első. A húsipar részesedése azonban az élelmiszeripar teljes exportjából csökkenő irányzatú csakúgy, mint a második legnagyobb exportőr alágazaté, a zöldség-gyümölcsfeldolgozásé. Figyelemre méltó a takarmány (főleg a hobbiállat eledel) export értékének és arányának kiugró növekedése. Ugyanakkor az italgyártás és a dohánygyártás termékeinek exportaránya minimálisra csökkent, értékük az infláció beszámítása nélkül is visszaesett (13. melléklet).

2004-ben két veszteséges ágazat volt: a húsipar (már második éve) és a tejipar. Míg 2003-ban a húsfeldolgozásban két baromfiipari vállalat (Hajdú-Bét Rt. és Bábólna Rt.) csődje okozta a hatalmas veszteséget, addig 2004-ben ez számos cég veszteségéből adódott össze. (Lásd erről a későbbiekben.) A nyereségesség szempontjából **legeredményesebb ágazat 2004-ben a növényolaj és a vegyes élelmiszergyártás volt**. Az egy főre jutó adózott eredmény tekintetében messze kiemelkedik a növényolaj gyártás, ahol ez a mutató háromszor nagyobb az utána következőnél (14. melléklet).

Az élelmiszeripar az alacsony **tőkeellátottságú**⁵ ágazatok közé tartozik és sajnálatos módon 1997-2004 között ez a mutató tovább csökkent: 47%-ról 40%-ra. Csaknem minden élelmiszeripari ágazatot ez a negatív tendencia jellemzett az elmúlt 8 évben. A hús- és a dohányipar tőkeellátottsága messze az átlag alatt van, az 50 százalékos szintet egyetlen ágazat sem éri el (15. melléklet).

A 2004. évi **beruházások** tekintetében a zöldség-gyümölcs feldolgozóipar tűnik ki, mint az alágazatok között a legnagyobb és egyre növekvő összeget befektető alágazat. A beruházások dinamikáját és értékét nézve elől jár még a húsipar, a tejipar, a takarmánygyártás (döntően a hobbiállat eledel), a malomipar és az italgyártás (16. melléklet).

Végül a gazdasági mutatók közül a **termelékenységet** (itt: egy főre jutó árbevétel) vizsgálva kitűnik, hogy a gyümölcs- és zöldségfeldolgozás, a tejipar, az italgyártás és a dohányfeldolgozás ágazatokban nőtt a legerőteljesebben ez a mutató (17. melléklet). Az előző pontban láttuk, hogy Magyarország az EU-15-höz képest jelentősen lemaradt az egész élelmiszeripar termelékenységét tekintve.

⁵ tőkeellátottság = saját tőke összege / mérleg főösszeg (eszközök)

Érdekes lehet a termelékenységi mutató abszolút nagysága is, hiszen nem mindegy, hogy az adott ágazatban egy dolgozó mennyi értéket tud megtermelni. A kis létszámú de magas árbevételt produkáló növényolajipar és a dohányipar a két vezető alágazat ebben a tekintetben, amit messze lemaradva a takarmány-, a tejipar és az italgyártás követ (17. melléklet).

Összefoglalásként – döntően számok nélkül, jelzőkkel – értékeltük, hogy a tárgyalt mutatók szerint milyen pozíciót foglalnak el az egyes alágazatok, figyelembe véve azt is, hogy az utóbbi 8 évben milyen irányba és sebességgel változtak a vizsgált ismérvek (7. táblázat).

7. táblázat

**Az élelmiszeripar egyes szakágazatai helyzetének értékelése
(összefoglaló táblázat az 1997-2004 közötti időszakra^{1/})**

Ágazatok	Koncentráció CR5 ^{2/}	Külföldi tőke aránya	Árbevétel	Export vezéreltség ^{3/}
	Érték, Dinamika	Érték, Dinamika	Helyezés ^{5/}	Érték, Dinamika
Hús és baromfifeldolgozás	közepes, gyengülő	alacsony, csökkenő	1.	magas, csökkenő
Gyümölcs-, zöldségfeldolgozás	közepes, stabil	alacsony, csökkenő	4.	magas, csökkenő
Növényi, állati olaj gyártása	magas, stabil	magas, stabil	6.	közepes, csökkenő
Tejfeldolgozás	közepes, erősödő	magas, növekvő	3.	alacsony, változó
Malomipari termék, keményítő gyártása	közepes, erősödő	alacsony, enyhén csökkenő	8.	alacsony, változó
Takarmány gyártása	közepes, erősödő	közepes, csökkenő	5.	közepes, felfutó
Italgyártás	közepes, erősödő	közepes, csökkenő	2.	minimális, csökkenő
Dohánytermék gyártása	magas, stabil	magas, csökkenő	7.	minimális, csökkenő

Ágazatok	Tőke- ellátottság ^{3/}	Beruházási hajlandóság ^{4/}	Termelé- kenység ^{4/}	Eredmény ^{6/}	Pozíció és irányzat
	2004	Dinamika	Helyezés ^{5/}	Helyezés ^{5/}	
Hús és baromfifeldolgozás	alacsony	enyhén emelkedő	8.	7.	közepes, gyengülő
Gyümölcs-, zöldségfeldolgozás	átlagos	dinamikusan emelkedő	7.	6.	közepes, ingadozó
Növényi, állati olaj gyártása	magas	stabil	2.	1.	kiváló, stabil
Tejfeldolgozás	átlagos	emelkedő	6.	5.	közepes, javuló

Ágazatok	Tőke- ellátottság ^{3/}	Beruházási hajlandóság ^{4/}	Termelé- kenység ^{4/}	Eredmény ^{6/}	Pozíció és irányzat
	2004	Dinamika	Helyezés ^{5/}	Helyezés ^{5/}	
Malomipari termék, keményítő gyártása	átlagos	dinamikusan emelkedő	5.	3.	közepes, javuló
Takarmány gyártása	átlagos	dinamikusan emelkedő	4.	2.	közepes, javuló
Italgyártás	átlagos	enyhén emelkedő	3.	4.	közepes, ingadozó
Dohánytermék gyártása	alacsony	visszaeső	1.	8.	közepes, visszaeső

^{1/} Halfeldolgozás és egyéb élelmiszer gyártása szakágazatok nélkül

^{2/} CR5= magas <80, közepes: 79-50; alacsony> 49 százalék;

^{3/} az élelmiszeripar átlagához képest

^{4/} az egy főre jutó hozzáadott érték alapján;

^{5/} 2004. évi érték alapján

^{6/} egy főre jutó eredmény

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját értékelés

A nyolc vizsgált ágazat közül a **növényolajipar tűnik ki jó mutatóival. Reményteli a tej-, a malom- és a takarmányipar közepes, de javuló tendenciája**, ami az erősödő koncentrációban, a növekvő exportarányban és a stabil, ill. emelkedő beruházási hajlandóságban nyilvánul meg. Emellett azonban a tej- és a malomiparnak lenne mit javítania a termelékenységen és a változó erősségű exportvezéreltségen. 1997-2004 között közepes, de ingadozó, ill. gyengülő teljesítményt nyújtott két alapágazatunk, a húsipar és a zöldség-gyümölcs feldolgozás. Nem jobb a teljesítménye az ital- és a dohányiparnak sem. A húságazat szerkezetének átalakulása – erősödő koncentrációval – még napjainkban is tart. A húsipar és a zöldség- gyümölcsfeldolgozó ipar negatív eredménye, alacsony termelékenysége és tőkeellátottsága, visszaeső exportirányultsága és az ágazatból kivonuló külföldi tőke kevés bizakodásra ad okot.

2.4. Az élelmiszeripar szerkezetének várható változása

A magyar élelmiszeripar szerkezetében csakúgy mint a fejlett országokéban minden vállalatnagyság megtalálható: multinacionális cégek nagy leányvállalatai (pl. Nestlé, BAT – British American Tobacco –, Danone, Bunge, Coca-Cola), hazai nagyvállalatok (pl. Pick-Délhús, Carnex, Sole) továbbá közép- és kisvállalkozások. Ez utóbbiak száma a húsiparban, baromfiiparban és zöldség-gyümölcs feldolgozásban aránytalanul sok. Várható, hogy ez az elaprózódott szerkezet lassan koncentrálódik, hiszen a hús- és baromfiiparban 300 fölött van a helyi piacra termelő kisvállalatok száma. Higiéniai hiányosságok miatti szelekciót a közeli jövőben már nem várhatunk, mert ezeket az üzemeket hatóság (OÉVI) hagyta jóvá 2005 szeptemberében. Sokkal inkább technikai, piaci és gazdasági problémák miatt zárhatnak be egyes kisvállalkozások, de ez a szelekció nem lesz gyors. Mégis az egyes szakágazatokban elsősorban a kisvállalkozások felvásárlásával vagy megszűnésével várható a koncentráció erősödése, kevésbé az első 10 vállalat közötti mozgással. Kivételt képez a tej- és húsipar, ahol az első 10 vállalat körében még nem fejeződött be a tulajdonosváltás és az ezt kísérő koncentráció.

Az élelmiszeripar jövőbeni szerkezetét is érintő változás a **szakosodás** felerősödése. A sertéshús esetében pl. a vágás és a feldolgozás elkülönülése már Magyarországon is elindult, sőt a Pick-Délhús Rt. két gyárából az egyikben a szalámi gyártás a másikban a felvágottak készítése folyik. A baromfiiparban a több telephellyel rendelkező Carnex csoport baromfifajok szerint szakosítja az üzemait. A tejiparban, de más ágazatokban is a fokozódó verseny arra készteti a vállalatokat, hogy szűkítsék a választékot, emeljenek ki néhány jó márkát, vagy egy termékcsoporthoz, amiben a legjobbak a piacon, és azt gyártsák. A döntően külföldi kézen lévő ún. továbbfeldolgozó ágazatoknál, mint pl. édes-, üdítő- dohányipar, a szakosodás országok között, régióként is létrejöhet. Szomorú példája ennek, hogy a magyarországi édes-, dohány- és legújabbban a növényolaj iparból is kivonják tőkéjüket a multinacionális cégek és a környező új uniós országokba telepítik a gyártást. Ez az import növekedéséhez is vezet.

A szakágazatok közötti strukturális változást döntően a kereslet alakulása okozhat, akár a belpiac, akár az export oldaláról indulva.

Mi várható a hazai piacon, **milyen átalakuló fogyasztási folyamatok előtt állunk?** A magyarországi élelmiszer- és élvezeti cikk fogyasztás összetétele és szintje elég magas és stabil ahhoz, hogy jelentős változásokra ne kelljen számítanunk. Ez nem zárja ki, hogy a fejlettebb országokban már elterjedt fogyasztási szokások ne gyűrűznének be hozzánk is, ezek azonban inkább egy-egy termékcsoporthoz fogyasztásán belül okoznak változást (fehér kenyér helyett barna kenyér, sertéshús helyett pulykahús, 20%-os narancslé helyett 100% narancslé) stb. Szerény ütemű fogyasztásbővülésre számíthatunk a tej és tejtermékek, a tojás, a cereáliák és a zöldségfélék esetében. Valamivel gyorsabb ütem az összes hús és gyümölcs fogyasztásánál várható. A húsfélék és a gyümölcs fogyasztási szintje az EU-ban (a skandináv államokat kivéve) mintegy 15 kg-mal volt magasabb 2003-ban mint Magyarországon.

A kilencvenes években megerősödtek olyan fogyasztást befolyásoló **új ismérvek**, amelyek a 21. századi új fogyasztói magatartás kialakulását vetítik előre: **egészségtudatosság, élelmiszerbiztonság, GMO ellenesség az EU-ban, földrajzi eredet**, informatív címkézés iránti igény, organikus élelmiszerek, kényelmi és prémium termékek. Ennek az új keresletnek az élelmiszer-feldolgozás és – kereskedelem igyekszik eleget tenni, nemegyszer maguk a kereskedők és a gyártók alakítják az új igényeket.

A magyar élelmiszeripar számára az **exportpiacok** relatív fontossága 1997 és 2004 között mérsékelten csökkenő tendenciát mutat, ezzel párhuzamosan a belföldi piac felértékelődött. Az export aránya a nettó árbevételből 1997-ben 22%, 2004-ben 19% volt. Eközben az export abszolút értékben emelkedett. Megvizsgáltuk az élelmiszeripari vállalatok exportkoncentrációja és a külföldi tőke koncentrációja közötti összefüggést is. A 25 legnagyobb élelmiszeripari vállalat az élelmiszeripar egészében megjelent külföldi tőkéből 1997-ben 43, 2003-ban 57%-kal részesedett, míg az ágazat exportjából 44, illetve 40%-kal. Azaz, a külföldi működőtőke növekvő koncentrációja mellé csökkenő exportkoncentráció társul és ez a jövőben még inkább így lesz. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a külföldi beruházók nem elsősorban az exportpiacok felfejlesztése érdekében vásároltak meg magyar élelmiszeripari cégeket, hanem a belföldi piacra orientáltak. Ez az ő szemszögükből logikus is, hiszen közülük számos befektetőnek a térség más országaiban is működnek hasonló profilú vállalkozásai, s nem lehetett céljuk azok számára konkurenciát teremteni.

A nemzetközi prognózisok mindegyike azt mutatja, hogy a **fejlett országok élelmiszerpiaca telítődött**, lényegében csak belső strukturális átrendeződés zajlik.

Számottevő piacbővülés csak a fejlődő régiókban, különösen Kelet-Ázsiában tapasztalható. Mindezek alapján az élelmiszeripar közeljövőbeli exportkilátásait illetően arra számíthatunk, hogy kivitelünk akár csak szerény növelése is fokozott erőfeszítéseket igényel. A legfőbb piacainkat képező Európa exportunkban képviselt 90-94%-os részesedése várhatóan nem fog csökkenni, mivel ez a földrész jelenti a magyar élelmiszeripar számára a földrajzilag elérhető és még racionális szállítási költségekkel lefedhető exporthatósugarat. A dinamikusan fejlődő kelet-ázsiai térségben sem piaci szervezetünk, sem marketing munkánk, sem pedig az előállított termékkör nem biztosít lehetőséget exportunk felfuttatására. Nagyjából ugyan-ez mondható el a világ egyik legnagyobb élelmiszerpiacát jelentő USA vonatkozásában is. Mindezek figyelembevételével **élelmiszer kivitelünk elmúlt években elért szerény növekedése továbbra is fenntartható, de ehhez elengedhetetlen a piaci munka javítása és az élelmiszerekre fordítandó marketing költségek növelése.**

Külföldi tapasztalatok alapján, állami és termelői hozzájárulásból a közösségi marketing jelentősen segítheti mind a kivitel mind a belföldi eladások növekedését.

A belföldi és az exportpiac tendenciáinak fényében **már csak kisléptékű szerkezetei változás várható az élelmiszeripar egyes szakágazatai között.** Az átlagosnál gyorsabb fejlődés és ezzel nagyobb részarány a következő szakágazatokban valószínű: hobbiállat eledel, tartósított lisztesáru, édesség, ásványvíz, a máshova nem sorolt élelmiszer gyártásából az étkezési kiegészítők, levesporok, csipszek. Veszíthet részesedéséből a malom-, a bor-, a kenyéripár, valamint a gyümölcs- és zöldségfeldolgozás.

3. Kiemelt ágazatok vállalati szerkezete, a kereslet-kínálat összhangja

3.1. Húsupar

3.1.1. Vállalati szerkezet, koncentráció, tulajdon

A húsfeldolgozó ipar (marha- és sertésvágás, feldolgozás, továbbfeldolgozás, azaz a 1511 és 1513 sz. szakágazatok, baromfiipari továbbfeldolgozó vállalatok nélkül) az élelmiszeripar legnagyobb árbevételű szakágazata. A döntően sertést feldolgozó ágazat **legfontosabb szereplői** a következő vállalatok: a Pick, a Délhús, a Pápai Hús, a Kométa és a Debreceni Hús Rt., melyek együttesen az egész ágazatból 34%-kal részesedtek 2004-ben. Az első tíz vállalat az ágazat árbevételéből 53%-kal, az exportértékesítésből 74%-kal a részesedik. Az első tíz feldolgozó 2004-es nettó árbevételből való részesedése még az 1997-es szintet sem éri el, és az exportértékesítés bevétele szerinti koncentráció is visszaesett. A húsfeldolgozásban **a koncentráció közepesnek** mondható, iránya némi visszaesést mutat (8. táblázat).

8. táblázat

A vállalati koncentráció alakulása 1997-2004 között

Vállalatok száma	Értékesítés nettó árbevétele			Export értékesítés nettó árbevétele			Jegyzett tőke összege		
	első 3	első 5	első 10	első 3	első 5	első 10	első 3	első 5	első 10
1997	28,6	41,3	60,7	38,2	55,7	79,4	29,1	37,1	56,8
2000	27,9	40,4	57,3	39,0	48,6	75,3	31,7	39,0	57,7
2004	25,0	34,5	53,3	30,9	38,1	73,7	20,0	34,5	56,1

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

Ahogy a húsupar koncentrációja viszonylag elmarad a nagyobb koncentrációjú ágazatoktól, úgy a **külföldi tőke jelenléte is igen szerény**, a külföldi tulajdon jegyzett tőkéből való részesedése messze elmarad az élelmiszeriparra jellemző 52%-os szinttől (9. táblázat). **A külföldi tőke részesedése 17% volt a húsuparban 2004-ben, ez igen jelentős csökkenés az előző évekhez képest.** A sertésfeldolgozás főként magyar tulajdonban van.

9. táblázat

A külföldi tőke részesedésének változása a jegyzett tőkéből

Év	az első 3 cégnél	az első 5 cégnél	az első 10 cégnél	az összes cégnél
1997	79,6	74,3	48,9	41,2
2000	61,1	60,3	47,5	37,6
2004	20,3	17,3	19,6	17,4

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

Fontosabb külföldi cég például a kaposvári Kométa, melynek olasz tulajdonosa a Pedranzini család. A kiskunfélegyházi vágóhid tulajdonosa az ugyancsak olasz Pini család, mely 1999-ig a mai Kométát birtokolta. A koncentráció mérséklődése mellett a külföldi tőke látványosan kivonult az ágazatból. Ennek fő oka a Zimbo és a Délhús (osztrák-magyar tulaj-

don) tulajdonosváltásai 2001 és 2004 között. A meghatározó vállalatok tulajdonosváltása miatt jelentősen csökkent az egész ágazatban a külföldi jelenlét. E folyamat oka a nagyon elaprózott feldolgozó rendszer, a kapacitás felesleg, a lanyha belföldi piac és az erős márka hiánya.

A szakágazatban komoly gondot jelent a csak belföldi piacra termelő vágóhidak igen nagy száma. Az Országos Élelmiszervizsgáló Intézet szerint 2005 szeptemberében ilyen típusú vágóhídból 287 db működött az országban. Az EU kódszámmal rendelkező vágó/feldolgozó üzemek száma 80, a csak feldolgozást végzőké 91, ami szintén nem elhanyagolható mennyiség.

A 2003. évi, nagyobb üzembezárások előtti sertésvágó **kapacitáskihasználása országos szinten csak 51% volt**, ami rendkívül alacsony mutató. Hasonlóan alacsony a szalámi, kolbász vonalak kihasználtsága (38-53%), a húskészítmény gyártásé negyedével magasabb (73%) (18. melléklet).

A relatíve alacsony koncentráció és a felesleges kapacitások miatt már várható volt, hogy a koncentrációt megelőző szerkezeti-tulajdonosi átalakulások megkezdődnek, ami egy koncentráltabb, így versenyképesebb ágazat kialakulásához vezet. **Jelentős, fordulatokban gazdag tulajdonosi átrendeződések történtek 2005-ben a húsfeldolgozók között.**⁶ A húsipar tulajdonosi szerkezetében 2005-ben történt változások közül kiemelkedik a Délhús irányítás-szerzése a Pick Szeged felett, melynek eredményeképpen a Pick Csányi Sándor tulajdonába került a volt tulajdonos Aragótól. Együttes piaci részesedésük 20%. Ez a magas részesedés a húszágazatban látványos, hiszen az öt követő második tulajdonos már 10% alatt részesedik az árbevételből. A 2005. évi tulajdonviszonyok szerint 3 vezető tulajdonos (Csányi, Mónos, Román) birtokolja az ágazat közel 40%-át (10. táblázat, 6. ábra). Az ágazat tulajdonosi átrendeződéséhez a csatlakozás nyomán növekvő verseny és az is hozzájárulhatott, hogy míg az ágazati versenytársak hosszú ideig vártak arra, hogy a verseny „kiszelektálja” a gyengéket, s ezen elnyújtott időszak alatt eladósodtak, ez alatt az ágazat egyik jelentős hitelezője kellő erőt gyűjtött ahhoz, hogy meghatározó jelenlétet érjen el a piacon a Délhús és a Pick tulajdonlásával. A koncentráció, illetve a felvásárlások következő célpontja a Gyulai Húskombinát lehet, mely a más vállalatok (Zalahús, Pick) felszámolása, illetve felvásárlása előtti jellegzetes jegyeket szintén produkálja, így feltűnő a Gyulai Húskombinát esetében is a pénzügyi helyzet gyors eróziója, a magas veszteség.

10. táblázat

A húsipar vezető vállalatcsoportjai (2005)

Tulajdonos	Román Gyula R-KO-N-csoport	Mónos Péter CARNEX csoport	Csányi Sándor
Vállalatok	Debreceni Húsipari Rt.	Pápai Hús Rt.	Délhús Rt.
	Csabahús Kft.	Falcotrade Rt.	Pick Szeged Rt.
	Sole-Meat Kft.	Borsi Húsipari Rt.	
	Kapuvári Hús Rt.		

Forrás: Szirmai 2005, szakértői interjúk, és szakkikkek

⁶ Fontos megjegyezni, hogy a legfrissebb (2004-es) APEH mérlegadatok alapján vizsgált ágazati szerkezet napjaink állandóan változó struktúráját csak megközelítőleg jellemzi. Hiszen elképzelhető, hogy a 2003-as adatok tükrözik inkább a vállalatok ágazatban betöltött valós helyzetét, mert ekkor még a mérlegben feltüntetett mutatókat kevésbé érinthették esetleges üzleti (vásárlási-eladási) célok érdekében végrehajtott változtatások.

2005-ben a külföldi és a hazai piacon egyaránt teret veszítettek a húsipari cégek, egyebek mellett a folyamatosan növekvő költségek és a drága magyar alapanyag miatt. 2005 decemberében a Carnex Rt. két gyára, a Falcotrade és a Borsi csődöt jelentett közel 3 Mrd Ft veszteséggel. 2006 év eleji hírek szerint a Falcotrade újra termel, a Borsi Rt.-re azonban vélhetőleg bezárás vár.

Az ágazatot érzékenyen érintette a csatlakozással növekvő verseny, az ezzel járó racionalizálási, üzembezárási, felszámolási hullám (Ringa Sopronban, Zalahús, Gyulai Húskombinát, Borsi Rt.), melynek eredményeképpen **mintegy 3000 dolgozótól vált meg az ágazat**, ez az összes szakágazati foglalkoztatott 20%-a. Bár az üzembezárások és az ezzel együtt járó elbocsátások a válság súlyosságát jelzik, az új tulajdonosok, szakmai-pénzügyi befektetők megjelenése arra utal, hogy a közeljövőben e szektor helyzetében is stabilizálódás várható.

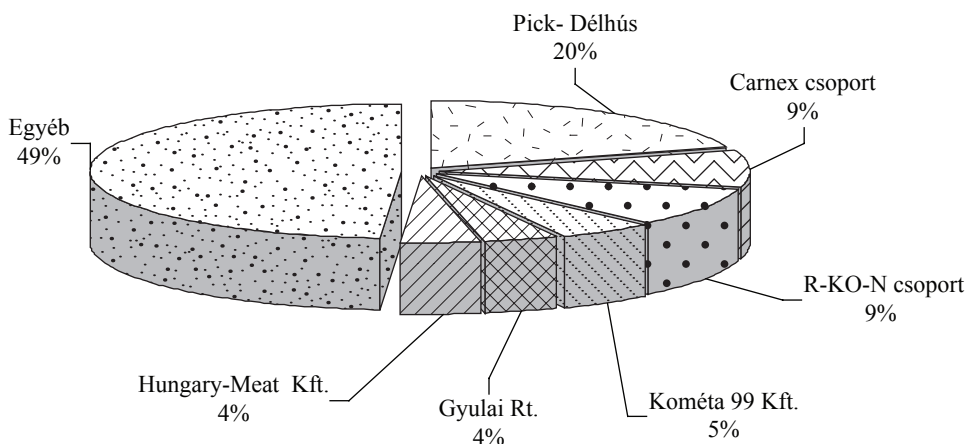
A húsiparban – a baromfiiparhoz hasonlóan – megindult a **specializáció**. A változásokra példa, hogy a Pápai Húsnál a marhavágást megszüntették, de sonkát már csak Pápán gyárt a Carnex csoport. Másik racionalizálási intézkedés a Pick-Délhúshoz fűződik: az új tulajdonossal a belföldi értékesítést a pécsi Délhúsból, az exportértékesítést a szegedi Pickből irányítják. Míg Szegeden a kolbász és szalámi gyártás marad, addig a Délhús gyártja a felvágottakat. A specializáció abban is megmutatkozik, hogy a vágás és késztermék készítés technikailag és szervezetenként elkülönül egymástól. (Új készítménygyártó cégek pl. az Alföld és a Szigetfő.)

A **vertikális koordináció** szemléletes példájának lehettünk tanúi 2005 tavaszán, amikor a **SPAR** kiskereskedelmi lánc Bicskén **megnyitotta húsfeldolgozó üzemét**. A húszágazatban gondolkodnak a feldolgozók leginkább saját bolthálózat kialakításán, hiszen ezzel is javíthatják helyzetüket a kiskereskedelemmel szemben.

A 6. ábra a húsipar jelenlegi hat legnagyobb szereplőjének piaci részesedését mutatja.

6. ábra

A főbb húsipari vállalatok piaci részarányai 2005 végén^{1/}

^{1/}Érték alapon, 2004. évi árbevétel szerint. A Carnex Rt. bevételében a Borsi Hús Rt. nem szerepel.

Forrás: APEH-AKI adatbázis, Szirmai 2005, Kaiser Almanach 2004, szakértői interjúk és szakcikkek alapján saját becslés

A fejlett ipari államokban a húsipar koncentrálttsága erős. Egyre gyakoribb, hogy a vállalatok sertésvágás mellett baromfivágással is foglalkoznak. Németországban az első 10 húsipari vállalat részesedése a termelés értékéből 62% (Kohlmüller, 2005), ami megegyezik a magyarországi 2003. évi húsipari mutatóval. Figyelembe kell venni azonban, hogy a nyolcszor nagyobb német piacon az egyes vállalatok mérete is rendre nagyobb a magyarénál.

Az Európai Unió 10 legnagyobb vágóhídja 30%-kal részesedik a közösség piacából (11. táblázat). A tíz legnagyobb uniós vállalat közül a vezető dán mellett négy német és három francia található.

11. táblázat

Az EU 10 legnagyobb sertésvágóhídja (2003)

Megnevezés	Piaci részesedés, %	Anyrország
Danish Crown	10,0	Dánia
Vion Foods	8,0	Hollandia/Németország
Westfleisch	2,4	Németország
Tönnies	2,3	Németország
Cooperl	1,6	Franciaország
Socopa	1,6	Franciaország
Glon Sanders	1,0	Franciaország
Grampian	1,0	Nagy-Britannia
Swedish Meats	1,0	Svédország
Gausepohl	0,8	Németország

Forrás: Harris, 2005

Az Európai Unió húsiparának koncentrációja messze elmarad az USA CR4 mutatójától, ahol már 1997-ben az első 4 elsődleges feldolgozó húsipari vállalat a piac 57%-át birtokolta. A nagy áttörés a nyolcvanas években történt, egy évtized alatt 20 százalékponttal emelkedett a koncentráció az USA sertéságazatában (Ollinger et al. 2005). A továbbfeldolgozás az USA-ban is jóval kevésbé koncentrált szakágazat, az első 4 ilyen cég a piac 20%-át uralja (19. melléklet).

Abban a világlistánban, amelyben az első 50 hús- és a baromfifeldolgozó vállalatokat rangsorolják, az első 10 helyezett között csak két európai található, a listát amerikai vállalatok és egy japán tölti ki. Az Európában vezető Danish Crown a világranglistán a 9. helyre szorult (21. melléklet). Az arányokat jól jellemzi, hogy az egész magyar húsipar árbevétele (készítménygyártással együtt 350 Mrd Ft) négyszer kisebb, mint a dán nagyvállalat 6 Mrd euró (1500 Mrd Ft) bevétele.

Egyes külföldi szakértők szerint Lengyelországban, Csehországban és hazánkban a húsfeldolgozás fejlődés előtt áll a várható dán és a német befektetések miatt. A nagy felvevőpiac, Ukrajna és Oroszország közelsége minden bizonnyal még lehetőségeket tartogat a földrajzilag közelebb fekvő új EU-tagországok számára. A svédországi nagy húsfeldolgozók a Baltikum iránt érdeklődnek, míg az amerikai Smithfield Foods Kelet-Európát célozza meg (Foreign Agricultural Service – USDA és CIAA).

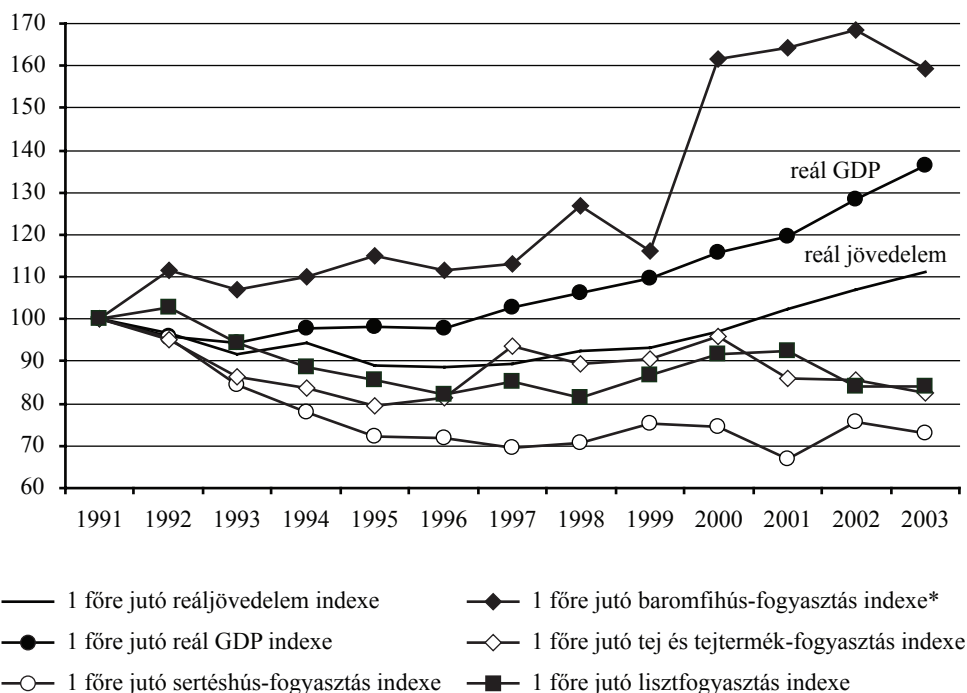
3.1.2. Kereslet-kínálat

A sertés húsfogyasztás 2003-ban az egy évvel korábbihoz képest 3,2 százalékkal csökkent, az 1995–2000. évek átlagához viszonyítva pedig 1,1 százalékkal nőtt, tehát tulajdonképpen stagnál, 27,5 kg/fő. A sertés húsfogyasztás a jövedelmi helyzet jelentősen befolyásolja. Ez megmutatkozik a háztartások felső és alsó jövedelmi ötödében 50%-ot is meghaladó kiadás-különbségben is. Bár fogyasztásunk jelentősen elmarad az EU fogyasztástól, az EU tagországainak fogyasztásában is nagy a szórás.

Általában a gazdasági fejlődés nyomán javuló életszínvonal, illetve a jövedelmek erősödésével megismosodó vásárlóerő az élelmiszerek fogyasztására is jótékonyan hat. Látható azonban a 7. ábrán, hogy a sertés húsfogyasztás más termékekhez képest és a gazdasági javuláshoz képest is a leggyengébben teljesít. A tendenciák alapján kijelenthető, hogy a sertés húsfogyasztás várható fogyasztásbővülésének mértéke elmarad a jövedelmek és az életszínvonal növekedésétől elvárható mértéktől. Ennek fő oka az egészségtudatos táplálkozás terjedése és az ezzel erősödő baromfi fogyasztás.

7. ábra

Az életszínvonal javulása és a főbb élelmiszerek fogyasztásának alakulása, 1991=100

*A baromfi fogyasztás 1999-ről 2000-re közel 10 kg/fő mennyiséggel ugrott meg a KSH adatai szerint. Kétséges, hogy létezhet-e ilyen nagy változás egy év alatt. Baromfiipari szakemberek szerint a 2000 évet megelőző 2-3 esztendőben már magasabb volt a baromfi fogyasztás a KSH által mért volumennél.

Forrás: Élelmiszermérlegek, KSH adatai alapján saját számítás, 2005

A nem jövedelmező termelés, a bizonytalan piaci környezet miatt **bizonytalan ma a hazai alapanyaghelyzet. A magas alapanyagárak, az alacsony átvételi árak** (mind a kereskedelem, mind a feldolgozók részéről) **az importbővülésnek kedveznek.** A sertés-állomány mára 4 millió db alá csökkent, 2005 december elsején 3,9 millió db volt.

A sertéságazat **exportjának** az értéke 2004-ben és 2005-ben, az Unióhoz való csatlakozással sem csökkent, sőt 2005-ben a legmagasabb volt az ezredforduló óta. Ez elsősorban a sertéshús exportárbevétele gyarapodásának volt köszönhető. Ha a kivitel volumenét nézzük, akkor 2004-ben valamelyest **visszaeső mennyiségeket regisztrálhatunk, tehát egyre értékesebb húsrészek kerültek exportra**. Emellett azonban a magasan feldolgozott szalámi, kolbász export volumene negyedére csökkent hat év alatt (12. táblázat).

12. táblázat

A magyar sertéságazat exportja, 2000-2005

Megnevezés	2000	2002	2003	2004	2005	2005/2000
Millió USD						%
Élősertés	32,3	25,5	14,3	17,5	27,5	85,1
Sertéshús	185,9	199,5	194,8	223,4	247,8	133,3
Kolbász, szalámi	57,2	51,7	54,8	62,3	56,7	99,1
Sonka	5,6	6,1	5,2	4,0	*4,0	71,4
Együtt:	280,9	282,8	269,1	307,2	336,0	119,6
Ezer tonna						%
Élősertés	34,0	22,9	15,5	12,9	16,9	49,7
Sertéshús	105,0	84,5	83,0	81,0	82,9	78,9
Kolbász, szalámi	32,9	15,7	11,3	10,1	7,9	24,0

* becslés

Forrás: AKI adatbázis és KSH előzetes adatok

Fő **exportpiacunk** az Európai Unió. Az EU-25 részesedése a sertéshús kivitelünkben 48% volt 2005-ben. A hagyományosan jelentős spanyol és német felvevőpiac mellett fontos Japán és Dél-Korea is, ahová speciális, zsírral átszótt húsféléket szállítunk. Exportunkban főként drágább húsrészek dominálnak, míg az importban az olcsóbb alapanyagok a meghatározóak, melyek a hazai nyersanyagot váltják ki.

Míg a csatlakozás előtti négy évben az ágazat **importja** igen mérsékelt volt, addig 2004-ben az **élősertés behozatala sokszorosára ugrott fel**, a húsféléké, húskészítményeké háromszorosára nőtt (13. táblázat).

A sertéshús és az élősertés behozatal lendülete 2005-ben tovább erősödött, az élősertés import egy év alatt megduplázódott. Az élősertés döntő része Hollandiából származott. Sertéshús importunk volumene 2005-ben harmadával haladta meg az amúgy is magas 2004. évi volument. 2005-ben a sertéshúságazat külkereskedelmi szaldója mindössze 51 millió USD többletet mutatott a 2003. évi 227 millió USD-vel szemben.

A magyar sertéságazat importja, 2000-2005

Megnevezés	2000	2002	2003	2004	2005	2005/2000
Millió USD						%
Élősértés	0,2	0,4	0,3	47,1	95,8	-
Sertéshús	31,1	50,9	39,5	122,1	177,3	570,1
Kolbász, szalámi	0,7	1,2	2,2	6,2	11,7	1671,4
Ezer tonna						%
Sertéshús	26,8	38,6	26,9	60,0	78,4	292,5

Forrás: AKI adatbázis és KSH előzetes adatok

3.2. Baromfiipar

3.2.1. Vállalati szerkezet, koncentráció, tulajdon

A magyar baromfiiparban napjainkban a második-harmadik, sőt esetenként a negyedik (pl. Merian Rt., Kiskunhalasi Rt.) tulajdonosi kör van kialakulóban, ami az ágazat nagy vállalatainak részbeni feldarabolásával és új integrációs körök kialakulásával jár. A legutóbbi változásokat a Wallis tulajdonában lévő Hajdú-Bét Rt. és az állami tulajdonú Bábolna Rt. felszámolása indította el, amely vállalatcsoportok együttesen több mint 10 milliárd Ft veszteséget halmoztak fel. Emellett 2003-ban a Nyírségi Szárnyas Kft.-t is felszámolták. A tulajdonosi átrendeződés révén nem minden kapacitást vettek meg az új cégek, cégcsoportok, amire nem is volt szükség, mert az ágazat tetemes kapacitásfelesleggel küzd (lásd a későbbiekben).

A baromfiipar jelenleg még legnagyobb csoportja a Carnex Rt., amely öt baromfiipari céget foglal magában a baromfivágás teljes fajtaválasztékát nyújtva⁷. A Carnex vezetősége végrehajtotta az üzemben belüli teljes profiltisztítást és szakosítást. A Carnex Rt. magyar résztulajdonosa Mónos Péter, külföldi, 50 százaléknyi résztulajdonosa a francia szövetkezeti Socopa csoport. Részben a madárinfluenza járvány következtében visszaeső értékesítés miatt a Carnex a békéscsabai céget bezárta és a Zalabaromfi Rt. helyzete is bizonytalanra vált. 2006 első harmadában a Carnex helyzete a hús- és baromfiiparban egyaránt megrendült elsősorban tetemes adósságállománya miatt.

Az APEH által közzétett, legfrissebb, 2004. évi adatokban (14. táblázat) ezek a változások még csak részben tükröződhetnek, ezért a 8. ábrában 2005-re vonatkozóan összefoglaltuk a jelenlegi tulajdonosi és koncentrációs helyzetet.

⁷ A Carnex baromfiipari érdekeltsége az alábbi cégeket foglalja magában: Zalabaromfi Rt. (brojler, pulyka), Békéscsabai Baromfifeldolgozó Kft. (brojler, pecsenye vízi szárnyas, volt Bábolna tulajdon), Kiskunhalasi Baromfifeldolgozó Rt. (vízi szárnyas), Merian Rt. (pulyka, vízi szárnyas, volt német tulajdon), Mezőkovácsháza (vízi szárnyas, volt Hajdú-Bét tulajdon).

14. táblázat

Vállalati koncentráció alakulása a baromfiiparban 1997-2004 között, százalék

Megnevezés	Az értékesítés nettó árbevétele alapján			Az export értékesítés árbevétele alapján			Külföldi tőke aránya alapján		
	első 3	első 5	első10	első 3	első 5	első10	első 3	első 5	első10
	Vállalat								
1997	49,1	64,9	84,6	55,3	72,9	88,9	7,1	21,5	24,3
2000	53,9	69,4	84,5	57,5	74,1	88,4	22,9	23,8	23,7
2003	42,1	59,2	78,1	42,6	59,6	82,5	39,0	39,1	37,5
2004	41,3	55,4	75,1	44,4	61,7	82,5	76,8	60,9	52,6

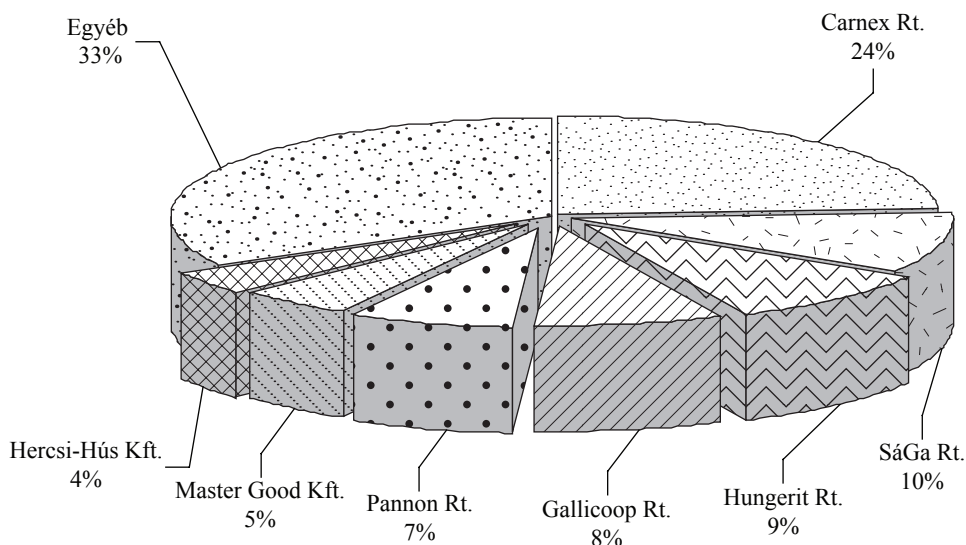
Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

A fent jelzett nyolc éves időszakban a szűkebb (CR3) és a tágabb (CR10) körű vállalati koncentrációs ráták mindegyike visszaesett, ami összefügg a két legnagyobb vállalat megroggyanásával. 2002-ben még növekvő koncentrációról beszélhetünk volna. Az exportvezéreltség is valamelyest gyengült, de az látható, hogy a kivitel döntő részét az első 10 vállalat bonyolítja le.

Magyarázatot igényel, hogy 2003-ról 2004-re miért emelkedett olyan mértékben az első 3 vállalatnál a külföldi tőke aránya. Ez a piaci szereplők változásának és nem a tényleges külföldi tőke beruházásnak az eredménye. 2003-ban az első 3 vállalatban még benne volt a Bábolna (100%-os magyar tulajdon) és a Hajdú-Bét (többségi magyar tulajdon). A harmadik legnagyobb, és az ágazat legstabilabb vállalata, a sárvári SáGa Rt. 100%-os külföldi tulajdonban volt és maradt. 2004-ben a Bábolna és a Hajdú-Bét csődbe ment, így előre ugrott a SáGa Rt. mellé a Hungerit Rt. és a Gallicoop Rt., amelyekben 25-50% a külföldi tulajdonrész.

Milyen piaci arányokkal és koncentrációval számolhatunk 2005-ben? 2005-ben kialakult egy részben új tulajdonosi kör, ami egy vállalatcsoportból és több nagyobb vállalatból áll. A Carnex csoportot és a SáGát már ismertettük. A Hungerit Rt. és a Gallicoop Rt. stabil tulajdonosi háttérrel rendelkező vállalat, a Gallicoop csak pulykát vág. A Master Good Kft. az első olyan cég, amely organikus termeltetésű csirkevágásra állt rá. Emellett még szólni kell a Gallfood Kft.-ről, amely az első termelői **szövetkezeti alapítású** vállalat. A Bábolna Rt. kecskeméti pulykafeldolgozó cégét privatizálták a korábbi nagyobb beszállítók, akik egyelőre csak vágást végeznek, továbbfeldolgozást nem. A győri Pannon Rt. felerészben német tulajdon, másik 50%-át most privatizálják.

A baromfiipar főbb szereplői és piaci részesedésük 2005-ben

Forrás: szakcikkék és konzultációk alapján saját számítás

Az új erővonalak mentén alakuló baromfiiparban jelenleg a koncentráció alacsonyabb fokú, mint az ezredfordulón volt. Újabb nagyobb cégcsoport kialakulására az elkövetkező pár évben nem látunk esélyt, sőt – mint említettük – a Carnex Rt. helyzete is megingott. A legálisan működő cégek száma eléri a százat, amiből 60 vállalatnak, ill. üzemnek van EU engedélye, a többi vállalkozás csak hazai piacra termelhet. Csak akkor lehetne várni a baromfiiparban a koncentráció fokozódását, ha a nemzetközi tendenciákkal párhuzamosan a kisebb, rendszerint nem teljes kapacitással működő vágóhidak megszűnnének. Ennek az utóbbi tíz évben semmi jele nem volt, a baromfiiparban működő vállalatok száma még valamelyest gyarapodott is. Közben a vállalatok egy része cserélődött, régiek tönkrementek, újak léptek be. Egy amerikai kutatás szerint bár sok új vállalatot alapítanak az élelmiszeriparban, kétharmaduk 10 éven belül tönkremegy. Ezt a megállapítást az USA-ban a hús-, baromfi-, tej- és malomiparban végzett vállalatkövetéses módszer alapozta meg (Ollinger et al., 2005).

A baromfiiparban működő nagyszámú vállalat fényében nem meglepő, hogy a **kapacitáskihasználás** a különböző vágóvonalakon meglehetősen alacsony, 55-77% között van. Legnagyobb többlet pulykavágó vonalból van, a legmagasabb a kapacitáskihasználás a töltelékáru vonalon (21. melléklet).

Az Európai Unióban, az USA-ban és Brazíliában egyaránt a baromfiipar vállalati szerkezete meglehetősen koncentrált, de nem annyira mint a sertés- és marha vágóhidaké. A már említett egyesült államokbeli felmérés szerint a baromfiiparban 1972-1997 között 17%-ról 41%-ra nőtt az első négy vállalat részesedése. Jelenleg a CR4 mutató az USA baromfiiparában 51%.

Az Európai Unió baromfiiparában az első 4 vállalat részesedése 16,5%, azaz jóval alacsonyabb mint az USA-é. Az első 10 legnagyobb cég részesedése sem éri el a 30 százalékot, ami azt mutatja, hogy a termelés tekintetében az európai baromfiipar egy sokkal szétaprózottabb piaci szerkezetben működik mint az USA-beli (15. táblázat).

A vezető 10 baromfiipari vállalat az EU-ban 2003-ban

Cég neve	Piaci részesedés, %	Anyrország
Doux	5	Franciaország
LDC	4	Franciaország
Grampian	4	Nagy-Britannia
AIA	3,5	Olaszország
Nutreco	3	Hollandia
Wiesenhof	2	Németország
Gastronome	2	Franciaország
Two Sisters	1,5	Nagy-Britannia
Amadory	1,5	Olaszország
Unicopa	1	Franciaország

Forrás: Harris, 2005

Az EU legnagyobb baromfitermelő országa, Franciaország 4 vállalattal van jelen a top-10-es listán. Vezető vállalatuknak, a Doux-nak Braziliában is vannak leányvállalatai. A Doux árbevétele 2003-ban 1,3 milliárd euró volt (325 Mrd Ft). A teljes magyar baromfiipar árbevétele (195 Mrd Ft) a Doux árbevételének 70 százaléka, és a második legnagyobb uniós vállalat árbevétele is meghaladja a magyar baromfiágazatét. A volument tekintve az 5. legnagyobb vállalat, az AIA 500 ezer tonna csirke és pulykahúst állít elő, míg a Baromfi Termék Tanácshoz tartozó vállalatok összesen 365 ezer tonnát, azaz az olasz AIA termelésének 73%-át.

Globális megvilágításban nézve viszont még a nagy uniós baromfiipari vállalatok is elvesznek, ha a teljes húsipari körbe (sertés, marha és baromfi együtt) és világviszonylatba helyezzük őket. (Az első 50, világszinten vezető húsipari vállalatot lásd a 20. mellékletben.) Ekkor az Európában vezető Doux a 31. helyre szorul, a harmadik helyezett Grampian – mivel sertéshúst is termel és ezzel megelőzi az LDC-t – a 33. helyre, a második helyezett LDC pedig a 39. helyre. Brazília legnagyobb baromfiipari cége, a Sadia is ebben a vonalban van, a 37. helyen.

Ha csak a baromfifeldolgozókat nézzük, akkor a Doux negyedik legnagyobb a világon három amerikai cég után.

Összefoglalva tehát, ha az Unió és Magyarország baromfiiparát világgazdasági környezetbe helyezzük, akkor egy kevésbé koncentrált, költségelőnyökkel nem rendelkező⁸, nehéz versenyhelyzetben lévő ágazat képe tárul elénk.

⁸ Költséghátrányról és versenyképességről számos munka jelent meg Intézetünkben. Lásd pl. Nyárs-Papp-Vőneki, 2004; Kartali et al. 2004

3.2.2. Kereslet-kínálat, piaci folyamatok

A baromfihús **fogyasztás** Magyarországon az uniós átlaghoz képest is kiemelkedően magas. Az egy főre jutó fogyasztás 2000-2003 között 33-35 kg volt. A baromfihús fogyasztás szintje 1998-ban haladta meg a sertéshúst és 2002-ig töretlenül emelkedett. 2003-ban azonban a fogyasztás valamelyest visszaesett, de még mindig magas, 33 kg/fő szinten van.

A fogyasztás mintegy harmada saját termelésből származik, a nagyobb hányad vásárlás útján kerül a fogyasztókhoz. A vásárolt fogyasztásban sem 2003-ban, sem 2004-ben nem volt visszaesés, évi 8 százalékkal emelkedett ez a fogyasztási csatorna. Mivel a teljes fogyasztás 2003-ban 2 kg-mal csökkent, ez csak a saját termelésű fogyasztás rovására történhetett. 2005 első 10 hónapjában újabb 8 százaléknyi növekedést regisztráltak a hazai baromfihús értékesítésben. Ezt a lendületet törte meg az Európában is megjelenő madárinfluenza és az azt kísérő pánik. A szakágazat a baromfihús fogyasztásra buzdító, illetve a félelmek alaptalan voltát bizonyító, a magyar baromfi ellenőrzött és egészséges voltát kiemelő média kampányt indított (Magyar Hírlap, 2005. október 25.).

A madárinfluenza-válság 2005 október végi kirobbanása óta a baromfihús és a tojás fogyasztása egyes EU tagállamokban számottevően visszaesett, ami miatt az árak erőteljesen csökkentek. A magyarországi baromfihús export egy része is áldozata lett a madárinfluenza pániknak, 2005-ben a baromfihús kivitel volumene 13%-kal esett vissza. 2006 januárjában az export csökkenése még erőteljesebb volt. A 2006 elejére kialakult piaci válság súlyossága miatt az Európai Bizottság 2006 április 25-én javasolta a baromfihús és a tojás fogyasztásának és árának csökkenése miatti piactámogatási intézkedések 50%-os társfinanszírozását. A kifizetések másik felét a tagállamok költségvetése állja. A magyar baromfiágazat mintegy 6 Mrd Ft kártérítésben részesülhet az akcióterv elfogadása után.

Az egyes baromfifajok közül a hazai piacon legerőteljesebben a csirkehús vásárlása emelkedett az elmúlt 3 évben, a pulykahúsé csak enyhén nőtt, míg a vízi szárnyasok értékesítése nagyon hullámzó volt. Ez utóbbi tendencia összefüggött a vállalatok felszámolásakor megmaradt készletek kiárusításával és a külpiazi kereslet szezonálisával (22. melléklet).

A hazai értékesítésben a csirkehús aránya a magas érték ellenére tovább növekedett, 2005-ben elérte a 70 százalékot. A pulykahús valamelyest veszített súlyából (17%). Ez a tendencia ellentmond a nemzetközi trendnek, okát valószínűleg az árárányokban kell keresnünk. A liba fogyasztó szerepét a táplálkozásban a kacsahús népszerűségének enyhe emelkedése ellensúlyozza.

A baromfiipar **exportteljesítménye** igen figyelemre méltó és az EU-hoz való csatlakozás évében sem tört meg. 2004-ben a baromfihús export bevétele 14 százalékkal haladta meg az egy évvel korábbit, és 2005-ben is csak kevéssel maradt el a 2004. évi export értékétől. Volumenben azonban a visszaesés jelentős, 13%. A 2005. évi export mennyisége a 2000. évi szintre csúszott vissza (16. táblázat).

16. táblázat

A magyar baromfihús és készítmény export alakulása, 2000-2005

Megnevezés	M. e.	2000	2002	2003	2004	2005	2005/2000 %
Baromfihús	ezer t	108,1	117,0	120,7	125,5	109,8	102
Baromfihús	Mill. USD	250,9	290,1	340,1	386,5	377,4	150
Ebből EU-15	%	78	74	76	75	**80,0	103
Készítmény	Mill. USD	25,1	37,4	39,8	*35,0	*35,0	139
Együtt	Mill. USD	276	327,5	379,9	421,5	412,7	150

*mennyiségben mért tendencia alapján saját becslés

**EU-25

Forrás: AKI adatbázis és KSH előzetes adatok alapján saját számítás

A magyar baromfiipar termékeinek fő piaca továbbra is az EU-15, az értékben mért kivitel háromnegyed része ide irányul. Az újonnan csatlakozott országok piacaira 2004-ben 6,6%-ot szállítottunk, további 9%-ot pedig Svájcba.

Az ágazat **importja** baromfihúsból csak 2000-től, az új EU-magyar kereskedelmi egyezmény megkötésétől lett mérhető mennyiség. 2004-ben több mint kétszeresére nőtt a behozatal. Az **export:import arány** azonban még így is számottevően nagyobb a kivitel javára, bár visszaeső tendenciát mutat. 2004-ben még 15:1 volt az értékben mért export-import arány, ami 2005-ben 8:1-re csökkent. Volumenben azonban sokkal rosszabb volt a helyzet. 2005-ben a kivitel mennyisége csak két és félszer volt nagyobb az import mennyiségénél.

17. táblázat

A baromfihús importunk alakulása, 2000-2005

Megnevezés	M. e.	2000	2002	2004	2005
Baromfihús	ezer t	20,8	14,7	28,9	41,1
Baromfihús	Millió USD	5,5	9,1	28,4	45,1

Forrás: AKI adatbázis és KSH előzetes adatok alapján saját számítás

Nem csupán a volumen futott fel, hanem egyre inkább értékesebb húsrészeket hozunk be (v.ö. a 2000. évi volumen és értékadatokat a 2005. évivel). Ez a fejlemény már érezhető feszültséget okoz a termelők és az importőrök között.

3.3. Tejipar**3.3.1. A tejágazat vállalati struktúrája, koncentrációja és tulajdonviszonyai**

A tejágazatot különösen érinti a csatlakozással fokozódó verseny. Ez megmutatkozik az utóbbi években, a tejágazatban tapasztalható vállalati átalakulásokban is. A hazai **tejpiac legfontosabb cégei** (árbevétel szerint) a Friesland, a Sole, a MiZo, a Danone, a Tolna-, a Pannon- és a Veszprémtej (a Parmalat 2003-ban még a 6. helyen állt, de 2004-ben már az első 10-ből is kiesett). A felvásárolt tejmennyiség alapján a vállalati sorrend a következő: Friesland, Sole, MiZo, Tolnatej, Pannontej, Danone, Északtej, Veszprémtej, Óvártelj,

Parmalat. 2004-ben e cégek képviselték az ágazat árbevétel szerinti forgalmának 76%-át (felvásárolt tejmenyiség szerint az ágazat 70%-át). 1997-ről 2004-re a tejipari cégek száma 104-ről 93-ra csökkent. Az intenzív koncentrációt jelzi, hogy 1997-ről 2004-re folyamatosan s dinamikusan nőtt a legnagyobb vállalatok piaci részesedése az árbevételből, így 2004-re a **Friesland ért el 24%-os piaci részesedést**, amit csupán 15%-kal követett a Sole. **A Sole és az Új- MiZo 2004. évi nettó árbevétele szerinti (a 2005. évi tulajdoni viszonyok alapján) együttes piaci részesedése 26%.** Így a **Sole-MiZo és a Friesland 2004-re az ágazat forgalmának a felét adta**⁹ (8%-kal növekedve 2003-hoz képest). Őket követte jelentős lemaradással (10%) a Danone. **Megállapítható, hogy nagyvállalatok tovább erősítették pozíciójukat, míg a kicsik tovább gyengültek.**

18. táblázat

Vállalati koncentráció fokozódása 1997 és 2004 között, %

Fő vállalatok	Összes értékesítés nettó árbevétele			Export értékesítés nettó árbevétele			Jegyzett tőke összege		
	első 3	első 5	első 10	első 3	első 5	első 10	első 3	első 5	első 10
1997	23,9	35,9	56,4	26,8	34,2	52,5	29,5	38,5	72,9
2000	43,8	56,7	74,9	40,4	46,4	83,8	27,1	51,8	84,1
2003	41,7	57,4	79,9	44,5	55,5	84,9	80,8	86,8	95,2
2004	49,5	66,2	81,9	49,9	62,1	82,6	83,7	87,4	94,8

Megjegyzés: E vizsgálatban a Sole-MiZo (Csányi S.) és a Pannontej-Veszprémetej (Bongrain) külön szerepelt.

Forrás: APEH-AKI mérlegadatok alapján saját számítás

Az összes nettó értékesítés értékei a belföldi értékesítés arányát nagyon jól közelítették a vizsgált fontos vállalatcsoportoknál. Ez azt jelzi, hogy a **belföldi és az exportértékesítés aránya nem változott**. Ez kissé elgondolkodtató akkor, amikor a **külföldi tőke 2000-re jelentősen nőtt**, hiszen ezzel az export is bővíthetett volna. 2000 után nem történt igazán jelentős koncentráció az ágazatban sem az exportértékesítés bevétele alapján, sem a külföldi tőke jegyzett tőkéből való részesedése szerint (ez utóbbi közel 100%-os értéke miatt jobban érthető a stabilitás). **A külföldi tulajdon bár minél inkább igyekszik meghatározó helyzetbe kerülni a tejiparban (2004-ben 87% volt), a célja elsősorban a hazai piac kielégítése, s nem az exportbővítés. A külföldi tőke részesedése jelentősen meghaladja élelmiszeripari átlagot, s a részesedés 2004-ig nőtt, s ez is ellentétes az egész agráriumban tapasztalható trenddel.** A tulajdonviszonyok 2005-ös változása miatt a **külföldi tulajdon 2004-es jelentős részesedése valószínűleg nem nő tovább**, hiszen az olasz Sole az Új-MiZo-t is birtokló Csányi Sándoré lett¹⁰ – aki így a tej- és a húszágazatból 25-20%-kal részesedik –. Tulajdonosváltás történt a **Parmalatnál** is, mivel ez kb. 140-150 termelő tulajdonába került. Fő tulajdonos a 82 alföldi termelő birtokában levő Alföldi Tej Kft., de dunántúli termelők is nagy számban tulajdonosok. Az Alföldi Tej Kft. a Sole egyik legnagyobb beszállítója.

⁹ A két domináns cégcsoport 50%-os hazai részesedése nem is annyira jelentős, ha például a holland koncentrációhoz viszonyítunk, ahol a két legnagyobb, a Campina és a Friesland 90%-kal részesedik a piacból.

¹⁰ A Sole közép-európai térségből való kivonulásához hozzájárult az EU csatlakozással növekvő verseny, és hazánk elhagyását különösen indokolta az árbevételből jelentős részesedésű feta sajt exporttámogatásának megszűnése, és az is például, hogy a cégnek be kellett zárnia az uniós szabályokat teljesíteni nem képes pásztói üzemét is. A verseny kiéleződése itt 130 fő elbocsátásával járt. A Sole és a MiZo közös tulajdonba kerülését követő racionalizálási folyamat eredményeként a kecskeméti tejüzem bezárását követően a központi pécsi MiZo tejüzemet is bezárták. Ez 100 + 300 fő elbocsátásával járt. Ehhez hozzáadva a Friesland békéscsabai üzemének bezárását követő elbocsátásokat (116 fő) az ágazat mintegy 650 dolgozótól vált meg. Ellenpéldaként lehet a Tolnatejet megemlíteni, mely a fejlesztései révén a dolgozók számát is növelte az EU csatlakozás után.

19. táblázat

**A külföldi tőke részesedésének változása a jegyzett tőkéből
1997-2004 között, %**

Év	az első 3 cégnél	az első 5 cégnél	az első 10 cégnél	az összes cégnél
1997	51,7	56,1	68,2	58,9
2000	94,6	86,5	90,9	80,5
2003	93,0	91,3	88,8	86,4
2004	93,1	91,1	98,0	87,3

Megjegyzés: E vizsgálatban a Sole-MiZo (Csányi S.) és a Pannontej-Veszprémtej (Bongrain) külön szerepelt. Ez az első 3, első 5 és első 10 cégnél fontos, az összes értéket nem befolyásolja.

Forrás: APEH-AKI mérlegadatok alapján saját számítás

A tejágazatba **befektetők** cégvásárlásai **optimizmusra** adhatnak okot, hiszen ez tükrözi a pénzügyi befektetők várakozásait, melyek szerint néhány éven belül az ágazat piaci helyzete normalizálódik, így befektetések megtérülnek. A **befektetők** jelenlegi **aktivitása** a tejágazatban ugyanakkor **intő jelként figyelmeztethet** arra is, hogy az **ágazat helyzete jelenleg mélyponton van**, vagyis **most lehetett jó áron hozzájutni** a csődbe jutott, tönkrement **vállalatokhoz**, és kérdéses még, hogy ezután, ezeket mennyi ráfordítással lehet versenyképessé tenni. Külön elgondolkoztató, hogy **a befektetők magyarok, nem külföldiek**, pedig a külföldi tőke is a perspektivikus befektetéseket célozná meg. Így bármennyire is örömdetes a hazai tulajdon előretörése, a külföldi tőke távozása, ill. távolmaradása további megpróbáltatásokkal terhelt jövőre utal az ágazatban (20. táblázat).

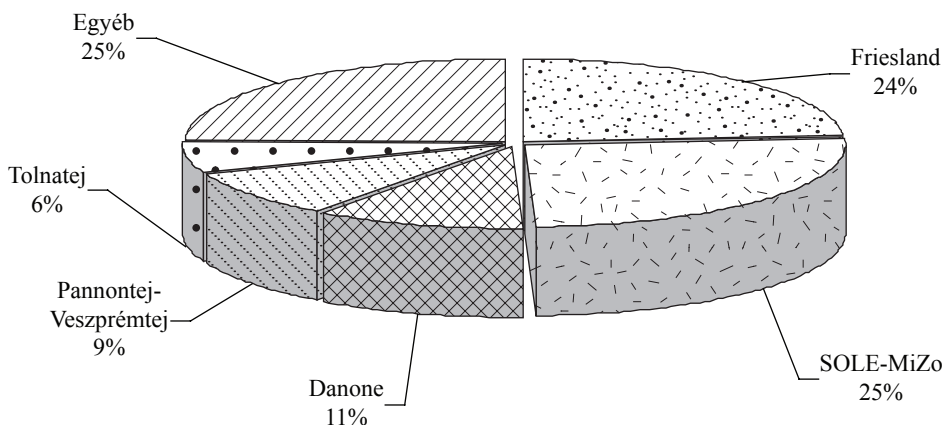
20. táblázat

A tejipar vezető vállalatainak tulajdonviszonyai (2004)

Meghatározó tulajdonos	Csányi Sándor		Holland termelők	Bongrain		Intézményi befektetők
Vállalat (nettó ÁB, részesedés az ágazatból, 2004)	Sole (35 Mrd Ft, 15%)	Új-MiZo (26 Mrd Ft, 11%)	Friesland (57 Mrd Ft, 24%)	Pannontej (12 Mrd Ft, 4,9%)	Veszprémtej (10,8 Mrd Ft, 4,6%)	Danone (25 Mrd Ft, 11%)

Megjegyzés: A felvásárolt tejmenyiség alapján a Sole, a MiZo 30,5%-kal a Friesland 21%-kal és a Danone 4%-kal részesedik a piacon.

Forrás: Szirmai 2005, szakértői interjúk, és szakcikk

A főbb tejipari vállalatok piaci részarányai 2004-es forgalom szerint 2005-ben

Forrás: APEH-AKI adatbázis

A **koncentrációs folyamatok az EU-ban is tapasztalhatóak**. A termelők közötti szelekciót, illetve a csoportosulások erősödését és a **feldolgozás koncentrációjának fokozódását eredményezi** az erősödő verseny, a kereskedelem által szabott szoros árak, a hatékonyabb, méretgazdaságosságot szem előtt tartó termelés és feldolgozás igénye is. A méretgazdaságosság javulásával tompul az EU-s ártámogatások csökkenésének jövedelmekre gyakorolt kedvezőtlen hatása, és nő az alkuerő az árleszorításra törekvő kereskedelemmel szemben (ami alacsonyabb átvételi árakhoz vezet). A fokozódó verseny által kikényszerített ágazati reakció egyik megnyilvánulása lehet a termelői-feldolgozó csoportosulás megjelenése. **Hazánkban** is érződik ez a jelenség, hiszen például a hazai termelők számára jó lehetőség volt a **Parmalat megvásárlása**, mert az így termelői tulajdonba került a feldolgozó, s ezzel megvalósult a termelés és feldolgozás koordinációja¹¹. A fokozódó versennyel szembeni harc következő állomása a szorosabb együttműködés, a fúzió lehet.

A **termelők s a feldolgozók között megvalósuló integráció**, a nemzetközi példák alapján **nem csak előnnyel jár, amit a legnagyobb, szövetkezeti formában (termelői tulajdonban) működő EU-s vállalatok 2004. évi s 2005. évi sikertelen együttműködési kísérlete is igazol**. Ezt jelzik a német Nordmilch és a Humana között az együttműködés szorosabbá tételét megcélzó, majd 2004 végén megszakadó tárgyalások is. A dán Arla és a holland Campina 2005 eleji összeolvadási kísérlete (a mintegy másfél éven át tartó előkészület ellenére) is **kudarcot vallott**, amiben a két európai óriás a szövetkezeti tulajdon nem-termelői tulajdonhoz viszonyított kevésbé rugalmas döntéshozatali rendszere is szerepet játszhatott. Az egyre szigorúbb piaci környezet miatt az EU tejiparában már évek óta általánosak a felvásárlások és összeolvadások, aminek jó példája a **magántulajdonban levő brit Dairy Crest 2005. évi sikeres terjeszkedése** (www.dairyreporter.com, 2005). Bár a fentiek alapján a piaci környezethez a nem-termelői tulajdonú cégek jobban

¹¹ E szervezet állami segítséggel történt megalakulása után az idő dönti majd el, hogy a felvásárlásra és az értékesítésre megfogalmazott ambiciózus tervek (pl. 110 millió liter tej exportálása és 40 millió liter tej feldolgozása) mennyire életképesek. Különösen elgondolkodtató, hogy e szervezet megalakulását lehetővé tevő állami (MFB) hitel mennyire szolgálja az ágazat érdekeit, különösen akkor, ha fő tevékenységként a szervezet alapanyag tejet szállít Olaszországba, így az itthoni esetleges feldolgozás munkaerőigénye is elveszik.

alkalmazkodhatnak, az EU tejiparában ma jelentős a termelői tulajdonú tejipari vállalatok jelenléte is. Az **EU-ban** a feldolgozott tej alapján 2004-ben **legnagyobb tejipari cégek** közül az **első 5-ből 4 szövetkezeti formában működött**, s csak egy volt nem-termelői tulajdonú, míg az **első tízben, fele-fele arányban szerepeltek** a szövetkezetek és az egyéb formában működő cégek. A koncentráció fokozásának szándéka bár érződik a tejiparban, az 5 vezető cég közül a fent említett 4 szövetkezet szorosabb együttműködésre irányuló tárgyalásai hiúsultak meg 2004-ben, illetve 2005-ben.

21. táblázat

A fontosabb tejipari vállalatok tulajdonviszonyai

Európa fő tejipari vállalatai 2004, feldolgozott tej alapján			Hazánk fő tejipari vállalatai 2004, árbevétel alapján		
Vállalat	Ország	Tulajdon	Vállalat	Ország	Tulajdon
Arla	DK/SE/UK	termelői	Friesland Rt.	NL/DE	termelői
Groupe Lactails	FR/BE	nem-termelői	Sole Rt.	HU	nem-termelői
Friesland Foods	NL/DE	termelői	Új-MiZo Rt.	HU	nem-termelői
Campina	NL/DE/BE/PL	termelői	Danone Kft.	FR/USA/UK	nem-termelői
Nordmilch	DE/UK	termelői	Tolnatej Rt.	HU	nem-termelői
Bongrain/CLE	FR/BE/DE	nem-termelői	Pannontej Rt.	FR/BE/DE	nem-termelői
Nestlé	CH	nem-termelői	Veszprémetej Rt.	FR/BE/DE	nem-termelői
Sodiaal	FR	nem-termelői	Északtej Rt.	HU	nem-termelői
Dairy Crest	UK	nem-termelői	Óvártej Rt.	HU	nem-termelői
Humana Milchurchion	DE/UK	termelői	World Proteins Rt.	NL	nem-termelői

Megjegyzés: A Pannontej és a Veszprémetej közös tulajdonosa a termelői tulajdonú Bongrain SA (CLE), ill. a Sole és az Új-MiZo közös tulajdonú, így szerepük együtt jelentősebb. A Parmalat 2005-től az Alföldi Tej Kft. magyar termelői tulajdonába került, ami szövetkezeti forma felé vezet. Bár a Friesland alapvállalata szövetkezet, s ezt a holland termelők irányítják, a magyar Friesland vállalatot, mivel ez nem szövetkezeti formában működik, ezért nem a magyar termelők, hanem a vállalat menedzsmentje vezeti.

Forrás: Dairy Industry News 2004, APEH-AKI adatbázis

Nyugat-Európában sokkal fejlettebb az együttműködés a termelők és a feldolgozók között. Ezt indokolja a láncok dominanciája ellensúlyozásának kényszere, mely jelenség hazánkban is tapasztalható. Ez, és az importtermékek által támasztott fokozódó árverseny a **vertikum szereplői közötti együttműködés szükségyszerű szorosabbá válását vetíti előre hazánkban is**¹². A fokozódó verseny által támasztott **gyors alkalmazkodás miatt talán hazánk számára is kedvezőbb lenne**, ha a kevésbé rugalmas szövetkezeti formában működő, termelői tulajdonú tejipari szereplők helyett megelőzve a szövetkezetek talán

¹² Jó példa a termelők és a feldolgozók közötti együttműködésre a Danone takarmányozási költség optimalizáló programja, amellyel a vele együttműködő gazdaságok termelését lehet versenyképesebbé tenni.

természetes szelekcióját a koncentrált **nem-termelői tulajdon** maradna a meghatározó. A **fokozódó koncentráció veszélyeket** is rejt magában. Erre jó példa a világ 7. legnagyobb tejfeldolgozójának (**Parmalat**) az **összeomlása**, ami a tejtermelők ezreinek a sorsát befolyásolja (Popp, 2004). A **hazai termelői, szövetkezeti tulajdonú vállalatnak komoly kihívás** a magas termelői árak mellett a versenyképes értékesítési árak kialakítása, folyamatos fenntartása, s a magas marketingköltségek vállalása. A termelői tulajdonú feldolgozók időszerűségét megkérdőjelező eszmefuttatásoknak ellentmond az, hogy 2005 őszén a hazai **Parmalat termelői tulajdonba került** (ezen kívül még mintegy 10 termelői csoportosulás tulajdonában lévő feldolgozó működik). A **magyar tulajdon növekvő szerepe** akkor **lehet kedvező** jelenség, ha a magyar tulajdon jobban kötődik a hazai környezethez, érzékenyebb annak gondjaira, és ha képes rugalmasan váltani a jobb lehetőséget kínáló külpiac felé.

Versenyképességünk szempontjából kedvezőtlen a különösen a **tejtermelők között megfigyelhető alacsony fokú horizontális koordináció** (kivéve pl. az Alföldi Tej Kft.-t), **valamint a termelők és a feldolgozók közötti alacsony fokú vertikális koordináció** (itt erre ellenpélda a Dalmand és a Sole kapcsolata). A termelők és a feldolgozók, valamint a kereskedők közötti vertikális koordináció a szükséges együttműködés, illetve megfelelő üzletmenet fenntartásának megfelelően (de ennél nem jobban) fejlett. Az alacsony felvásárlási árak az **elaprózott termelési szerkezet** koncentrációját okozzák, ahogy egyre több gazdaság szelektálódik ki az ágazatból a veszteségessé váló termelés miatt. Azonban ma is kb. 4400 termelő/gazdálkodó folytat közvetlen értékesítést (akár kvóta nélkül is), akiknek az éves tejtermelése a 100 ezer litert sem éri el. Gyenge versenyképességünkben döntőek az üzemi, technológiai hiányosságok és az alacsony termelés-koncentráció. A **termelők között erősödő szelekció s koncentráció** párosulva a **feldolgozók koncentrációjával** (és esetleg a két ágazati szereplő fokozódó kooperációjával) költséghatékonyabb termék-előállításához vezet, ami segít abban, hogy **versenyképesebb árú termékekkel jelenhessen meg az ágazat**, így megfelelve a kereskedők, a fogyasztók igényeinek, és ezzel is felvéve a versenyt az importőr versenytársak olcsó termékeivel. **Bár a fokozódó vállalati koncentráció, a külföldi tőke magas jelenléte a tejágazatunk versenyképességét növeli**, de még ez sem elég az erősödő importversennyel és a kiskereskedelem diktáló pozíciójával szemben. A hatékonyságnövelés érdekében a birtokviszonyok rendezése mielőbbi megoldásra vár, hiszen a saját tulajdonú földterületen megtermelt saját takarmány a versenyképes termelkelőállítás alapja lehet.

3.3.2. Keresleti és kínálati viszonyok bel- és külpiacokon

A KAP reform átrendezi az ágazatot az EU-ban, ehhez adódik hozzá hazánkban még az EU-belső piacára való átállás bizonytalansága, az árigazodás fájdalmas folyamata és a fokozódó verseny támasztotta kényszerű racionalizálás. Az EU tejágazatát érzékenyen érintette a **KAP-reform**; a vaj intervenciók mennyiségének csökkentése, illetve a tejárcsökkenést előidéző vaj és a soványtejpör intervenciók árának csökkentése. A nyugat-európai piacokon is tapasztalható **tejválság**, melyet a KAP-reformot követő **árscsökkenés** nyomán **tönkremenő gazdák** tömege jelez, párosulva a **csatlakozás** nyomán hazánkban lezajlott **kényszerű árigazodással** (csökkenéssel) fokozott nyomásnak teszi ki a hazai piaci szereplőket. Az ágazati szabályozás változása a vaj rovására a **sajttermelés növekedését és a sajtxport erősödését** eredményezheti. A tejágazat számára nem megnyugtató az EU hongkongi WTO-tárgyalásokon elhangzott vállalása, miszerint az EU 2013-ig csökkenti vámjait és leépíti exporttámogatásait. A piacrajutást megnehezíti a hazánkban és az EU-ban általános **túltermelés**, a 100%-ot meghaladó önellátottság (23. melléklet).

A hazai tej és tejtermék értékesítésben a sajt, a túró és a fogyasztói tej adja az értékesítés mintegy 82%-át (26. melléklet). A savanyított tejkészítmények mintegy 10%-ot képviselnek. 2004-ben a felvásárolt tej mennyisége 1,6 milliárd liter volt. A felvásárolt tej mennyisége mintegy 4%-kal csökkent 2005 első 10 hónapjában 2004 hasonló időszakához képest. Bár a felvásárolt mennyiség csökken, a minőség javul: a felvásárolt tej 98%-a extra minőségű volt 2005-ben és 2004-ben is (7%-os a minőségjavulás 2003-hoz képest). A tej- és tejtermékfogyasztás 2000 óta tartó csökkenése 2003-ban sem torpant meg hazánkban. 2003-ban egy főre vetítve 1,6 literrel mérséklődött az egy évvel korábbihoz képest, és 156,5 litert ért el. Ez az 1995-2000. évek átlagánál 11,6 literrel volt kevesebb. A 2003-as csökkenést a fogyasztói tej fogyasztás-visszaesése okozta, míg a más tejtermékek fogyasztása szerényen nőtt. Ezt a fogyasztói szokások változása, és a tej előző évhez képest történt 3,2%-os drágulása okozta, miközben a sajtok fogyasztói átlagára csak 1%-kal nőtt. Tej és tejtermékfogyasztásban igen nagy a lemaradásunk a nemzetközi szinthez képest. Míg Magyarországon az egy főre jutó sajt fogyasztás 8,9 kg (az EU módszertana szerint, amiben a friss sajtnak tekintett túró is benne foglaltatik), addig az EU-15-ben 18-19 kg. A vajfogyasztás Magyarországon 1,3 kg/fő volt 2003-ban, az EU-15-ben 4,5 kg körül alakul. Franciaországban 24 kg az egy főre jutó sajt fogyasztás, míg vajból 8 kg-ot fogyasztanak évente! De nemcsak a régi tagországok előzik meg Magyarországot (22. táblázat): Csehország, Lengyelország, Szlovénia sajt fogyasztása 10 kg körül alakul, a vajfogyasztás, pedig az első két országnál mintegy 4 kg. A fogyasztás és a termelés 2005-ös hazai és nemzetközi tendenciái csak szerény optimizmusra adhatnak okot. A 2005-ös fogyasztásbővülést az import növekedése fedezte, míg a hazai felvásárolt tej mennyiség szerényen csökkent is.

22. táblázat

A tej és tejtermékfogyasztás alakulása a kibővült EU-ban, 2002-ben

	EU-15	EU-10	Magyarország
Tej és tejtermékfogyasztás kg/fő	244,5	186,3	143,1
Vajfogyasztás kg/fő	4,4	3,7	1,0
Sajt fogyasztás kg/fő	18,9	10,8	8,9

Forrás: Agrár Európa 2004, KSH, FAO Agrostat 2002 és saját számítás

A külpiazi felesleg s az importnyomás jele, hogy a behozatal hazai fogyasztásból való részesedése a 2003-as 12%-ról mintegy 15%-ra nőtt 2004-ben. 2004-től a tejágazat kereskedelmi szaldója – értékben kifejezve – negatív. Az import emelkedését elsősorban a sajt szállítások okozták, a 2004 és 2005. évi import közel felét adva. A tej és tejtermékek kereskedelmének 2000-2005. évek közötti alakulását a 24. melléklet mutatja be. 2003-ról 2004-re csak szerényen csökkent kivitelünk USD-ben kifejezett értéke, 2005-ben viszont 30%-kal nőtt az export a folyadék tej kivitelének növekedése miatt. Az import 2004-es robbanásszerű bővülése (115%-kal nőtt) s ennek 2005-ben történt szerényebb (36%) folytatódása érdemel figyelmet. A sajtexportban továbbra is fő piacunk volt 2005-ben Szaúd-Arábia, Libanon és más közel-keleti tradicionális célpiacaink, valamint Makedónia és Japán (összesen kb. 70%-os részesedéssel), míg a tejexportunk fő célpiaca Olaszország. A Közel-Keletre irányuló kivitelünket ideiglenesen ösztönözheti, ha a Dániában publikált Mohamed karikatúrák miatt felháborodott arab országok fő konkurensünket (Arla) szállításai korlátozására kényszerítik. Az arab országokba szállítók optimizmusát (mely e váratlan piaci rés kihasználásának tartósságára irányul) tükrözi például az is, hogy a Köröstej megvásárolta a Friesland Hajdúböszörményi sajtgyárát, a megnövekedett arab fogyasztói igények kielégítése

érdekében. Az optimizmusra okot ad, hogy a 2005 telén tetőző karikatúra-botrány kivitelünkre gyakorolt kedvező hatása még 2006 tavaszán is tartósan bizonyult, az arab fogyasztók dán sajtokkal szembeni ellenérzése miatt. Kereskedelmünkben kényszerű eltolódás figyelhető meg, ami az északi szomszédaink felől érkező importunk növekedésében, illetve a délre (pl. Olaszország) irányuló exportunk erősödésében jelentkezik.

A 2003-as, 2004-es és 2005-ös változások szerint (25. melléklet) az alapanyagtejre visszszámított tej és tejtermék behozatal kevésbé nőtt, mint a tejtermékek feldolgozott formában képviselt tömege szerinti importja, mert a nagyobb folyadéktej igényű termékek (sajt, vaj) szerepe kevésbé emelkedett a relative kevesebb folyadéktejet tartalmazó termékekhez képest. 2003-ról 2005-re a tej tonnában kifejezett importja 50 ezer tonnával, 13-szorosára nőtt – értékben 12-szeres volt a növekedés (!) –, míg a sajtbehozatal 51 ezer tonnával 57%-kal emelkedett. Az **exportnál** bár mérsékeltebben, de hasonló jelenséggel találkozunk. **2003-ról 2005-re a kevésbé feldolgozott termékek növekedése dominált az exportban és importban egyaránt. Sajnos összességében az importbővülés jelentősen felülmúlja az exportnövekedést.**

23. táblázat

A fő tejtermékek exportja és importja, 2000-2005

Megnevezés			2000	2002	2003	2004	2005	2005/2000, %
Export	ezer USD	Tej	17 304	17 080	15 657	20 478	46 621	269
		Tejpor, sűrített tej	4 902	12 567	16 645	2 533	2 541	52
		Sajt	40 221	41 347	49 484	50 539	50 875	126
	ezer tonna	Tej	66,4	60,4	45,6	49,4	105,9	159
		Sajt	1,2	20,2	23,4	19,7	17,1	1425
Import	ezer USD	Tej	1 016	753	3 384	21 801	41 409	4076
		Tejföl, joghurt	5 743	5 976	10 680	25 564	26 881	468
		Vaj	1 372	1 294	4 304	14 092	13 615	992
		Sajt	22 040	27 885	34 644	63 798	92 051	418
	ezer tonna	Tej	1,7	1,1	4,0	29,4	54,6	3212
		Tejföl, joghurt	8,4	7,4	12,1	18,5	22,0	262
		Vaj	0,9	0,8	1,6	4,3	3,4	378
		Sajt	11,1	11,3	12,7	18,3	20,0	180

Forrás: KSH és AKI adatbázis alapján saját számítás. Részletesen lásd a 24., 25. mellékletekben.

Bár sokan a hazai **sajtfogyasztás** jelentős felfutását várták az utóbbi években, az áttörés – a növekvő import ellenére – még várat magára már csak azért is, mert a fogyasztásbővülés várhatóan az olcsó teje koncentrálnálódik. Azonban a **sajt** továbbra is **az egyik legperspektivikusabb termék marad**. A nemzetközi trendek (a fejlettebb országok fogyasztási szerkezete alapján) a különleges tejtermékek esetében jósnak fogyasztásnövekedést. **Magasabb hozzáadott értékkel rendelkező termékek** például az ízesített tej, a speciális gyümölcsjoghurtok, a krémtúró, az alacsony zsírtartalmú termékek, a speciális adalékanyagokkal dúsított készítmények, desszertkészítmények, különleges sajtok, a vitaminokkal, élőkultúrával dúsított, magasan feldolgozott termékek. **Fogyasztásunk**

szerény emelkedését a csatlakozással érkező olcsó importtermékek megjelenése és főként a korábbi hazai és a nemzetközi fogyasztási szinttől való jelentős elmaradásunk indokolhatja, a nemzetközi s a hosszú távú hazai fogyasztási tendenciák nem.¹³ Fontos a folyamatos innováció és az új, modern tejtermékekkel való megjelenés a kereslet serkentése érdekében. Az egyébként sem exportorientált tejágazat számára a külpiacok nem jelentenek dinamikusan bővülő elhelyezési lehetőséget.

A tejágazatban az alapanyagtej romlandósága, s (főként az alacsony feldolgozottsági fokú termékeknél¹⁴) a szállítás költsége miatt a **termelés és a feldolgozás területi összhangja** fontos kérdés. Figyelembe kell venni, hogy **a legnagyobb mennyiségben, legjobb minőségben, legjobb áron előállítani képes termelő nem feltétlenül a feldolgozóüzemhez legközelebbi termelő, és hazánkban nem olyan nagyok a távolságok, hogy azok alapvetően befolyásolnák egy feldolgozó beszállítói körét. A termelés és a feldolgozás harmonikus összhangjának megvalósulását a gyakori tulajdonosváltások, s így a szerződéses kapcsolatok változása erősen korlátozza.** Bár a termékfeldolgozás racionalizálása nyomán megnövekvő üzemi koncentráció növelheti a szállítás távolságát, így a szállítási költségeket is, ennek mértéke azonban elmarad a koncentrációval elért hatékonyságnövekedés és fajlagos költségesökkentés révén elért haszontól, hiszen a szállítás racionalizálása révén (pl. a távolságnak, illetve a szállítandó mennyiségnek megfelelő kapacitású jármű üzembe állításával) a logisztikai költségek is optimalizálhatóak. Tehát **az üzemek koncentrációját az ezáltal növekvő szállítási költségek mérsékelten befolyásolják. A termelés és a feldolgozás területi összhangja** fontos, de **csak egy a versenyképességet meghatározó tényezők közül.** A nagy feldolgozók nagy régiók termelését fogják össze Magyarországon, és a nagy mennyiségben, egyenletesen jó minőségben tejet előállító gazdáknak **nem okoz gondot** termékeik értékesítése az **ország különböző régióiban**¹⁵. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a piaci szereplők egyre inkább figyelnek a szállítási távolságok csökkentésére.

A tejtermelésben mutatkozó túlkínálat ellenére a feldolgozók nagy száma és ezek kibocsátásának többlete miatt, valamint a tejtermékek iránti kereslet elégtelen volta következtében a feldolgozók nem használják ki kapacitásukat. Az alacsonyabb felvásárlás tovább **rontja a tejipar kapacitáskihasználását, mely napjainkban is 50% alatt marad** (27. melléklet). Ez a felesleges üzemek bezárásának fokozódását vetíti előre. A **csatlakozást követő első évben a tejiparban tapasztalható intenzív szervezeti változások**, átalakulások pezsdítően hatnak az ágazatra, ami a feldolgozás versenyképességének növelése irányába hat, s a felesleges kapacitások leépítését eredményezi. **Csökkenti a felesleges kapacitásokat** például az EU-szám hiányában működni tovább nem képes vállalatok ágazatból való kivonulása is. A felesleges kapacitások megmaradása ellen hat a fokozódó verseny támasztotta hatékonyságnövelés kényszere. A nagyvállalatok terjeszkedése nem állt le a csatlakozással, de a nagy cégek ma már a sokszor a kellőnél nagyobb feldolgozó-kapacitás birtokában inkább csak a kis cégek piacait szeretnék megszerezni, magát az üzemet nem.

¹³ A GfK szerint a tejtermékek fogyasztása 5%-kal nőtt 2005 első kilenc hónapjában az előző év azonos időszakához viszonyítva, s ebbe az is beletartozik, hogy Közép-Európa országai közül Magyarországon isszák az emberek a legtöbb tejet, jelenleg fejkenként évi 78 litert.

¹⁴ Ellenpélda, hogy a csatlakozásunk évében importunk emelkedését az új-zélandi vaj- és sajtszállítások okozták. Tehát feldolgozott termék érkezett, nagy távolságról, jelentős árelőnnyel.

¹⁵ Ezt mutatja például az is, hogy a debreceni székhelyű Alföldi Tej Kft. főként alföldi megyék termelőit fogja össze, s fontos beszállítója a szegedi Sole-nak, a Pécsi MíZónának és a Frieslandnak is. Az Alföldi Tej Kft. a Parmalat székesfehérvári üzemének megvásárlásával az olasz piacot is megcélozza, s ennek alapanyagát az alföldi és a dunántúli tejtermelők biztosítják.

A mintegy **250 millió literes közvetlen, kvótánélküli tejértékesítés** (melyben már a saját felhasználás is benne van) megszüntetésével, s hivatalos értékesítési csatornába való terelésével, **csökkenteni lehetne a vállalatok felesleges kapacitásait**, miáltal nőne a tejfeldolgozás, a boltokba kerülő tejtermékek mennyisége. Ennek az elképzelésnek az eredményességét, a vásárlók fogyasztásában még szunnyadó kapacitás megbecsülhetősége teszi különösen kétségesé. Az illegális termelés, -szállítás, -eladás törvénnyel támogatott ellenőrzésére és nyilvántartására mind hazai, mind EU részről megvan a szándék, azonban még bizonytalan az eddigi, s a várható intézkedések alkalmazhatósága és eredményessége. Vitathatatlan azonban az is, hogy szociális és közgazdasági szempontból napjainkban még van létalapja a háztól értékesített tejnek (melynek nagy része szürke tej kategóriába tartozik). Egyrészt egyéb megélhetési forrás híján gyakran ez az egyetlen jövedelemszerzési lehetősége a kistermelőknek, másrészt a közvetlen értékesítéssel kiszolgált fogyasztókat (többek között a speciális fogyasztói igények és a fogyasztók elérhetősége miatt) gyakran a nagy feldolgozók, kereskedők nem is tudják kiszolgálni. A háztól való értékesítés fennmaradásának valószínűségét osztrák példa is megerősíti. Ausztriában azonban tartós közvetlen értékesítési kvótákkal rendelkeznek a termelők, nálunk viszont nem. A kapacitáskihasználtság javítható lenne a piaci igények jobb megismerésével is.

A fentiek alapján megállapítható, hogy bár az EU-csatlakozástól napjainkig eltelt időszakban a tejágazat szerkezete már igen jelentős változásokon ment át, de ez egyáltalán nem tekinthető befejezettnek, hanem éppen ellenkezőleg, ez előkészítője volt a tejágazat mélyreható strukturális átalakulásával szegélyezett fejlődésének, mely a későbbiekben remélhetőleg egy versenyképes tejágazat kialakulásához vezet, amennyiben felkészülünk a gyorsan változó piaci környezethez.

3.4. A malom- és sütőipar

3.4.1. Vállalati struktúra, koncentráció, főbb vállalati jellemzők

A malom-, illetve sütőipart nehéz egymástól elválasztani az elemzésben, hiszen mind a tevékenység jellege, mind az integráció mélysége és a gyártott termékek esetében igen nagy az összefonódás. Ezért a két szakágazatot témakörönként együtt vizsgáljuk.

A malomipar tevékenysége magában foglalja a kenyérgabonafélék, valamint további szemtermékek őrlését, illetve egyéb gabona növények és szemes anyagok (például borsó) élelmi célú hántolását. A lisztek, őrlemények a következő ágazatokban, kereskedelmi egységekben kerülnek felhasználásra: sütőipar, tésztaipar, cukrászat; élelmiszeripar különböző gyártmányainak előállításához; látványpékségek; gyorséttermek, vendéglátóipar, közvetlen fogyasztók. Fentiekben túlmenően speciálisan felszerelt malmokban végzik a gabonafélék hidrotermikus kezelését, feltárását, e technológiával pörkölt, pelyhesített, puffasztott, extrudált stb. termékeket gyártanak (reggeli gabonapelyhek, müzli-készítmények).

Az Európai Unióban a malomipari termék, keményítő alágazat hozzáadott értéke 5,9 milliárd euró volt 2001-ben (EU-25), amelyből az Egyesült Királyság 22,2%-kal részesedett. Az alágazat az élelmiszeripar egészéből 3,2%-ot tudhatott magáénak. A foglalkoztatottak száma összesen 88900 volt az EU-15-ben 2001-ben és 119800 az EU-25-ben. Lettország esetében az alágazat súlya több mint háromszorosa az EU átlagának. Ugyancsak jelentős a malomipar Magyarország, Lengyelország és Szlovákia élelmiszeriparában, az EU átlag több mint kétszerese.

Az Európai Unió egyes országaira vonatkozóan 2002-es adatokkal rendelkezünk. A malomiparban az egy vállalatra jutó alkalmazottak száma szerint a vizsgált országok tekintetében átlagosan a mikrovállalkozás kategóriába tartozott Finnország, Olaszország, Spanyolország, Svédország és Románia. Lengyelországban is azonban csak 10 volt az egy vállalatra jutó alkalmazottak száma. (Magyarország esetében ez az adat 30). Az élen 68 alkalmazottal Dánia állt, utána következett Szlovákia (47). A kenyérgyártásban az egy vállalatra jutó alkalmazottak száma szerint a vizsgált országok esetében csak egy jellemzően közepes vállalkozás (Szlovákia) volt található; hat ország szerkezetére átlagosan a mikrovállalkozás volt a jellemző (Olaszország, Málta, Portugália, Spanyolország, Franciaország és Ciprus). A többség a kisvállalkozás kategóriába esett, köztük Magyarország is. A tésztafélék gyártása esetében ismét kisebb az átlagos vállalati méret. 15 ország adatai alapján az átlagos vállalati méret szerint 7 tartozott a mikrovállalkozás (Magyarország is) és 8 a kisvállalkozás kategóriába. **Összességében megállapíthatjuk tehát, hogy a magyar vállalati szerkezet nem tér el az EU-országok többségétől.** Magyarországon is a kisvállalkozások dominálnak a kenyér- és tésztagyártásban.

A magyar malom- és sütőipar ágazati, vállalati szerkezetére a sokszínűség jellemző, mivel a tevékenység hasonló, illetve kapcsolódó jellege miatt igen változatos a kép, kevés „tisza profilú” vállalat létezik.¹⁶

A malomipari termékek gyártásában is fokozódik a nettó árbevétel szerinti koncentráció, de csak közepesnek mondható (24. táblázat). Érdekes viszont az export értékesítés nettó árbevételének koncentrációja, amely ugrásszerűen megnőtt 2000-ről 2004-re az első három vállalat tekintetében. Az első tíz vállalatnál viszont visszaesett ez a mutató.

24. táblázat

Koncentráció a malomipari termékek gyártásában, %

Megnevezés	Első három vállalat			Első öt vállalat			Első tíz vállalat		
	1997	2000	2004	1997	2000	2004	1997	2000	2004
Értékesítés nettó árbevétele	26,7	29,1	33,3	40,2	43,9	46,7	65,6	63,3	63,8
Export értékesítés nettó árbevétele	18,2	18,0	27,5	22,2	39,4	33,8	73,1	48,8	51,4
Jegyzett tőke összege	27,2	21,4	32,1	35,6	40,4	51,8	58,2	61,0	58,6
Jegyzett tőkéből külföldi tulajdoni rész	nincs	0,1	0,0	nincs	4,4	4,4	0,04	8,8	11,2

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

Az 1997-2004 közötti időszakban folyamatosan nőtt a CR3 és a CR5 értéke az értékesítés nettó árbevételét tekintve, csökkent viszont a CR10. Ez utóbbi mutató csökkent az export értékesítés nettó árbevétele és a jegyzett tőke összege esetében is. A jegyzett tőkéből külföldi tulajdoni rész aránya a CR10-nél 11,2% volt 2004-ben, ami nem mondható magasnak, de új fejlemény 1997-hez képest.

APEH mérlegadatok szerint a következő vállalatok szerepeltek az első 10 helyen az értékesítés nettó árbevétele alapján:

¹⁶ A malomipari termék, keményítő gyártás ágazaton belül vizsgáltuk a „Malomipari termék gyártása” (TEÁOR 1561) szakágazatot. A sütőipari tevékenység az „Egyéb élelmiszer gyártása” szakágazathoz tartozik (TEÁOR 158), itt a következő szakágazatokat vizsgáltuk:

- 1581 Kenyér, friss tésztafélék gyártása
- 1585 Tésztafélék gyártása.

A malomipar főbb szereplői és piaci részesedésük 2004-ban

Megnevezés	Piaci részesedés, az értékesítés nettó árbevétele alapján, Malomipar összesen=100%
Cerbona Rt.	12,4
Alföldi Malomipari Rt.	11,8
Hajdúsági Gabonaipari Rt.	9,1
Első Pesti Malom és Sütőipari Rt.	7,3
Agrimill Rt.	6,0
Diamant International Malom Kft.	4,5
Cornexi Élelmiszeripari Rt.	4,3
Sikér Kft.	3,1
Zala-Cereália-Malom Kft.	2,8
Puratos Hungary Kft.	2,5
10 vállalat összesen:	63,8

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

A Cerbona és az Alföldi Rt. piaci részesedése egyenként is jelentősnek mondható, de az őket követő 3 vállalattal együtt lefedik a piac közel felét. Az első hét malomipari vállalat 2004-ben is ugyanaz volt, mint 2003-ban, minimális sorrend változással. Ez a malomipar ágazati szerkezetének stabilitását mutatja, ami igen ritka tulajdonság az élelmiszeripar szakágazataiban.

A malomipar sem mentes azonban a vállalati felvásárlásoktól és fúzióktól, mint azt az alábbi példák is mutatják.

A **Cerbona Rt.** privatizációjára 1994 júliusában került sor. A részvények 93%-a a menedzsment többségi tulajdonú Cerinvest Kft. birtokában van. A társaság akvizíciók folytán is növekedett (1997-ben a Dombóvári Malom Kft., 1998-ban pedig a Gemenc Gabona Rt.). 1999-ben megvásárolták az Alba Kenyér Rt. részvényeinek 40%-át.

Az **Alföldi Gabonaipari (Malomipari) Rt.** részvényeinek 76%-a 2000-ben Fekete László kezében volt, a maradék pedig a 20 tagú MRP szervezeté. A Szabolcs Gabona Holding Rt. 2002-ben többségi részesedést szerzett az Alföldi Gabona Rt.-ben (jelenleg ABO MILL Malomipari Rt. néven szerepel).

A **Hajdúsági Gabonaipari Rt.** (Hajdú Gabona Rt.) alapításának éve 1991. Öt malommal, keverő- és premixüzemekkel rendelkezik. A tulajdonosi megoszlás: 64,6% MRP, 9% Kereskedelmi Bank, 8,4% alkalmazottak, 1,5% önkormányzatok, 7,5% egyebek. A Hajdú Gabona Rt. 100%-ban tulajdonosa a tarcali Futura Malomipari és Terménykereskedelmi Rt.-nek, 23,4% részesedése van a Gabomix Feed Kft.-ben, 10,07% a Gallicoopban és 3,29% a HAGE-ban.

Az **Agrimill-Agrimpex** alapításának éve 2000. A cég tulajdonosai 2004. év végén: Investor Holding Rt., Produkten Handels AG, Interag Holding Rt., valamint a Hungagent Rt.

A **magyar sütőiparban**¹⁷ jelenleg 1350 vállalkozás működik. A sütőipari cégek háromnegyede magyar kézben van, sok kicsi, döntően 10 alkalmazottat foglalkoztató, családi manufakturális üzem van. (Varjú, 2004). A termelés 20%-át mintegy ezer (napi 5 tonnánál kevesebb termelés) kisvállalkozás adja. A 250-300 közép vállalkozás (10 tonnás termelés/nap) az iparág termelésének 38%-át teszi ki, a volt állami vállalatokból alakult mintegy 40 nagyvállalat pedig 42%-át. Az iparági kapacitásfelesleg 40-50%-ra tehető.

Az alábbiakban Werli (2004b) alapján ismertetjük a sütőipar gazdasági jellemzőit. A sütőiparban 2003-ban 824 társas vállalkozás működött és 520 egyéni vállalkozás.

A társas vállalkozások árbevétel szerkezete a következőképpen alakult:

- 3-5 milliárd Ft között: 4 cég
- 1-3 milliárd Ft között: 16 cég
- 1 milliárd Ft alatt: 804 cég

Az 1 milliárd Ft árbevétel alatti cégek további megoszlása:

- 0,5-1 milliárd Ft között: 27 cég
- 0,1-0,5 milliárd Ft között: 211 cég
- 0,01-0,1 milliárd Ft között: 566 cég

Az egyéni vállalkozások árbevétele 3-20 millió Ft között mozoghat.

A **kenyér gyártásában** még alacsonyabb a koncentráció, mint a sütőiparban, sőt az értékesítés nettó árbevételét figyelve 1997-től 2000-ig nagyobb mértékben csökkent, a 2000-es és 2004-es adatokat figyelve pedig közel szinten maradt (26. táblázat). Az export értékesítés nettó árbevétel CR3 mutatója drasztikus mértékben csökkent 2000-ről 2003-ra, ennek részben az lehet az oka, hogy a legnagyobb exportőr a nettó árbevétel tekintetében nem volt az első három között. A jegyzett tőke koncentrációja az első három vállalat esetében ingadozást mutat a vizsgált időszakban, a CR5-nél csökkenő, illetve stagnáló a tendencia, az első 10 vállalatnál ugyanez a helyzet. A legnagyobb a változás a jegyzett tőkéből külföldi tulajdoni résznél volt, ennek vélhetőleg az az oka, hogy a Győri Kecs és a Wolf Hungária 1997-ben még a kenyérgyártásnál szerepelt (1581), 2000-ben pedig már a tartósított lisztesárúk gyártásánál (1582). 2004-ben csökkent a koncentráció az első 5 és az első 10 vállalat esetében. **Markáns változás volt 2004-ben a külföldi részesedésben. Ennek oka, hogy a Ceres Kft.-ben 2003-ban még nem volt külföldi tulajdon, de 2004-ben már igen.**

¹⁷ A **sütőipari termékek gyártása** a kenyérfeldolgozást, péksütemények gyártását, a sütőipari fehér termékek gyártását, valamint a tésztagyártást foglalja magában. Az egyes termékek besorolása ágazati, alágazati szempontból nem mindig egyértelmű, az élesztős tészták közül a kenyér és a péksütemény sütőipari terméknek számít, míg az egyéb élesztős tészták sütőcukrázati terméknek. Az egyszerű kétszersült pékipari terméknek tekinthető, a különleges kétszersütek pedig sütőcukrázati készítményeknek.

26. táblázat

Koncentráció a kenyér gyártásában, %

Megnevezés	Első három vállalat			Első öt vállalat			Első tíz vállalat		
	1997	2000	2004	1997	2000	2004	1997	2000	2004
Értékesítés nettó árbevétele	20,3	10,9	11,1	25,6	15,5	14,5	34,6	23,9	21,7
Export értékesítés nettó árbevétele	71,2	59,9	9,6	71,2	59,9	9,6	71,3	71,2	24,2
Jegyzett tőke összege	28,1	12,5	16,7	34,0	22,1	21,1	47,0	30,9	31,5
Jegyzett tőkéből külföldi tulajdoni rész	95,9	6,6	76,8	79,3	2,3	60,2	57,3	0,8	42,4

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

Az északi államokban sokkal koncentráltabb a kenyérgyártás a magyarországihoz képest. Dániában 15 kenyérgyár dominál a piacon (a négy legnagyobb együttes piaci részesedése 85%). Finnországban két nagy gyártó piaci részesedése 70%. A magánpékségek piaci részesedése a legnagyobb Franciaországban, Olaszországban és Németországban. A nagyvállalati szektor pozíciója azonban javul, mivel a sütőipari vállalatok saját kiskereskedelmi boltokat működtetnek (Kozák, 2004).

2004-ben a kenyérgyártásban az értékesítés nettó árbevétele szerinti rangsorban a következő vállalatok álltak az élen (27. táblázat).

27. táblázat

A kenyérgyártás főbb szereplői és piaci részesedésük 2004-ben

Megnevezés	Piaci részesedés, az értékesítés nettó árbevétele alapján, Kenérgyártás összesen=100%
Ceres Sütőipari Kft.	4,5
Dunakenyér Rt.	3,4
Nyírség-Hasso Kft.	3,1
Vita Sütő Kft.	1,7
Ferrosüt Kft.	1,6
Hajdúsági Sütődék Rt.	1,5
Hajdúsági Sütődék Kft.	1,4
Pécsi Sütőipari Rt.	1,3
Baranya megyei Rt.	1,3
Kanizsa Pékség Rt.	1,2
10 vállalat összesen:	21,2

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

A kenyérgyártás két legnagyobb szereplője sem mondható nagyobb vállalkozásnak más iparágakhoz képest.

A legnagyobb kenyérgyártó cég, a Ceres Sütőipari Kft. 2002-ig Győri Sütőipari Kft.-ként, illetve Rt.-ként működött. A Győri Sütőipari Kft. 1993-ban alakult át részvénytársasággá. Egy évvel később privatizálták. A Csopak Szövetkezeti Rt. 66%-ban tulajdonos lett. A később-

biekben a Győri Sütő mintegy 98%-a került a Csopak Rt. tulajdonába. A Győri Sütő 2000-ben megvásárolta a Miskolci Sütőipari Kft.-t, amely beleolvadt a Győri Sütő Kft.-be.

A **Dunakenyér Sütőipari és Kereskedelmi Rt.** alapításának éve 1991, a fő termékcsoport: sütőipari termékek és malomipari termékek. 22 sütőüzemmel (központ Dunaharaszti) és 1 malomüzemmel (Kunszentmiklós) rendelkezik. A tulajdonosok: külföldi és magyar befektetők, magyar magánszemélyek.

A **tésztapiac** vállalati szerkezetére jellemző, hogy néhány nagy cég mellett számtalan kis- és középvállalkozás létezik, de az árbevétel meghatározó részét az első 10 vállalat adja.

28. táblázat

Koncentráció a tésztafélék gyártásában, %

Megnevezés	Első három vállalat			Első öt vállalat			Első tíz vállalat		
	1997	2000	2004	1997	2000	2004	1997	2000	2004
Értékesítés nettó árbevétele	84,1	79,0	70,6	87,1	82,6	76,0	92,1	87,9	81,4
Export értékesítés nettó árbevétele	67,6	42,4	28,0	67,6	55,0	28,0	80,4	55,0	72,5
Jegyzett tőke összege	87,2	66,1	55,8	88,1	68,2	63,7	90,5	72,4	66,1
Jegyzett tőkéből külföldi tulajdoni rész	7,1	nincs	0,0	7,1	2,6	10,8	8,0	2,5	10,6

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

A **koncentráció a tésztagyártásban igen magasnak mondható**, mind az értékesítés nettó árbevétele, mind az export értékesítés alapján. Az export értékesítés nettó árbevétele szerinti koncentrációt figyelve egy „törés” látható 2000-ben, mindhárom koncentrációs mutató tekintetében. Ez valószínűleg abból adódik, hogy 2000-ben nem szerepelt a nettó árbevételi rangsor első helyezettjei között az a két cég, amely jelentős export árbevétellel rendelkezett 1997-ben. A külföldi tőke aránya a tésztagyártásban csekély.

A 2004-es APEH mérlegadatokat szerint a nettó árbevétel szerinti rangsorban a következő cégek álltak az élen (29. táblázat).

29. táblázat

A tésztafélék gyártásának főbb szereplői és piaci részesedésük 2004-ben

Megnevezés	Piaci részesedés az értékesítés nettó árbevétele alapján, Friss tésztafélék gyártása összesen=100%
Gyermely Élelmiszeripari Rt.	53,4
Mary-Ker Kft.	12,7
Humán Kft.	4,5
Soós Tésztaipari Kft.	4,0
Tortellino Tészta Kft.	1,5
Alisca-2003 Kft.	1,4
Gergely Gasztronomi Kft.	1,3
KELEMEN Tésztaipari Kft.	1,0
Rosta Kft.	0,9
Hun-Gold-XXI. Kft.	0,8
10 vállalat összesen:	81,4

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

A piacvezető **Gyermely Élelmiszeripari Rt.** a tésztapiac több mint 53%-át mondhatta magáénak 2004-ban, amely igen nagy piaci erőt biztosít neki a többi szereplővel szemben. Egyes értelmezések szerint ez domináns vállalkozás (monopólium), (lásd a 2. pontot és a 10. mellékletet). A vállalatcsoport döntően magyar magánszemélyek tulajdonában van.

A Mary-ker Kft.-t 1990-ben alapították magyar tulajdonosok. Közép-Európa legkorszerűbb technológiai hátterével rendelkező tésztaüzemét tudhatja magáénak.

A malom- és sütőiparra az Európai Unió országaiban is a szétszórt termelés, kisebb üzemméret a jellemző. A magyar malom- és sütőipar versenyhátránya megnyilvánul azonban a magas önköltségben, az elavult technológiában, nem kielégítő higiéniai feltételekben, valamint a marketing, az értékesítés nem kielégítő állapotában. Az EU-csatlakozás hatása eddig leginkább a nyugati határ menti területeken nyilvánult meg, egyrészt munkaerő elszívásban (magyar pékek Burgenlandban), másrészt abban, hogy az esetleges külföldi érdeklődés a termelőüzemek iránt leginkább ebben a régióban nyilvánulhat meg.

3.4.2. Keresleti és kínálati viszonyok a bel- és külpiacon

A **liszt termelés** (liszt cereáliákból, zöldségből, gyümölcsből) mennyisége 2004-ben 838 ezer tonna volt, ez 11%-kal volt alacsonyabb, mint az előző évben. A lisztfogyasztás 2003-ban 81,8 kg/fő volt, csaknem azonos a 2002. évi szinttel. (1997-hez viszonyítva 8,5%-os csökkenés volt megfigyelhető az egy főre jutó lisztfogyasztásban.) Az EU-15-re vonatkozóan cereália-fogyasztás adataival rendelkezünk 2002-re, ez 117 kg/fő volt (a magyar liszt- és rizsfogyasztás ugyanezen évben 87,8 kg volt).

Az értékesítési csatornák: a malomipar liszteladásainak alig ötödét adja a csomagolt liszt, mintegy 70-75% a sütőipari termékeken keresztül jut el a fogyasztóhoz. (Fórián, 2005).

A liszt, mint alapvető élelmiszer a kereskedelmi láncoknál marketingcélokat, a vásárlók becsalogatását szolgálja, nem ritka a beszerzési ár alatti értékesítés (K. L. I., 2005). A lisztek választéka az elmúlt években látványosan bővült. A gyártói márkához való hűség a lisztek esetében igen ritka, a fogyasztók csak elvétve keresnek egy-egy gyártótól származó terméket. Nyilván ebben az is szerepet játszik, hogy a liszt inkább regionális termék.

A cereália piac évről évre növekedést mutat. A piac három nagy területe:

- a müzli,
- a müzli/gabonapehely szeletek és
- a reggelizőpelyhek.

A verseny igen nagyfokú, mivel 110-120féle müzliszelet van forgalomban. Az elmúlt évek forgalom növekedése az árszínvonal csökkenésnek is volt köszönhető. Bővült a saját márkás termékek köre, ez is közrejátszott az alacsonyabb árakban.

A reggelizőpelyhek egy főre jutó éves fogyasztása nem éri el az 1 kg-ot. A fogyasztás az Egyesült Királyságban (ahol nagy hagyománya van ennek a termékcsoporthoz) 5-6 kg, de a lengyelországi fogyasztás is kétszerese a magyarnak (Pintér, 2005).

A sütőipar a malomipar által gyártott liszt 67-68%-át használja fel. A lisztfelhasználásban 93-94% a búzaliszt, 6-7% pedig rozsliszt. A búzaliszt felhasználásban csökkenő a finom lisztek aránya (45-50%), a kenyérliszteknél pedig a BL 80 típusú liszt felhasználása (Werli, 2004).

A sütőipari vállalkozások elsősorban hazai piacra tudnak termelni, mivel a frissesség igénye miatt csak a határhoz közeli területek lehetnének potenciális célpiacok. A másik akadály a disztribúciós csatorna, mivel Ausztriában a pékek termékeiknek körülbelül 75%-át saját boltjaikban értékesítik. Magyarországon a saját boltban történő értékesítés 8-10%-ra tehető. Gondot jelent a hazai vállalkozások rossz tőkeellátottsága is (Péntek, 2004).

10-20 évvel ezelőtt a sütőipar világszerte erősen nemzeti jellegű volt, azaz a helyi termelők helyi péküzletekbe szállítottak. Napjainkban a piac a helyi jelleg mellett erősen „elindult” a globalizáció útján. Ez részben a multinacionális termelőket jelenti, de azt is, hogy például Kelet-Európa és Ázsia csendes-óceáni régiója nyitott az új sütőipari termékek iránt (különösen a német és a francia termékek felé) (Adam, 2003).

A sütőipari ágazat még elaprózottabb, mint a malomipar, azonban az értékesítésből a kereskedelmi láncok több, mint 40%-kal részesülnek. A sütőipar érdekérvényesítő képessége a kereskedelmi láncokkal szemben nem jobb, mint a malomiparé. Az öt kereskedelmi láncban működő saját pékség további konkurenciát jelent az ágazatnak.

A kenyérfogyasztás 80,4 kg/fő/év, a péksütemény fogyasztás pedig 14,1 kg/fő/év. „A kenyér esetében a fogyasztást ún. telítődési görbe jellemzi, azaz a fogyasztó a jövedelem nagyságával párhuzamosan eleinte emelkedő, később szinten maradó, majd csökkenő.” (Bánáti 2004).

A hazai kenyérfogyasztás szerkezetében az utóbbi 2-3 évben arányeltolódás figyelhető meg: növekszik a fehér és a félbarna kenyér fogyasztás aránya, és ezen belül is erőteljesen a félbarna kenyéré. Csökkent a rozsos és a rozskenyér részesedése és kismértékben nő a tartós, csomagolt kenyér aránya (Werli, 2004c).

2004-ben a kenyér és friss péksütemény (tojás nélkül) termelése 351 ezer tonna volt, ez 2,5%-kal volt alacsonyabb az előző évinél. A péksütemény termelés felét (49,9%) 2003-ban a vizes termékek adták, ezt követte a tejes termékek gyártása (22,1%). A dúsított termékek, tojással dúsított termékek, omlós termékek, leveles termékek, kalácsfélék, kenyér jellegű termékek részesedése 0,6 és 3,0% között mozgott. Az egyéb péksütemények részaránya 18,8% volt (Werli, 2004b)

A kenyér választék szintén látványosan bővül az évek során kenyérfélékből 220 felett van a kínálat, a péksüteményekből pedig közel 750. Gondot jelent azonban különösen a fehér kenyerek állaga, eltarthatósága. A rendszerváltozás előtt ezt a problémát úgy „hidalták át”, hogy a fogyasztók „pazarlóbbak” voltak a kenyérvásárlással, ami nem volt friss, azt kidobták. De esetenként gond van a tartósítószerrel készült kenyerek minőségével, állagával is.

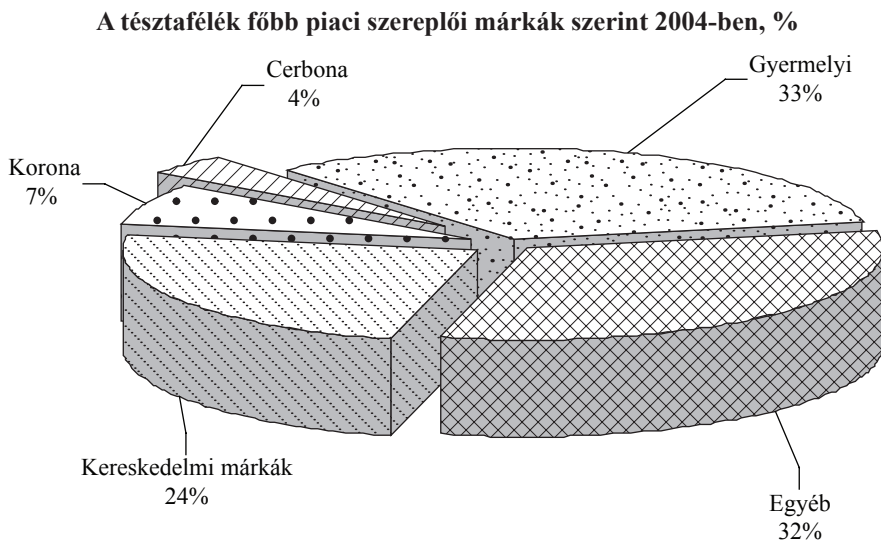
A kenyér mondhatni szintén „regionális” termék, legalábbis ami a tartósítószer nélküli kenyereket illeti, ezért ez a kis- és középvállalkozások tipikus terméke a nagy kereskedelmi láncoknak való beszállításban.

A tésztafélék gyártásában és értékesítésében a főbb piaci szereplők a 10. ábrán láthatók. A „Gyermelyi” mint gyártói márka és a kereskedelmi márkák uralják a piac több mint felét.

A száraztészta termelés 50 ezer tonna volt 2004-ben, ez 3%-kal volt több, mint az előző évi. A tésztafogyasztás évente 6,5-7 kg. Ebbe beleszámít a nagykonyhai, éttermi, valamint az otthoni felhasználás (ez utóbbi a piac mintegy 15%-át jelenti). A piac 5%-át teszik ki a külföldi, főleg olasz termékek (Szabó, 2005). A termékek közül a 8 tojásos tésztaké

a főszerep a piacon, bár nőtt a tojás nélküli tészták részesedése is. A kereskedelmi márkák mennyiségben már közel a forgalom negyedét adják az AC Nielsen adatai szerint (Élelmiszer 2005. május). A tojásos tészta külföldön is egyértelműen prémium kategória a tésztapiacon, azzal együtt, hogy a német nyelvterületet és Közép-Európát kivéve nincs nagy hagyománya (Pásztor, 2005).

10. ábra

Forrás: AC Nielsen (Szabó, 2005)

A tészta kereskedelmi szempontból a liszthez és a kenyérhez hasonlóan alapvető élelmiszernek számít. Az értékesítési csatornák közül a hipermarketek a legjelentősebbek.

A sütőiparban a főbb problémákat az alábbiakban lehet összefoglalni (Berta (2005):

- Elégtelen, kevés a szaküzletek száma.
- Alacsony a mozgó árusítás aránya.
- Hiányzik a reggeliztetés, étkeztetés (üzemekben például).
- Konkurenciát jelent a nagy élelmiszerláncokban működő saját pékség.
- A snack üzletágban alacsony a sütőipar részesedése.
- Alacsony a convenience termékek aránya.
- Nem megfelelő az árarány a szaküzlet és az egyéb üzletek között (külföldön jóval magasabb a szaküzletben árult termékek ára).
- Minőségi problémák.

A malom- és sütőipari termékek együttes exportja 2005-ben csaknem elérte 150 millió USD értéket. A két ágazat közös export-import egyenlege már a csatlakozás előtti 2 évben is negatív volt, de ez a folyamat 2004-ben felgyorsult a sütő- és tésztaipari termékek behozatalának megugrása miatt. A malomipari termékek exportja az utóbbi 3 évben stagnált. A sütő- és tésztaipari termékek exportjának értéke két és félszeresére emelkedett. A búzaliszt exportja 26 ezer és 150 ezer tonna között ingadozott, a 2004-es kivétel a 2000. évinek csupán 17,5%-a volt mennyiségben, értékben pedig 29,8%-a. A tésztaexport esetében jelentős árjavulás következett be (28. melléklet).

A malom- és sütőipari termékek külkereskedelme, Millió USD

HS	Megnevezés	2000	2002	2003	2004	2005
		Export				
11	Malomipari termék	47,5	34,8	58,0	54,6	51,7
19	Sütő- és tésztaipari termék	34,2	37,0	43,3	63,4	91,9
Együtt		81,7	71,8	101,3	118,0	143,6
		Import				
11	Malomipari termék	5,2	5,2	9,6	18,8	22,8
19	Sütő- és tésztaipari termék	45,3	76,6	104,2	159,1	188,0
Együtt		50,5	81,8	113,8	177,9	210,8

Részletesen lásd a 28. és 29. mellékletben

Forrás: AKI és KSH előzetes adatok

A malomipari termékek **importjában** 2005-re több mint négyszeres volt a növekedés mennyiségben és értékben is 2000-hez képest. A sütőipari termékek csoportjában kétszeres volt a növekedés mennyiségben, és több mint négyszeres értékben, tehát a külföldi exportőrök jelentős árnövekedést értek el. A búzaliszt importja 2005-ben 22 ezer tonna volt, ez nem nagy mennyiség, de a 2000-es 368 tonnához képest 60-szoros növekedést jelent. A kenyér import szintén 2005-ben volt a legmagasabb, 2000-hez viszonyítva közel háromszoros növekedés, értékben viszont ötszörös növekedés mutatkozott (29. melléklet).

A malomipar kiegyensúlyozott piaci helyzete a szakágazat magas kapacitás kihasználásában is megmutatkozik. A legnagyobb kapacitású búzaörlő vonal több mint 80%-os kihasználással működik, a kukoricaörlő vonal kihasználása közelíti a 90%-ot (30. melléklet). A sütőipar azonban nagy kapacitás felesleggel küzd, az egyes gyártóvonalak kihasználása 27-48% között mozog (31. melléklet). Ez arra utal, hogy az ágazat a koncentrálódási folyamat elején tart.

3.5. Zöldség- és gyümölcsfeldolgozó ipar

3.5.1. Vállalati struktúra, koncentráció, főbb vállalati jellemzők

A zöldség-gyümölcs feldolgozás 180 Mrd Ft árbevétellel a szakágazatok között a középmezőnyben helyezkedik el. A vállalatok számát tekintve a zöldség-gyümölcs feldolgozás jellemzően a kis- és mikrovállalkozások szakágazata, arányuk az összes vállalat között 67%. Az árbevétel döntő részét, 84%-át azonban az 1 Mrd Ft feletti árbevételű cégek adják.

A legnagyobb, 5 milliárd forint fölötti árbevételt elérő vállalkozásokat tömörítő csoportban, 2004-ben 7 vállalat (üzem) volt található, amelyek között két zöldség- és gyümöslé gyártó (Rauch Hungária, Sio Eckes), valamint két snack gyártó (Chio-Wolf – burgonya; Mogyi – héjas gyümölcsök) volt. A klasszikus konzervgyári kategóriába további két (Deko-Food, Eko Konzervipari Kft.), míg a hűtőipari vállalkozások közé csupán egy vállalkozás (Békéscsabai Hűtőipari Rt.) tartozott.

A vizsgált időtávon (1997 és 2004 között) bekövetkezett változásokat tekintve bár az értékesítés jelentősen (+47%) nőtt, valamint némileg az export árbevétele is emelkedett (+5%), **az ágazat jövedelmezősége ennek ellenére drámaian romlott**. Az adózás előtti eredmény, csakúgy, mint az adózott, töredékére zsugorodott a korábbinak (-76%; -90%). Míg a korábbi években csupán a mikro (10 millió forint árbevétele alatti) vállalkozáscsoport bizonyult veszteségesnek, addig 2004-re már csupán az 1 milliárd forint feletti kategóriába tartozó vállalkozások összesített eredménye volt pozitív. Ezen kedvezőtlen változások annak ellenére következtek be, hogy a – állományi létszám/árbevétellel mért – termelékenységi mutató jelentősen javult a vizsgált időszakban (+114%).

31. táblázat

A vállalati koncentráció alakulása 1997 és 2004 között, százalék

Vállalatok száma	Értékesítés nettó árbevétele			Export értékesítés nettó árbevétele			Jegyzett tőke összege		
	első 3	első 5	első 10	első 3	első 5	első 10	első 3	első 5	első 10
1997	21	30	49	27	38	56	11	18	39
2000	19	30	46	27	32	48	9	17	46
2004	21	31	44	18	23	41	19	24	40

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

32. táblázat

A külföldi tőke részesedésének változása a jegyzett tőkéből

Év	az első 3 cégnél	az első 5 cégnél	az első 10 cégnél	az összes cégnél
1997	0	10	42	53
2000	18	26	60	51
2004	52	52	52	35

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

ACR mutatók alapján a vizsgált vállalati adatok többségénél **közepesen koncentrálnak mondható a zöldség-gyümölcs ágazat**, mivel a CR10 érték 40-50% körüli értéket ad. Két adat jelent kivételt, a beruházások bruttó értéke, amelynek csupán igen kis százalékát adja az első tíz vállalkozás, valamint az állományi létszám. Az ágazat által foglalkoztatottnak az első öt vállalkozás csupán 10%-át, de az első tíz is csak 30% körüli részét alkalmazza. A vállalkozások jelentős része veszteségesé vált 2004-ben.

A koncentrációs mutatók a vizsgált időszakban, azaz **1997 és 2004 között** a legtöbb vállalati adat esetében nem változtak jelentősen, azaz **markáns koncentrációs folyamatról** ezen az időtávon **nem beszélhetünk**. Ez alól a külföldi részesedés a jegyzett tőkéből és az állományi létszám jelent kivételt, az előbbinél határozottan erősödött a koncentráció, mivel az 1997-es 0, 10, 40%-ról 2004-re 52, 52, 52%-ra nőtt a CR3, CR5, illetve a CR10 értéke (31. táblázat). Vagyis a zöldség-gyümölcs ágazatban egyre inkább a legnagyobb vállalkozásokra összpontosul a külföldiek tulajdonszerzése, beruházása, miközben összességében 53%-ról 35%-ra csökkent a külföldi részesedés a vizsgált ágazat tulajdonosi struktúrájából.

A zöldség-gyümölcs feldolgozás vállalkozásai tulajdonosi szerkezetének változását területi okokból egy meghatározott – első tíz – vállalati körre vizsgálatuk (32. melléklet).

A vállalati mérleg adatokból történő elemzés teljes körűségét több tényező is nehezítette a zöldség-gyümölcs feldolgozó ágazat esetében. A legnagyobb piaci részesedéssel rendelkező vállalatcsoportok (Globus, Univer) üzemenként találhatók az adatbázisban, ez áthidalható problémát jelentett. Viszont a Bonduelle egyáltalán nem szerepelt a listán, amellyel így a három legfontosabb tartósítóiipari vállalkozás közül az egyik kikerült az elemezhető körből.

A kiemelt 10 vállalkozásból 4 (Deko-Food Rt., a Nagykőrösi Konzervgyár Rt. és a Békéscsabai Hűtőipari Rt.) a Globus Konzervipari Rt. kötelékébe tartozik, ezen vállalkozások nettó árbevételét együtt figyelembe véve a Globus Konzervipari Rt. több, mint 21 milliárdos értékkel már jóval megelőzi a listát egyébként vezető két gyümölcslé gyártó céget.

A **Globus Konzervgyár** 1993-ban alakult részvénytársasággá, majd privatizálták és bevezették a tőzsdére. 1998-ban a Debreceni Konzervgyárat tulajdonló Deko-Food Rt.-t felvásárolja a Globus Rt. 2000-ben a Csabai Konzervgyár többségi tulajdonjoga került az Rt. kezébe. 2001-ben a Bajai Hűtőház teljes eszközrendszerének felvásárlása, majd 2002-ben a Nagykőrösi Konzervgyár megszerzése történik meg. 2003-ban a Békéscsabai Hűtőgyár Rt.-t, valamint az Elsner Poland négy gyárat szerzi meg a Globus Rt. 2004-ben a Vitalfood GmbH 50%-os tulajdoni részének megszerzésével jelentős ausztriai multinacionális vállalatoknak beszállító hűtőipari vállalkozás kerül a Globus Rt. tulajdonába.

A Globus Csoport 2005. évi eredménye, a már szintén veszteséges 2004 után a jelenlegi információk alapján elérheti a 4 milliárd forintos negatívumot, amely meghaladja a cég menedzsmentjének korábban megfogalmazott várakozását. A vártnál nagyobb veszteséget több tényező idézte elő: a nemzetközi viszonyok; az energia árának emelése; a gyenge szezon és forgalom (Origo, 2006). A Globus Rt. többségi tulajdonosai és a francia CECAB Csoport¹⁸ 2006 februárjában megállapodást kötöttek, amelynek eredményeként a CECAB Csoport nyilvános vételi ajánlatot tett a Globus Rt. részvényeire. A francia élelmiszeripari vállalat szerezheti meg a Globus Rt. részvényeinek minimum 51 százalékát. A tranzakció sikeres lezárásával a Globus és a CECAB együttesen Európa egyik legnagyobb zöldségfeldolgozó vállalkozása lehet.

A Rauch Hungária Kft. 1994 óta az osztrák eredetű és központú Rauch csoport tagja. A nemzetközi terjeszkedést 1993-ban Milánóban kezdte meg a vállalat, amelyet 1994-ben követett a magyarországi leányvállalat megalapítása, amely során Budapesten jelentős beruházással új termelőüzem is épült. A hazai mellett a környező országok piacait is a Rauch Hungária Kft. látja el a cég termékeivel.

Chio-Wolf Kft. anyavállalata, az Intersnack GmbH több német családi vállalkozás egyesüléséből alakult ki és Európa egyik legnagyobb snack gyártójává nőtte ki magát. Leányvállalatai és disztribútorai 15 országban találhatók meg.

3.5.2. Keresleti és kínálati viszonyok

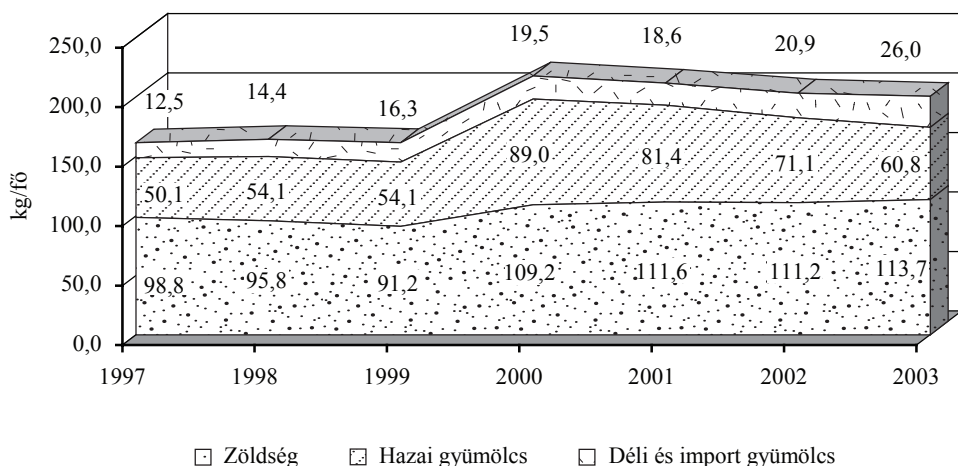
A zöldség- és gyümölcsfogyasztás egy főre számolva 200,5 kg volt 2003-ban, amely az összes élelmiszerfogyasztás 30%-a. **A fogyasztás az előző 2002-es évhez viszonyítva,**

¹⁸ A CECAB Csoport: A francia mezőgazdasági termelőszövetkezetként működő cégcsoportot 1968-ban alapították. A CECAB ma Franciaország egyik vezető mezőgazdasági társasága. Árbevétele 2004-ben meghaladta az 1,35 milliárd eurót, melynek 30 százaléka származott külföldi országokból. A Csoportnak 8000 farmer a tulajdonosa, 5800 alkalmazottja van, 31 gyáregysége. Árbevételének 39 százaléka származik konzerv- és gyorsfagyasztott termékekből, 31 százaléka sertéshús-készítményekből, 5 százaléka baromfi termékekből, 7 százaléka tojás-, illetve tojás alapú termékekből, míg 18 százaléka egyéb mezőgazdasági tevékenységből (Globus honlap, 2006.).

csakúgy mint a korábbi pár évben, csökkent. A fogyasztás alakulásának elemzését alaposan megnehezíti, hogy a KSH 2000-től a korábbi évek adatainál lényegesen magasabb adatokat közölt az egy főre jutó zöldség- és gyümölcsfogyasztás tekintetében. Módszertani váltás áll a drasztikus emelkedés mögött. Bővült a külkereskedelmi terméklista és a feldolgozott termékeket is friss súlyban számolták el. Így a korábban 160-170 kg körül mozgó egy főre jutó zöldség-gyümölcsfogyasztás hirtelen, 210-220 kg-ra emelkedett.

11. ábra

A magyar zöldség-gyümölcs fogyasztás alakulása 1997 és 2003 között

Forrás: KSH adatokból saját számítás

A **fogyasztáson** belül 57%-ot (113,7 kg) tesznek ki a zöldségfélék és 43%-ot (86,8 kg) a gyümölcsök. A gyümölcsfogyasztásban az előző évekhez hasonlóan folyamatosan csökkent a hazai gyümölcsök aránya, miközben az import gyümölcsöké, de különösen a déligyümölcsöké határozottan emelkedett. A déligyümölcsök aránya a gyümölcsfogyasztásból így 2003-ra elérte a 23,5%-ot. Az egy főre jutó zöldségfogyasztás emelkedett 2003-ban, amely így némileg kompenzálta a gyümölcsfogyasztás egyre tartó csökkenését.

A nemzetközi adatokat és a hazai várható további jövedelemnövekedést is figyelembe véve a magyar zöldség-gyümölcs fogyasztás szintje egyre jelentősebben elmarad a lehetségestől. Az elvárható fogyasztási szint a kimagasló fogyasztású mediterrán országok és a jelenlegi EU átlag között helyezkedik el, vagyis a zöldségféléknél körülbelül 140 kg/fő, a gyümölcs esetében, pedig 110 kg/fő.

A beszerzési források tekintetében csakúgy, mint az egyéb élelmiszerféléseknél, jelentősen és folyamatosan csökken a saját termelésű zöldség-gyümölcs aránya a fogyasztásból. Az arány erősen függ az éves termésmennyiségtől is, mivel a kiskertek termése nagyobb mértékben ingadozik.

A **zöldség-gyümölcs ágazat az agrárexport mintegy 20%-át adja**. A zöldség-gyümölcs kivitel évek közötti ingadozása igen jelentős volt az elmúlt években, a minimum és maximum értékei közötti különbség közel negyede volt az ágazat átlag kivitelének.

33. táblázat

**A magyar zöldség-gyümölcs szektor exportjának alakulása
2000, 2004, 2005**

Megnevezés	2000	2004	2005	2005/2000
	Ezer USD			%
Friss zöldség	64 913	98 194	95 748	148
Feldolgozott zöldség	224 393	363 645	386 007	172
Zöldség összesen	289 306	461 839	481 755	167
Friss gyümölcs	46 911	91 972	84 222	180
Feldolgozott gyümölcs	117 742	176 654	170 293	145
Gyümölcs összesen	164 653	268 626	254 515	155

Forrás: AKI adatbázis és KSH adatok alapján saját számítás

A **zöldségágazat exportja** a 2004. évi jó termelési és kiviteli eredményeknek köszönhetően 60 százalékkal haladta meg a 2000. évet és a 2005-ben kissé tovább emelkedett.

A **gyümölcságazat** 2004. évi **kivitele** is 63 százalékkal múlta felül a 2000. évit. 2005-ben az export mintegy 5 százalékkal visszaesett ugyan, de ez kedvezőtlen időjárás mellett jó eredménynek mondható.

34. táblázat

**A magyar zöldség-gyümölcs szektor importjának alakulása
2000, 2004, 2005**

Megnevezés	2000	2004	2005	2005/2000
	Ezer USD			%
Friss zöldség	14 670	63 504	71 461	488
Feldolgozott zöldség	28 299	73 775	84 233	298
Zöldség összesen	42 969	137 279	155 874	363
Friss gyümölcs	54 622	180 453	211 588	387
Feldolgozott gyümölcs	52 337	83 979	92 893	177
Gyümölcs összesen	106 959	264 432	309 481	289

Forrás: AKI adatbázis és KSH adatok alapján saját számítás

Az ágazat **importja** a teljes agrárimportból 15% körül részesedik. 2004-ben a csatlakozással vámmentessé váló uniós piacok felől ugrásszerű volt az import emelkedése. A magas 2004-es import szint 2005-ben még tovább emelkedett.

A **zöldség** esetében a **kivitel** növekedését ugyan az import egyidejű határozott fejlődése kísérte, az alacsony induló szintnek köszönhetően azonban **az egyenleg mégsem romlott**. Az import növekedési üteme azonban figyelmeztető jel. A gyümölcs termékek külkereskedelmi egyenlegénél azonban korántsem ilyen kedvező a kép. A 2000. évi közel 60 millió USD pozitív egyenleg 2004-re minimálissá olvadt és 2005-ben már negatívba fordult (33. melléklet).

Az ágazat külkereskedelmén belül a feldolgozott termékek az export esetében minden elemzett évben 75% körül alakultak, míg az importnál valamivel kevesebb, 40-50% közötti volt az arányuk. A feldolgozottsági fok különbségének fő okát abban látjuk, hogy az import jelentős részét, mintegy 35-45%-át a friss gyümölcsök, elsősorban a déli gyümölcsök teszik ki (33. melléklet).

Az ágazat piaci helyzetének gyengülését az **alacsony kapacitás kihasználási adatok** is alátámasztják. A zöldség-gyümölcs feldolgozásban számos különféle gyártóvonal van, amelyek nehezen vethetők össze egymással, ha gyártásról van szó, a kihasználási mutatók azonban átlagolhatók. Ez alapján a zöldség- és gyümölcs feldolgozás kapacitásainak átlagos kihasználása 47%. Vannak egészen alacsony kihasználású gyártósorok (gyorsfagyasztott gyümölcs, sűrített gyümölcslé, zöldborsó konzerv vonal – 20% körüli értékkel) és vannak kedvezően magas, 90%-os kapacitás kihasználású vonalak, mint a sűrített paradicsom és a csemegekukorica konzerv (34. melléklet).

3.6. Boripar

3.6.1. Az ágazat struktúrája, koncentrációja

A magyar boripar cégszerkezetét a következők jellemzik: **alapvetően három kategória képezhető a piac résztvevőinek jellemzői alapján: a nagyvállalatok**, a – közepes méretű – **családi pincészetek és a kisebb borászatok**. A nagyobb vállalatoknak csak igen kis része került külföldi tulajdonba, a nagyobb cégek zöme magyar kézben maradt, vagy magyar tulajdonként alakult az elmúlt évtizedben. Ez az első csoport alapvetően exportérdekelt és a három csoport közül az exportpiacokon a legsikeresebbnek mondható. Ezek száma mintegy 30 és árbevételük egyenként meghaladja az 1 milliárd forintot. (Ide tartoznak a későbbiekben említésre kerülő kereskedelmi pincészetek is.) A második csoportot a közepes nagyságúnak mondható üzemek alkotják, amelyek neves borászok nevéhez kapcsolódnak, ezek igazából közepes méretű, jobb családi pincészetek. Viszonylag magas minőséget állítanak elő, és kellő imázsuk van a belpiacon, de az exportpiacon való szerepük egymás között változó és önmagukban ingadozó. Ezek száma 100 körül van, egyenkénti árbevételük 100 millió és 1 milliárd forint közötti. A harmadik csoport, a kisebb borászatok döntően hazai piacra orientáltak, alacsonyabb tőkeerővel rendelkeznek és közülük a sikeresebbek átkerülhetnek a másodikként említett csoportba. Ezen belül a kettős könyvvitelt folytató, tehát az APEH adatbázisban szereplő cégek száma mintegy 400, de a döntően saját fogyasztási célra termelő kis szőlő- és borgazdaságok száma összességében meghaladja a 130 ezret (a Hegyközségek Nemzeti Tanácsának taglétszáma 2005-ben 132993 volt). Szakmai körökben beszélnek egy negyedik csoportról is, amelynek összetétele meglehetősen vegyes. Ez a csoport állítja elő az általában alacsony igényeket kielégítő kannás és műanyagflakonos borokat. Egyes vélemények ide sorolják a borhamisítókat is, más vélemények szerint ez egy ötödik csoport. E két utóbbi csoport kizárólag belföldi piacra termel.

Az alábbiakban bemutatjuk a boripar koncentrációs mutatóit az APEH adatbázisa alapján.

Koncentráció a boriparban, %

Mutató megnevezése	CR3			CR5			CR10		
	1997	2000	2004	1997	2000	2004	1997	2000	2004
Értékesítés nettó árbevétele	26,8	21,3	14,9	37,8	31,5	22,9	53,8	47,2	39,1
Export értékesítés nettó árbevétele	26,1	31,3	14,9	33,1	31,3	32,1	42,8	40,0	52,1
Jegyzett tőke összege	21,4	12,2	14,7	27,8	33,0	19,1	36,4	45,6	24,9
Jegyzett tőkéből külföldi tulajdoni rész	nincs	nincs	nincs	nincs	nincs	2,5	nincs	nincs	1,9

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

Az APEH adatbázisa szerint **az első tíz legnagyobb nettó árbevételű boripari vállalat között egészen minimális a külföldi tulajdonos kezében lévő cég.** Ezzel szemben a szakirodalom és a szakértői információk (melyek közül a legfontosabb a Cégmonitor adatbázis) szerint a Hungarovin Rt. 99,98 százalékból a Henkell & Söhneleim német cég tulajdonában van. Ha ezt a korrekciót figyelembe vesszük, akkor a jegyzett tőkéből a külföldi részesedés aránya a különböző koncentrációs csoportokban a következőképpen változik: az első három vállalatnál 5,2 százalék, az első öt vállalatnál 6,6 százalék, míg az első tíz vállalat esetében 5,2 százalék a külföldi tőke aránya. Egyúttal megváltozik az egész boripari ágazatra számított külföldi részesedés is: az APEH adatbázis alapján adódó 12,3 százalékkal szemben így 13,2 százalék a jegyzett tőkéből a külföldi részesedés. Azonban akármelyik számot fogadjuk is el, a boripar egészére vonatkozóan az jellemző, hogy igen alacsony a külföldi tőke részesedése a többi élelmiszeripari szakágazathoz viszonyítva. Ennek fő oka, hogy az ágazat eredményessége alacsony, forgalma visszaszorulóban van, igen éles a konkurenciaharc, továbbá mind külső, mind belső piaca zsugorodik, jobb esetekben stagnál.

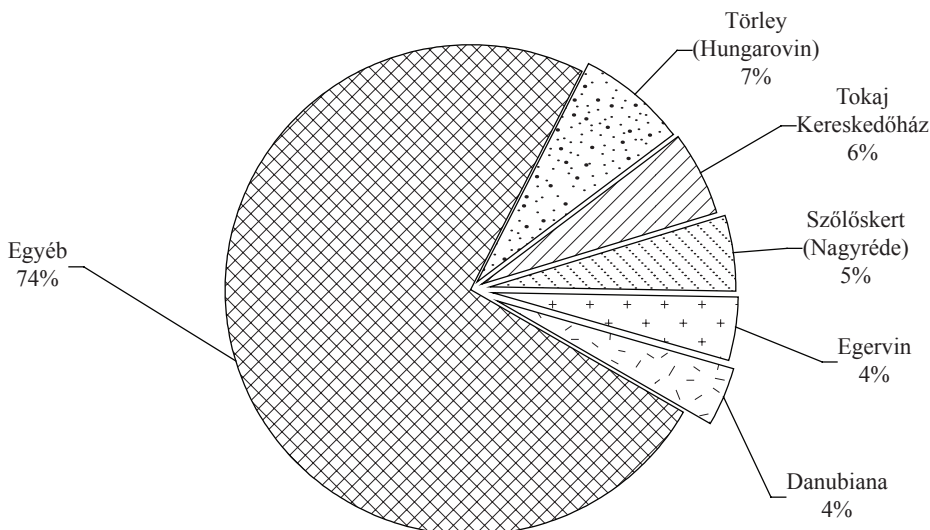
A **Hungarovin** 2005-ben megvette az izsáki Walton Pezsgőgyárat, ez által tovább nőtt a külföldi tőke részaránya a boriparban, hiszen ennek is a Henkell & Söhneleim cég lett a tulajdonosa. Azonban 2005. évi tőkeadatok hiányában ezt számszerűsíteni nem tudjuk. 2005-ben a Hungarovin nevet váltott, január elsejétől a patinás Törley néven jegyzi magát azon a jogon, hogy a korábbi Hungarovin mellett a Törley Pezsgőgyárnak (és nem mellesleg a korábbi balatonboglári Állami Gazdaság jogutódjának, a BB-nek is) tulajdonosa.

A **magyar boriparban** – akármilyen szempontból vizsgáljuk, – a **koncentráció alacsonynak mondható.** Az értékesítés nettó árbevétele alapján a tíz legnagyobb vállalat csak 39 százalékot képvisel, és az első tíz vállalat között nincs nagyságrendi különbség. Kissé koncentráltabb az exportértékesítés nettó árbevétele: a tíz legnagyobb cég 52 százalékot képvisel. Itt is meg kell azonban jegyeznünk, hogy az APEH adatbázis szerint a Hungarovin Rt.-nek nincs export árbevétele. Mivel azonban a cég saját honlapjáról tudjuk, hogy a Hungarovin jelentős exportőr és árbevételének mintegy 30%-a exportból származik, ezzel ugyancsak korrigáltuk az APEH adatbázis vonatkozó adatait és így a következő számok jöttek ki: a három legnagyobb vállalat a borágazat exportértékesítéséből 30 százalékot, az első öt 52 százalékot, az első tíz 59 százalékot képvisel. E korrekció ellenére sem tartjuk az ágazatot koncentrálnak. Természetesen az a tény, hogy az export árbevételben lényegesen nagyobb a koncentráció foka, mint a teljes nettó árbevétel tekintetében, arra enged következtetni, hogy a tíz legnagyobb cég döntően exportvezérelt vállalkozás.

A 12. ábrában bemutatjuk az első öt legnagyobb borászati vállalat piaci részesedését, a 2004. évi adatok alapján, de a 2005. évi tulajdonosi szerkezet figyelembevételével. (Ez a megoldás azért indokolt, mert a legfrissebb tulajdoni szerkezetet kívánjuk bemutatni, azaz a 2005. évi változások figyelembevételével, de a nettó árbevétel adatai közül a rendelkezésünkre álló legfrissebbek 2004. éviiek.)

12. ábra

**Az öt legnagyobb boripari vállalat piaci részesedése
(a 2004. évi nettó árbevétel és a 2005. évi tulajdoni struktúra alapján)**

Forrás: APEH-AKI adatok, illetve Hegyközségek Nemzeti Tanácsa információ alapján saját számítás

Az egyébként is alacsony koncentráció 1997 és 2004 között tovább csökkent, akár az értékesítés nettó árbevételének adatait, akár a jegyzett tőke összegét vizsgáljuk. Egyedül az export értékesítés nettó árbevételének koncentrációja emelkedett.

Az alacsony koncentráció összefügg azzal, hogy **nagyon alacsony az ágazat eredményessége,** a tíz legnagyobb borászati vállalat közül 2004-ben kettő jelentős veszteséggel zárta az évet és az átlagos jövedelmezőség is alacsonyabb, mint más élelmiszeripari ágazatokban. Ez összefügg a külföldi tőke borágazatban képviselt alacsony arányával is.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a termékpálya résztvevőinek fentiekben bemutatott verseny-viszonyai arra utalnak, hogy **az ágazat koncentrációja alacsony, ami az éles nemzetközi konkurenciaharcban versenyhátrány. Ugyancsak az ágazat hátrányos helyzetét bizonyítja a gyenge jövedelmezőség és a külföldi tőke alacsony aránya.**

3.6.2. Tulajdonosok és tulajdonosváltás a borágazatban

Amint arra a 3.6.1. pontból is következtetni lehet, a borágazat egészében döntően a magyar tulajdonlás a jellemző, és nagyon alacsony a külföldi tőke aránya. A konkrét tulajdonosok kilétét csak az első tíz vállalkozás esetében vizsgáltuk. Ezt jellemzi a következő táblázat.

36. táblázat

Tulajdonosok a boripar 10 legnagyobb cégénél 2004-ben

Sor-szám	Cégnev	Székhely	Tulajdonosok
1.	Tokaj Kereskedőház Rt.	Sátoraljaújhely	ÁPV Rt, 77% Forrás Vagyongazdálkodó és Befektetési Rt, 23%
2.	„Szőlőskert” Borászati Rt.	Nagyréde	Belföldi magánszemély 67,8% Szőlőskert Szövetkezet 32,2%
3.	Hungarovin Rt.	Budapest	Henkell & Söhnlein (német) 99,98% Budafok Önkormányzata 0,02%
4.	Egervin Borgazdaság Rt.	Eger	Belföldi tulajdonosok 100%
5.	Danubiana Borkereskedő Bt.	Bonyhád	
6.	Varga Pincészet Kft.	Budapest	Belföldi magánszemély 100%
7.	Weinhaus Borászati Kft.	Bócsa	
8.	Szikrai Borászati Kft.	Nyárlőrinc	Belföldi cég 76% Belföldi magánszemély 24%
9.	Hilltop-Neszmély Rt.	Budapest	Belföldi magánszemélyek 82% Belföldi cégek 18%
10.	Cavern Italgyártó Rt.	Izsák	Belföldi tulajdonosok 100%

Forrás: 2003. évi APEH-AKI adatbázis; <http://www.fn.hu/cegmonitor.php>.

Az egyes cégek honlapjai; Hegyközségek Nemzeti Tanácsának 2005. évi jelentése

A 2005. évi változások figyelembevételével a fenti táblázat úgy módosul, hogy első a Törley (a volt Hungarovin és a Walton együtt, német tulajdonban), második a Szőlőskert, a harmadik a Tokaj Kereskedőház, a 4.-7. helyezés változatlan.

Összességében tehát **nem beszélhetünk gyökeres tulajdonszerkezeti átalakulásról**, csak kissé fokozódó koncentrációról (az első 5, ill. az első 3 cég esetén), továbbá a külföldi tőke kisebb arány növekedéséről.

3.6.3. Keresleti és kínálati viszonyok a bel- és külpiacon

A világ borpiacán tartós túlkínálat tapasztalható, ami állandó éles versenyt eredményez. Különösen jelentős készletek halmozódtak fel a legnagyobb piacunkat képező Európai Unióban. A 2002/2003 gazdasági évben az EU indulókészlete megközelítette a 157 millió hl-t, ami 14 millióval több, mint a 2000/2001 évi. Ez annak ellenére következett be, hogy a termelés 4 millió hl-rel csökkent, a lepárlás pedig 8 millió hl-rel nőtt. E nagyságrendeket érzékelteti, hogy a magyar bortermés 2000-ben 4,3 millió hl volt, 2004-ben pedig 5,3 millió hl, 2005-ben viszont enyhe csökkenés következett be. A verseny élessége nem hogy enyhülne, hanem inkább annak további erősödése tapasztalható az elmúlt években, ugyanis az ún. „újvilági bortermelők” (pl. Chile, Új-Zéland, Ausztrália, a Dél-Afrikai Köztársaság) egyre fokozódó exportversenyt keltenek a már amúgy is túltelített piacon.

Az EU a világ bortermeléséből 65%-ban részesedik, és ezen a területen mutatkozik a legnagyobb túlkínálat is. Sajnálatos módon a magyar borexport két legnagyobb felvevőpiaca éppen EU tagállam (Németország és az Egyesült Királyság), s bár ezek közül az utóbbi gyakorlatilag nem állít elő bort, a többi hagyományos EU-s szállító (és más harmadik országokbeli konkurens) ezekben az országokban is kínálati nyomást ért el a borpiacon.

A magyar boripar az elmúlt évtizedekben az egyik legerősebben exportorientált ágazat volt. A rendszerváltást követően a magas minőségi követelményeket támasztó nyugat-európai exportra való átállás nem ment zökkenőmentesen, s ennek hatásai még ma is erősen érezhetők. Így az ágazat értékesítési főiránya a belföldi piac lett. Ugyanakkor a borágazat fejlesztésének meghatározó iránya még ma is inkább az export, s csak az utóbbi években kezdtek a piac szereplői a belföldi fogyasztás, mint egyenrangú elhelyezési piac felé törekedni.

Hosszútávon vizsgálva az export drasztikusan visszaesett, de rövidtávon is folyamatos csökkenés tapasztalható. Borexportunk 1990-ben 1598, 1995-ben 1353, 2000-ben 804, 2004-ben 533 ezer hl és 2005-re tovább csökkent: nem egészen 497 ezer hl-re. Az export nagyobb része évtizedek óta hordós bor volt. A borexport összetételében 1993-ban következett be szerencsés irányú fordulat, ekkor a palackos bor mennyisége meghaladta a hordós borét. Ugyanebben az időszakban elkezdődött palackozott pezsgőexportunk fellendülése is. Ez a fellendülés azonban rövid ideig tartott: 1997-ben ismét csökkenés kezdődött és ez különösen a palackos borra, illetve a pezsgőre hatott negatívan. Palackos bor kivitelünk az 1996. évi 758 ezer hl-ről 2005-re ezer hl-re csökkent. Még drasztikusabb volt a visszaesés a pezsgő kivitelénél, ahol az 1996. évi (az előző évihez képest már lecsökkent) 169 ezer hl-ről 1999-re 16 ezer hl-re csökkent, majd 2005-re szerény mértékben, 26 ezer hl-re nőtt.

Borexportunk piaci összetétele is jelentősen megváltozott. A 10 legnagyobb célpiac közül 2000 és 2005 között csak az első két helyezett maradt a helyén, Németország és Nagy-Britannia. Japán és Franciaország kiesett az első 10 célpiac közül és belépett a helyükre Oroszország (ismét az első 10 közelé!) és az USA. A borexport piaci koncentrációja magas, az első 10 felvevőpiac a teljes borkivitel értékének 80-85%-át teszi ki. (Ezt részletesen a 37. táblázat mutatja be.)

37. táblázat

Borexportunk piaci szerkezete

2000				2005			
Ország	Ezer hl	Millió USD	Arány % (érték-alapon)	Ország	Ezer hl	Millió USD	Arány % (érték-alapon)
Németország	209	18,45	28	Németország	46	18,55	23
Nagy-Britannia	93	13,55	22	Nagy-Britannia	67	12,02	15
Cseh Közt.	209	7,32	12	Cseh Közt.	109	9,41	12
Lengyelország	53	4,96	7	Svédország	36	7,16	9
Svédország	20	2,59	4	Lengyelország	42	6,97	9
Kanada	14	2,19	3	Oroszország	34	3,93	5
Finnország	26	1,78	2	Szlovákia	34	2,99	4
Franciaország	2	1,60	2	USA	8	2,62	3
Japán	11	1,50	2	Kanada	9	1,99	3
Szlovákia	35	1,19	1	Finnország	18	1,89	2
Első 10 együtt	672	55,13	85	Első 10 együtt	403	67,53	84

Forrás: AKI adatbázis alapján saját számítás

A mennyiségi, illetve érték-alapon adódó piaci sorrendbeli eltérés oka az, hogy egyes piacokra főként hordós (olcsóbb) borokat, más piacokra pedig elsősorban palackozott borokat szállítunk.

A kivitel csökkenése kisebb részben magyarázható a világ szerényen bővülő borkeresletével, nagyobb részben pedig azzal, hogy **a magyar borágazat versenyképessége relatíve romlik**. A világ borfogyasztása csak szerényen bővül: 1997 és 2001 között mindössze 2% volt az emelkedés. Az általános tapasztalat az, hogy a hagyományos nagy borfogyasztó országokban (Európában) csökken, vagy stagnál a borfogyasztás, és a növekedés zömét az eddig a borivásban nem jeleskedő ázsiai országok adják. (Az említett időszakban Japán borfogyasztása 15, Kínáé pedig 53%-kal emelkedett, ugyanakkor a francia fogyasztás 4%-kal, a spanyol pedig 5%-kal apadt.)

Ha azt vizsgáljuk, hogy hazánk EU csatlakozása hogyan hatott a magyar borászatra, akkor azt mondhatjuk, hogy alapvetően nem ez gyakorol jelentős hatást sem a magyar borászat termelésére, sem piaci elhelyezésére, sem pedig importjára. A csatlakozástól szinte függetlenül folytatódott az a két évtizedes tendencia, amely szinte töretlen visszaesést mutat borkivitelünkben. A nyugat-európai piacokon – főként a 15 régi EU tag piacán – tartósan (évtizedek óta) borfelesleg tapasztalható, amelyet még súlyosbít az utóbbi évtizedben az újvilági szállítók agresszív nyugat-európai piaci előretörése. Sajnálatos, hogy nem tudtuk eléggé kiaknázni azt a piaci lehetőséget, amely a velünk együtt csatlakozott Lengyelország, Csehország és Szlovákia piacán adódhatott volna a magyar bor elhelyezésével. Ugyancsak saját hibánknak tekinthető, hogy azokon a harmadik piacokon, amelyek korábban a legtöbb magyar bort vásárolták (főként Oroszország és Ukrajna) még a támogatott exportlehetőségeinket sem tudtuk kihasználni. A bővülő borfogyasztású Távol-Keleten alig vagyunk jelen borainkkal, s ebben sem várható áttörés. Mindennek alapvetően két fő oka van: egyrészt a nem kielégítő piaci munka, marketingtevékenység, külpiazi szervezet, külkereskedelmi logisztika. Másrészt pedig az az értékesítési árpolitikánk, amellyel bebetonoztuk magunkat egy viszonylag alacsony árkategóriába, még minőségi és prémiumboraink vonatkozásában is. Ez a külpiacon azt a látszatot kelti, hogy ami olcsó bor, az nem is lehet olyan különösen jó, tehát nem való előkelő borszaküzletekbe, szállodákba, éttermekbe. Másrészt a hazai termelés vonatkozásában is kedvezőtlen hatást kelt, mert az alacsony borár visszahat a szőlő árára. A nagyon alacsony felvásárlási árak miatt a szőlőtermelők sem a magas minőség előállítására töreksenek, hanem minél nagyobb termésmennyiség elérésére.

A belföldi kereslet a bor iránt hosszabb távon vizsgálva ugyancsak csökkent, noha a legutóbbi években ez a tendencia megfordulni látszik: szerény növekedés tapasztalható a hazai egy főre jutó borfogyasztásban. Az utóbbi évek egy főre jutó borfogyasztása ingadozó: 1998-ban 33,1, 1999-ben 30,2, 2000-ben 28,3 liter volt, 2004-ben pedig 32 l/fő.

A keresleti tényezők oldaláról összefoglalóan elmondhatjuk, hogy azok a magyar bor szempontjából nem alakultak kedvezően. A hazai fogyasztás csak szerény mértékben növekszik. A világ borpiacon túlkínálat és fokozódó konkurencia tapasztalható, különösen az EU-ban, exportunk főpiacán. Ugyanakkor az újvilági borexportőrök agresszív piacstratégiával bővítik eladásait.

Ami a **hazai kínálat szerkezetét illeti**, szakértők véleménye szerint a hazai fajtaösszetétel lényegében megfelel a piac követelményeinek. Ugyanakkor az ágazatra nézve negatív jelenségek a piaci transzparencia hiánya, a nem kielégítő piac és fogyasztó-ismeret és a stratégia hiánya. Külön problémaként kell megemlíteni, hogy a szőlőtermelésben, mint

már arra utaltunk, több mint 130.000 gazdálkodó vesz részt, noha közülük csak néhány ezer az árutermelő. Ez az alapanyag-termelésben minőségi heterogenitást és ingadozást eredményez. Az alapanyag-termelés tehát meglehetősen decentralizált, a feldolgozás egy fokkal koncentráltabb és a legkoncentráltabb a kereskedelmi tevékenység. A borágazatban is megfigyelhető az a jelenség, ami az egész magyar agrárgazdaságra jellemző, azaz: a leggyengébb az érdekérvényesítő képessége az alapanyag-termelőknek, közepesnek mondható a feldolgozó iparé és legerősebb a kereskedelemé. Ugyanez tapasztalható a belföldi piacon is, ahol ugyan a kereskedők létszáma is magas, de a túlkínálat miatt érdekeiket mégis erősebben tudják érvényesíteni.

A hazai kínálatban nem jelentős, de növekvő szerepet játszik az import. 2000-ben 28, 2002-ben 54, 2005-ben pedig 52 ezer hektoliter volt az import. Ez a mennyiség még nem képezi számottevő részét a kínálatnak, de a növekedés dinamikája igen jelentős. (2005-ben több mint duplája volt a behozatal, mint 2000-ben!) Az import forrása elsősorban Olaszország, Németország és Franciaország, azaz az EU túlkínálattal küszködő bortermelői (38. táblázat). Szakmai vélemények szerint addig „nem veszélyes” a behozatal, amíg annak mennyisége nem haladja meg a 100 ezer hektolitert. Ugyanakkor aggodalomra ad okot egyrészt az import növekvő dinamikája, másrészt az, hogy abban az árkategóriában értek el a külföldi konkurens szállítók a hazai piacon legnagyobb sikereket, amely a belföldi szállítóknak is a legfontosabb piaci szegmense, nevezetesen a minőségi bor alsó árkategóriájában, a 400-800 forint/literes ársávban.

38. táblázat

Borimportunk piaci szerkezete

2000				2005			
Ország	Ezer hl	Millió USD	Arány % (érték-alapon)	Ország	Ezer hl	Millió USD	Arány % (érték-alapon)
Olaszország	20	1,88	67,4	Olaszország	37	6,42	55,3
Franciaország	1	0,35	12,5	Németország	2	1,50	12,9
Spanyolország	2	0,26	9,3	Franciaország	1	1,00	8,6
Németország	1	0,09	3,2	Ausztria	7	0,96	8,3
Görögország	1	0,07	2,5	Spanyolország	3	0,82	7,1
Első 5 együtt	25	2,65	95,0	Első 5 együtt	50	10,70	92,1

Forrás: AKI adatbázis alapján saját számítás

A fő beszerzési források meglehetősen állandóak, az első helyezés állandóan és kimagaslóan Olaszországé.

A borexport és a borimport 2005. évi részletesebb adatait a 35. melléklet tartalmazza.

A hazai **kis és közepes bortermelők**re jellemző, hogy **nem tudják a minőség állandóságát biztosítani**, és ez által saját maguknak állandó piaci jelenlétet elérni, még akkor sem, ha esetenként kiváló vagy kimagasló minőséget tudnak is előállítani. Az **EU bortermelő országokban a pinceszövetkezetek** meghatározó szerepet töltenek be a borgazdaságban. Legfőbb előnyük, hogy megfelelően széles termékkört kínálnak, minőségileg felkészültek,

képesek az ellenőrizhető termelési fegyelem betartására. Tőkeerejüknel fogva meg tudják teremteni saját kereskedelmüket, a megfelelő szolgáltatásokat és a piacon nevük is értékke válik. Mindezek együttes hatására marketing tevékenységük is lényegesen sikeresebb lehet, mintha egyenként próbálkoznának.

A magyar borexportban (és ez már nemcsak a kis- és középvállalatokra igaz) **gyakori hiba, hogy nem mintahú a szállítás**, azaz a megmintázott áruhoz képest a tényleges szállítások számos tulajdonságukban jelentősen eltérnek és ezzel a korábban sikeres marketing akciók eredményeit is lerombolják.

A **magyar bortermelőknek** egy jelentős részére még mindig az a jellemző, hogy nem a fogyasztás nemzetközi irányzatait, vagy a vásárlók igényeit próbálják követni, hanem **továbbra is „termelési szemléletűek”**, azaz azt akarják eladni, amit megtermeltek. Ez azonban csak akkor volna lehetséges, ha szándékaik mellé fel tudnák sorakoztatni azt a marketing eszköztárat, amelyet a nagy tőkével rendelkező külföldi konkurensok megtehetnek, illetve meg volna az a stabil felvevő piac és állandó partnerkapcsolat, amelyből egyre többet elvesztek az elmúlt években.

A **kínálat helyzetét összefoglalva** megállapítható, hogy a fajtaösszetétel lényegében megfelel a piac követelményeinek. Ugyanakkor **csak a nagyobb** (és részben a közepes) **borászatok képesek előállítani export céljára, illetve a magas minőségi igényeket (is) egyre inkább felmutató hazai piacra alkalmas borokat piacképes mennyiségben. A változó borfogyasztási ízléshez való alkalmazkodásban a konkurensok lekörözik hazánkat, különösen a napjainkban divatos könnyű, gyümölcsös ízű borok tekintetében.**

A borágazatban már történelmileg úgy alakult, hogy szoros **földrajzi kapcsolat volt és van a borvidékek és a borfeldolgozó üzemek között**. A borfeldolgozó üzemeket, pincészeteket ugyanis a borvidékek közepére, illetve legjobban megközelíthető földrajzi pontjaira telepítették. Némiképp kivételt képez ez alól a Budafokon elhelyezkedő Hungarovin Rt., amelyet ma már nem övez borvidék. Akkor azonban, amikor ezt a pincészetet létesítették, még az ország egyik legnevesebb borvidéke volt a Buda-sashegyi borvidék, melyet azonban a XIX. század végén a filoxéra kipusztított. Ugyancsak bizonyos mértékig kivételt képez a Hilltop-Neszmély Rt., ahol az Ászár-neszmélyi borvidék ugyan létezik, de maga a cég csak viszonylag kis szőlőterületekkel rendelkezett az induláskor és az utóbbi években telepítette, illetve telepíti saját szőlőit.

A 39. táblázatban bemutatjuk, hogy az APEH adatbázis 2003. évi adatai szerint tíz legnagyobb nettó árbevételű boripari vállalat mely borvidékhez kapcsolódik. Tekintettel arra, hogy egyes boripari cégek több borvidékről is vásárolnak fel alapanyagot, ezért e táblázat úgy értendő, hogy mely borvidék jelenti az adott vállalkozás számára a legjelentősebb alapanyag-forrást.

A tíz legnagyobb boripari vállalat borvidéki kapcsolódása

Sor-szám	Cégnév	Borvidék, amelyhez kapcsolódik
1.	„Szőlőskert” Borászati Rt.	Mátrai
2.	Hungarovin Rt.	Balatonboglári, Hajós-bajai, Etyek-budai, Tokaji, Egri, Szekszárdi, Villányi
3.	Tokaj Kereskedőház Rt.	Tokaji
4.	Egervin Borgazdaság Rt.	Egri
5.	Hilltop-Neszmély Rt.	Ászár-neszmélyi, Tolnai, Pannonhalmi, Soproni
6.	Varga Pincészet Kft.	Badacsonyi, Egri
7.	Walton Pezsgőgyár Rt.	Kunsági
8.	Kiss és Társai Kft.	Kunsági
9.	Szikrai Borászati Kft.	Kunsági
10.	All Stars Drink Kft.	Kunsági

Forrás: Hegyközségek Nemzeti Tanácsa

Feltűnő, hogy a Kunsági borvidék a tíz legnagyobb boripari vállalat közül négyhez kapcsolódik, mint elsődleges szőlőtermő terület. Annak tükrében azonban ez nem meglepő, hogy ez a borvidék adja az országos szőlőtermésnek közel 1/3-át. A 2005. évi HNT termésbecslés szerint a várható országos szőlőtermésnek (549000 tonna) kerekén 30%-át a Kunsági borvidéken termelik meg (169000 tonnát). A borvidékhez való kapcsolódás jellegével, azaz a borászati cégek beszerzési politikájával összefüggésben meg kell jegyezni, hogy a vizsgált cégek közül a Hungarovin (bizonyos mértékig a Hilltop-Neszmély és a Varga Pincészet Kft. is) elsősorban kereskedelmi pincészetnek tekinthető.

Szakmai vélemények szerint a **borágazatban** az adott évi terméstől függően **60 és 90% között ingadozik a kapacitások kihasználtsága**. Figyelembe kell venni azonban azt is, hogy indokolt az elavult kapacitások modernizálása, kicserélése, s ez átmenetileg a kapacitásfeleslegnek növekedését eredményezi. Lényegében azt mondhatjuk, hogy a korszerű üzemek kapacitása még a magas szőlőtermésű években is elegendő, de nem túlzott az igényekhez képest. Nem mondható el ugyanez a korszerű tárolóeszközök tekintetében, ahol inkább még kapacitáshiány mutatkozik, vagy másképp fogalmazva az elavult tárolókat is kénytelenek esetenként igénybe venni.

Összefoglalás

1. Az élelmiszerek iránti összes kereslet a fejlett országokban viszonylag állandó, a termékek cserélődése jellemzően az egyes élelmiszer csoportokon belül történik. Az EU fejlett régiójában az élelmiszerve és itatra fordított kiadások aránya az összes fogyasztásból fele a magyarországinak. Ez utóbbi 2004-ben 29,5% volt.
2. A magyar élelmiszeripar nettó árbevétele 2326 milliárd Ft volt 2004-ben. Ezt az értéket 116 ezer fő hozta létre, több mint 4000 vállalkozásban.

Az élelmiszeripar az elmúlt nyolc évben 7 százalékpontot veszített részesedéséből a nemzetgazdasági ágazatok között, főleg a járműgyártás és a villamos gépgyártás javára. Jelenleg az iparon belül az élelmiszeripar a harmadik legnagyobb alág. **Évek óta tartó stagnálás után 2004-től az élelmiszeripari termelés visszaesése már komolyabb mértékű volt, évi 4 százalék.** Az élelmiszeripar exportorientáltsága is visszaesően van, a nemzetgazdasági exportból való részesedése felére csökkent az utóbbi nyolc évben, most 4,6%.

Nemzetközi összehasonlításban a magyar élelmiszeripar **termelékenység**i mutatói gyengék, az EU-25 alsó harmadában helyezkedünk el. Hollandiában négyszer, Portugáliában másfélszer nagyobb az ágazat termelékenysége. Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy a foglalkoztatottak száma nálunk nagyobb, mint amit az élelmiszeripar kibocsátása indokolna. Az élelmiszeripar **eredménye** 1997-2004 között minden évben pozitív volt, de erősen csökkenő tendenciájú. Az ágazat **tőkeellátottsága** végig alacsony, 30-50% maradt. Biztató, hogy a **beruházások** értéke az élelmiszeripar teljesítményének csökkenése idején is bővült. Míg 1997-ben 57 Mrd Ft-ot, addig 2004-ben 113 Mrd Ft-ot ruháztak be az élelmiszeriparban.

A magyar és az uniós élelmiszeripar alágazati szerkezetének összehasonlításából kitűnik, hogy **az EU-25 átlagában és Magyarországon csaknem teljesen ugyanazok a legnagyobb súlyú ágazatok:** hús-, ital- és tejipar, amihez hazánkban a zöldség-gyümölcs feldolgozás is felsorakozik. Az egyes alágazatok százalékos aránya azonban eltérő az EU és Magyarország között, mert nálunk erősebb szerepet játszik az ital- és a zöldség-gyümölcs feldolgozó alágazat, valamint a malomipar és a keveréktakarmány gyártás, döntően a (kilenc szakágazatot magába foglaló) vegyes élelmiszergyártás rovására.

3. Az EU-25 átlagához képest a magyar élelmiszeripar **koncentrációja erősebb**, de a hasonló népességű fejlett országokkal – pl. Dánia, Hollandia – összevetve a koncentráció foka az említett országokhoz hasonló. Az első négy vállalat részesedése (CR4) a csomagolt áruk piacán az egyes kontinenseken 12% (Kelet-Európa) és 28% (Latin-Amerika) között mozgott 2002-ben. A koncentráció dinamikája Magyarországon az erősödés felé mutat, 1997-ben az első 10 vállalat részesedése 18%, 2004-ben 24% volt a teljes élelmiszergyártásból.

A **koncentráció** mérésére használt CR5 (első 5 vállalat) mutató szerint a vizsgált 19 szakágazat közül 7 szakágazat esetében gyengült, 5 szakágazatnál erősödött és 7 szakágazatnál csak minimálisan változott ezt a mutató 1997-2004 között. Vannak olyan szakágazatok, ahol az első öt vállalat csaknem az egész szakágazatot lefedi: ilyen a növényolaj gyártás, a cukor-, a sör- és a dohányipar. Magas, 70-85 százalék közötti az első 5 vállalat részesedése a baromfi-, a húskészítmény-, az édesség- és a tésztagyártásban. Érdekes, hogy a baromfi- és a tésztaipar kivételével az említett ágazatokban vagy

100 százalék, vagy ahhoz közelít a külföldi tulajdon aránya, azaz szoros összefüggés van a koncentráció magas foka és a külföldi tulajdonlás között. Hét év alatt 15-20%-kal nőtt a koncentráció a tej-, a malom- és a takarmánygyártásban. A tejiparban a koncentráció erősödésével párhuzamosan emelkedett a külföldi tulajdon aránya is, míg a malom és a takarmányiparban a vállalati összevonások és megszűnések nagyjából magyar tulajdonlás mellett mentek végbe. Kifejezetten alacsonynak (30% alatt) mondható a koncentrációs ráta a zöldség-gyümölcs feldolgozásban, a kenyérgyártásban és a boriparban.

A teljes élelmiszeriparban a **külföldi tőke** az utóbbi négy évben veszített részesedéséből, a 2000. évi 63%-ról 2004-re 52%-ra esett vissza, azaz egyes szakágazatokból a külföldi tőke kezd kivonulni. Ez utóbbi kategóriába tartozik a dohány- és az italipar, valamint a gyümölcs- és zöldségfeldolgozás, ahol 2000-2004 között mintegy 20 százalékponttal esett vissza a külföldi tőke aránya. A szakágazatok közül egyedül a tejiparban nőtt a külföldi tőke részesedése, igaz, csak 2 százalékponttal.

4. Az élelmiszeripar egyes ágazatainak gazdasági helyzetét hat mutató alapján vizsgáltuk: nettó árbevétel, export árbevétel és arány, eredmény, tőkeellátottság, beruházás és termelékenység. A vizsgált szakágazatok közül a **növényolajipar tűnik ki jó mutatóival. Reményteli a tej-, a malom- és a takarmányipar közepes, de javuló tendenciája**, ami az erősödő koncentrációban, a növekvő exportarányban és a stabil, ill. emelkedő beruházási hajlandóságban nyilvánul meg. Emellett azonban a tej- és a malomiparnak lenne mit javítania a termelékenységen és az eredményen. 1997-2004 között közepes, de ingadozó, illetve gyengülő teljesítményt nyújtott két alapágazatunk, a **húsipar és a zöldség-gyümölcs feldolgozás**. Nem jobb a teljesítménye az italiparnak és a dohánygyártásnak sem. A húságazat szerkezetének átalakulása – erősödő koncentrációval – még napjainkban is tart. A húsipar valamint a zöldség- gyümölcs feldolgozó ipar negatív eredménye, alacsony termelékenysége és tőkeellátottsága, visszaeső exportirányultsága és az ágazatból kivonuló külföldi tőke kevés bizakodásra ad okot.

Az élelmiszeripar gyenge teljesítménye csak részben tudható be az EU csatlakozás okozta megrázkódtatásnak, sokkal inkább a tetemes kapacitásfelesleg, az alacsony tőkeellátottság, az állandóan változó tulajdonosi kör, a pénzügyi befektetők nemegyszer csődöt okozó magatartása, a csekély termelékenység és egyes ágazatokban az alacsony koncentrációból fakadó piaci erő hatástalansága okozza az ágazat gyenge teljesítményét. Szerepet játszik benne az import növekedése és a kiskereskedelmi láncok árleszorító magatartása is. Az import megugrásával a hazai mezőgazdaság és élelmiszeripar kapcsolata lazul.

5. **Egyes szakágazatokat – hús-, baromfi-, tej-, malom-, kenyér-, tészta-, zöldség- és gyümölcsfeldolgozó valamint boripar – kiemelten vizsgáltunk** a vállalati struktúra, a koncentráció, a tulajdonviszonyok szerint valamint a kereslet-kínálat összhangja alapján. Ezek a szakágazatok az élelmiszeripar teljes árbevételének 52%-át képviselik.

A **húsfeldolgozásban** az árbevétel alapján megállapított vállalati koncentráció mértéke elmarad az agráriumra jellemző értéktől, s főként a nyugati országokban megfigyelhető szinttől. A külföldi tőke ugyancsak szerényen képviselteti magát az ágazatban (17%). A külföldi tőke csekély jelenléte és a relatíve alacsony koncentráció miatt már várható volt, hogy szerkezeti-tulajdonosi átalakulások kezdődnek el, ami egy koncentráltabb, így versenyképesebb ágazat kialakulásához vezethet. Ennek fő állomása 2004-ben

az volt, hogy a Délhús után a Pick Szeged is Csányi Sándor tulajdonába került, a két vállalat részesedése az ágazatban 20%. A másik két nagyobb vállaltcsoport – R-KO-N és Carnex – közül az utóbbi 2005 végén jelentősen meggyengült, ami piacvesztéssel és két, a csoporthoz tartozó cég csődjével járt. A fokozódó verseny által diktált racionalizálás, profiltisztítás, szelekció és koordináció egyaránt megfigyelhető napjainkban az ágazatban.

A sertéshúsfogyasztás követi legkevésbé az életszínvonal javulást, fogyasztása évek óta stagnál. A hazai termelő bázis visszaesik, a sertésimport (főleg élőállat) meredeken nő. A jelenleg megtermelt sertés egy részét (főleg húst) szerencsére a csatlakozást megelőző szinten értékesíthetjük exportpiacainkra. A még ma is túl sok vágóhidat érintő szelekció a tulajdonosváltásokkal felgyorsulhat, amely a jelentős felesleges kapacitásokat is csökkenti (2003-ban 50% volt a sertés vágókapacitás kihasználtsága, hasonlóan alacsony a szalámi, kolbász vonalak kihasználtsága is).

6. A **baromfiipar** legtöbb cége napjainkban a harmadik-negyedik tulajdonosváltást éli meg, ami az ágazat nagyvállalatainak feldarabolásával és új integrációs körök kialakulásával jár. E folyamatok következtében a baromfiiparban a koncentráció alacsonyabb, mint pár évvel ezelőtt volt. Emellett azonban az első 5 vállalat részesedése az értékesítésből az új tulajdonosi struktúrában 55%, ami közepes erősségű koncentrációnak mondható. A baromfiipar legerősebb szereplője volt 2005-ben az öt céget magába foglaló Carnex Rt., 24%-os piaci részesedéssel. Azóta a vállalat a baromfiiparban is gyárbezárásra kényszerült. Hitelállománya tetemes. Újabb nagyobb cégcsoport kialakulására az elkövetkező pár évben nem látunk esélyt. A kapacitáskihasználás 2003-ban a különböző (csirke, pulyka, vízi szárnyas) vonalakon meglehetősen alacsony volt, 55-77 százalék között mozgott.

Az Európai Unió baromfiiparában az Egyesült Államokhoz képest alacsony fokú a koncentráció, az első 10 vállalat részesedése a piacból nem éri el a 30%-ot, míg az USA-ban az első 4 vállalaté 51%. Ha az Unió és Magyarország baromfiiparát világgazdasági környezetbe helyezünk, akkor egy kevésbé koncentrált, költségelőnyökkel nem rendelkező, nehéz versenyhelyzetben lévő ágazat képe rajzolódik ki előttünk.

A belföldi értékesítésben az utóbbi két és fél évben az eladások dinamikus emelkedtek, amit 2005 októberétől megakasztott a madárinfluenzától való fenyegetettség. A baromfiipar exportteljesítménye a csatlakozás évében sem tört meg, értékben 14 százalékkal bővült, és 2005-ben is csak kevéssel maradt el a 2004. évi export értékétől. Volumenben azonban a visszaesés jelentős, 13%. Egyúttal az import is megugrott, a 2005. évi behozatal értéke közel másfélszerese a 2004. évinek. Az értékben mért export-import arány 2004-ben még 15:1 volt, 2005-ben 8:1-re csökkent.

7. Az EU-csatlakozással a **tejágazatban** bár bővült a belföldi piac (nőtt a forgalom és a fogyasztás), ezt a növekvő olcsó import fedezte, míg a felvásárlás és az értékesítés (belső és külső piacra egyaránt) csökkent, illetve stagnált. Az import erősödése a hazai cégek belpiaci részesedését mintegy 80%-ra csökkentette, miközben a vállalati koncentráció még intenzívebbé vált a magyar tejágazatban, s a nagyvállalatok tovább erősítették pozíciójukat, míg a kicsik tovább gyengültek. Az immár közös tulajdonú (2005-ben egyesült) Sole-MiZo a Frieslanddal együtt 2004-ben felel-fele arányban, azaz 50%-kal részesedett a piacból. 2005-ben a Parmalat (állami segítséggel) termelői tulajdonba került. A feldolgozó termelői tulajdonba kerülése azt jelzi, hogy a tulajdonosváltás a vertikális integráció erősödéséhez vezet a hazai ágazatban. A külföldi tulajdon bár

igyekezett meghatározó helyzetbe kerülni a tejiparban (2004-ben 87% volt a részesedése, ami a második legnagyobb az élelmiszeripari alágazatok között), a célja elsősorban a hazai piac kielégítése, s nem az exportbővítés.

A koncentrációs folyamatok az EU-ban is tapasztalhatóak, az még azonban nem dőlt el, hogy a nem-termelői tulajdon, vagy a szövetkezeti tulajdoni forma életképesebb-e napjaink kiélezett piaci körülményei között, ezért itthon a magyar tulajdonosok előretörése, s a feldolgozók (magyar) termelői tulajdonba kerülése sem feltétlenül a válságból való kilábalást jelzi, hanem a lejtmenetre (s még mindig nem a mélypontra) utalhat. Ezek mind az ágazat súlyos helyzetére, sürgősen megoldandó problémáira hívják fel a figyelmet. Pozitívként értékelhető a növekvő koncentráció, s a fogyasztók szempontjából az olcsóbb tejtermékek megjelenése. Az olcsó tejtermék megjelenése a tejtermelőket (az alacsony tejárakon keresztül) nyomasztja drámaian, viszont a fogyasztás szerkezetére pozitívan hat a tejitalok kiszorítása révén.

A jövőben a verseny fokozott kiéleződése várható, melyet az EU liberálisabb politikája, a WTO-reformok, az új versenytársak megjelenése „garantál”. Így továbbra is szembesülnünk kell a kényszerű átalakulás folytatódásával a termelésben, a feldolgozásban és az értékesítésben egyaránt. A fogyasztás, a kereskedelem és a termelés hazai és nemzetközi tendenciái a tejágazat egyre keményebb időszakát jósolják. A tejágazat problémáit orvosolni a tőkehiányt enyhítő hitelekkel s az értékesítést segítő állami marketingtámogatások növelésével lehet.

8. A **malom- illetve sütőipart** nehéz egymástól elkülöníteni az elemzésben, mivel a tevékenység jellege, az integráció mélysége és a gyártott termékek tekintetében igen nagy az átfedés. A malom- és a sütőipar ágazati vállalati szerkezetére éppen ezért a sokszínűség a jellemző.

A koncentráció csak közepesnek ítéltető a malomipari termékek gyártásában, jóllehet növekvő mértékű. Különösen az első három vállalatnál kiegyenlített a piaci részesedés mértéke. A sütőiparban sok kicsi, döntően 10 alkalmazottat foglalkoztató üzem van. A sütőiparon belül a kenyérgyártásában természetesen még alacsonyabb a koncentráció, mint a malomiparban. Az első három vállalat piaci részesedése szintén kiegyenlítettnek tűnik. A tésztapiac vállalati szerkezetére az a jellemző, hogy néhány nagy cég mellett számtalan kis- és középvállalkozás létezik. A koncentráció magasnak mondható és a piacvezető vállalat piaci részesedése 2004-ben a nettó árbevétel szerint 53% volt.

A lisztfogyasztás 82 kg körül volt 2003-ban, nem valószínűsíthető, hogy nőni fog az elkövetkező években. A malomipar liszteladásainak ötödét adja a csomagolt liszt, mintegy 70-75% a sütőipari termékeken keresztül jut el a fogyasztóhoz. A kenyérfogyasztás 80 kg/fő/év körüli, a péksütemény fogyasztás pedig 14 kg. A sütőipari vállalkozások (különösen a friss termékek esetében) elsősorban hazai piacra tudnak termelni. A kenyérválaszték bővülő már évek óta, a minőséggel azonban még mindig gond van. A tésztafogyasztás 6,5-7 kg körül alakul. A kereslet és kínálat összhangja a liszt esetében lényegében megvan, a kenyérnél viszont minőségi problémák miatt csak részlegesen áll fenn. A tésztafélénél az import választékbővítést is szolgál, illetve részben minőségi okok miatt is keresik a fogyasztók. A malom- és sütőipari termékek együttes exportja 2005-ben csaknem elérte a 150 millió USD-t. A két ágazat közös export-import egyenlege már a csatlakozást megelőző két évben is negatív volt, a folyamat azonban felgyorsult 2004-ben az import megugrása miatt. 2005-ben az export valamivel gyorsabban nőtt mint az import.

A malom- és sütőiparra az Európai Unió országaiban is a szétszórt termelés, kisebb üzemméret a jellemző. A magyar malom- és sütőipar versenyhátránya megnyilvánul azonban a magas önköltségben, az elavult technológiában, nem kielégítő higiéniai feltételekben, valamint a marketing, az értékesítés nem megfelelő állapotában. Az EU-csatlakozás hatása eddig leginkább a nyugati határ menti területeken nyilvánult meg, egyrészt munkaerő elszívásban (magyar pékek Burgenlandban), másrészt abban, hogy az esetleges külföldi érdeklődés a termelőüzemek iránt leginkább ebben a régióban lehet. A malomipar azon kevés szakágazatok közé tartozik, ahol a kapacitáskihasználás magas (82%), a sütőipar azonban nagy kapacitásfelesleggel küzd, az egyes gyártóvonalak kihasználása 50% alatt marad.

9. **A zöldség- gyümölcs feldolgozó ágazat** jellemzően a mikro- és kisvállalkozások szakágazata, a vállalatok 67%-a ide sorolódik. Az árbevétel több mint 80%-át azonban az 1 milliárd Ft feletti cégek adják. A zöldség- gyümölcs feldolgozó ágazat közepesen koncentrálnak mondható, az első 10 vállalt részesedése az utóbbi években 40-50% volt. A külföldi tőke részvétele az ágazatban erősen visszaesett, az 1997. évi 53%-ról 2004-re 35%-ra csökkent. A külföldi tőke a nagyvállalatokban koncentrálódik. A szakágazat legnagyobb vállalata, a Globus csoport többségi külföldi tulajdonban volt és maradt a 2006. évi tulajdonváltás után is. Az új többségi tulajdonos a francia CECAB Csoport. A Globus csoport a korábbi sikeres évek után 2004-től veszteségesé vált, a negatív eredmény 2005-ben a várakozásnál is jóval nagyobb (mintegy 4 milliárd Ft) lehet. Ez a kedvezőtlen eredményesség a szakágazat egészének teljesítményét és kilátásait is jól reprezentálja. A szakágazat gyengeségét és a további koncentráció valószínűségét vetíti előre, hogy a kapacitás kihasználás még az 50%-ot sem éri el.

A zöldség-és gyümölcsfogyasztás az utóbbi pár évben csökkent. A friss és feldolgozott export erősen ingadozott, az import viszont jelentősen emelkedett a csatlakozás után. 2005-ben az ágazat külkereskedelmi egyenlege negatívba fordult.

10. **A boripar** verseny-viszonyai arra utalnak, hogy az ágazat koncentrációja alacsony, ami az éles nemzetközi konkurenciaharcban versenyhátrány. Ugyancsak az ágazat hátrányos helyzetét bizonyítja a gyenge jövedelmezőség. A borágazat egészében döntően a magyar tulajdonlás a jellemző, és nagyon alacsony a külföldi tőke aránya; ez is részét képezi az ágazat hátrányainak. A legutóbbi évek tulajdonosváltásai nyomán sem beszélhetünk gyökeres tulajdonszerkezeti átalakulásról, csak kissé fokozódó koncentrációról (az első 5, ill. az első 3 cég esetén), továbbá a külföldi tőke kisebb aránynövekedéséről.

A keresleti tényezők oldaláról elmondhatjuk, hogy azok a magyar bor szempontjából nem alakultak kedvezően. A hazai fogyasztás csak szerény mértékben növekszik. A világ borpiacon túlkínálat és fokozódó konkurencia tapasztalható, különösen az EU-ban, exportunk főpiacán. Ugyanakkor az újvilági borexportőrök agresszív piacstratégiával bővítik eladásait.

A kínálat helyzetét összefoglalva megállapítható, hogy a fajtaösszetétel lényegében megfelel a piac követelményeinek. Ugyanakkor csak a nagyobb (és részben a közepes) borászatok képesek előállítani export céljára alkalmas, illetve a hazai piac magas minőségi igényeket felmutató szegmensében is jól értékesíthető borokat. A változó borfogyasztási ízléshez való alkalmazkodásban a konkurensek lekörözik hazánkat. A hazai kínálatban nem jelentős, de növekvő szerepet játszik az import.

A borágazatban már történelmileg úgy alakult, hogy szoros földrajzi kapcsolat volt és van a borvidékek és a borfeldolgozó üzemek között. A borfeldolgozó üzemeket, pincészeteket ugyanis a borvidékek közepére, illetve legjobban megközelíthető földrajzi pontjaira telepítették. A korszerű üzemek kapacitása még a magas szőlőtermésű években is elegendő, de nem túlzott az igényekhez képest. Nem mondható el ugyanez a korszerű tárolóeszközök tekintetében, ahol inkább még kapacitáshiány mutatkozik.

11. Ami az **élelmiszeripar jövőbeni szerkezeti változását** illeti, a **koncentráció**dás szempontjából elmondható, hogy döntően nem az első 10 vállalat vonatkozásában várunk további koncentrációt, hanem az alsó harmadban, a kisvállalkozások között. Egyes kisvállalkozások a verseny fokozódása, gazdasági, technikai elmaradás miatt zárhatnak be inkább, de ez a szelekció nem lesz gyors. Emellett azonban további tőkemozgás várható a tejiparban és kisebb mértékben a hús- és baromfiiparban a nagyobb vállalatok között is. Külföldi tulajdon okozta újabb koncentrációs folyamat az élelmiszeriparban a közeljövőben nem várható. A malom- és a takarmányiparban alapvető strukturális változás nem valószínűsíthető, mert a vállalati szerkezet stabilnak tűnik.

Az élelmiszeriparban további **szakosodásra** lehet számítani az egyes szakágazatokon belül. A fokozódó verseny arra készíti a vállalatokat, hogy szűkítsék a választékot, emeljenek ki néhány jó márkát vagy egy termékcsoportot, amiben a legjobbak a piacon, és azt gyártásuk. A döntően külföldi kézen lévő ún. továbbfeldolgozó ágazatoknál, mint pl. édes-, üdítő- dohányipar, a szakosodás országok között, régióként is létrejöhet.

12. A szakágazatok között szerkezeti módosulást döntően a kereslet (belföld és export) változása okozhat. **Magyarországon** a nyugat-európai országokkal ellentétben **az élelmiszerfogyasztás a legtöbb termékből még nem érte el a telítettségi szintet**. Ezért a kilencvenes évek utolsó harmadában megindult pozitív folyamatok folytatódása várható, amennyiben a reáljövedelem és a reálár változása ezt segíteni fogja. Nagy ugrás azonban az elkövetkező öt évben sem valószínű. Inkább csak szerény ütemű fogyasztásbővülésre számíthatunk a tej és tejtermékek, a tojás, a cereáliák és a zöldségfélék esetében. Valamivel gyorsabb ütem az összes hús és gyümölcs fogyasztásánál várható. A húsfélék és a gyümölcs fogyasztási szintje az EU-ban a skandináv államokat kivéve mintegy 15 kg-mal volt magasabb 2003-ban.

Az egyes termékcsoportok, szakágazatok jövőbeni változását az újabb fogyasztói magatartás formák elterjedtsége, annak sebessége – pl. egészségtudatosság, élelmiszerbiztonság, nyomkövethetőség, földrajzi eredet, organikus élelmiszerek, kényelmi és prémium termékek – nagymértékben befolyásolja. Ezek a termelési újdonságok módosítják a fogyasztást, illetve az új szokások hatnak a termelésre.

13. A magyar élelmiszeripar számára az **exportpiacok** relatív fontossága 1997-2004 között mérsékelten ugyan, de visszaesett. (Az export aránya az árbevételből 1997-ben 22%, 2004-ben 19% volt.) A legnagyobb 25 cég értékesítésében is csökkent a kivitel aránya. Ugyanakkor ezeknél a cégeknél emelkedett a külföldi tőke részesedése. Azaz, a külföldi működő tőke növekvő koncentrációja mellé csökkenő exportkoncentráció társult. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a külföldi beruházók nem elsősorban az exportpiacok felfejlesztése érdekében vásároltak meg magyar élelmiszeripari cégeket, hanem a belföldi piacra orientáltak. Ez az ő szemszögükből logikus is, hiszen közülük számos befektetőnek a térség más országaiban is működnek hasonló profilú vállalkozásaik, s nem lehetett céljuk azok számára konkurenciát teremteni.

Az élelmiszerpiacon számottevő piacbővülés csak a fejlődő régiókban, különösen Kelet-Ázsiában tapasztalható. A legfőbb piacunkat képező Európa exportunkban képviselt 90-94%-os részesedése azonban várhatóan nem fog csökkenni, mert a dinamikusan fejlődő kelet-ázsiai térségben sem piaci szervezetünk, sem marketing munkánk, sem pedig – néhány kivétellel – az előállított termékkör nem biztosít lehetőséget exportunk felfuttatására. Mindezek figyelembevételével **élelmiszer kivitelünk elmúlt években elért szerény növekedése továbbra is fenntartható, de ehhez elengedhetetlen a piaci munka javítása és az élelmiszerekre fordítandó marketing költségek jelentős növelése.**

14. **A jövőben az egyes szakágazatok között már csak kisléptékű szerkezeti változás várható.** Az átlagosnál gyorsabb fejlődés és ezzel nagyobb részarány főleg az ún. másodlagos (már valamilyen formában és fokon feldolgozott alapanyagot használó) szakágazatokban valószínű: hobbiállat eledel, tartós lisztesáru, édesség, ásványvíz, a máshova nem sorolt élelmiszer gyártásából az étkezési kiegészítők, levesporok, csipszek. Veszíthet részesedéséből a malom-, a bor-, a kenyéripár, valamint a gyümölcs- és zöldségfeldolgozás. Fontos lenne az élelmiszeripart kiszolgáló segéd-, csomagoló- és adalékanyag gyártás valamint az élelmiszeriparhoz kapcsolódó gépgyártás hazai fejlesztése is.
15. Annak ellenére, hogy a mezőgazdaság és az élelmiszeripar egymásra van utalva, az élelmiszeriparral kapcsolatos kutatások tizedét sem teszik ki a mezőgazdasággal foglalkozó vizsgálatoknak. Pedig nem egy kérdés vár megválaszolásra az élelmiszeripari kutatásokon belül is. Fontosnak tartanánk pl. olyan vizsgálatok végzését, amely az üzleti-vállalati demográfiára koncentrálna, azaz a vállalatok keletkezését, fénykorát és elhalását követi nyomon az okokat is feltárva. Érdekes lehet a munkaerő – vállalatnagyság és termelékenység összefüggéseinek kutatása is, mert miközben a minél nagyobb foglalkoztatás a cél, aközben a magas termelékenység is követelmény.

Summary

Structural changes in the Hungarian food industry (1997-2005)

1. In developed countries, the total demand for food is relatively stable, with shifts from product to product typically occurring within the specific groups of food. In the more economically developed region of the EU, the share of expenditure on food and beverages in total consumption is half that of Hungary. In 2004, this latter indicator was 29.5 percent.
2. The net sales of the Hungarian food industry amounted to HUF 2,326 billion in 2004. That volume was generated by 116,000 people working in over 4,000 businesses.

During the past eight years, the food industry has lost 7 percentage points of its share in the total output of industries, particularly to the automotive and the electric machine industries. Within industry, the food industry is currently the third largest subsector. **Following several years of stagnation, since 2004, there has been a more substantial, i.e. 4-percent annual decline in the output of the food industry.** The export orientation of the food industry is also declining, with its share in the overall export of Hungary, currently 4.6 percent, having been halved during the past eight years.

The productivity indicators of the Hungarian food industry are poor in international comparison, placing the country in the lower third of the EU25. The productivity of the Dutch and the Portuguese food industry is respectively four and one and a half times higher than in Hungary. This is primarily due to the fact that, in Hungary, the number of people employed in the food industry is higher than would be justified by the output of the sector. While the profit of the food industry was positive in each year between 1997 and 2004, the profit rate declined heavily during the period. The **capitalization** of the industry remained low (30 to 50 percent) all along. It is encouraging, however, that the value of **investments** increased during a period the performance of the food industry was decreasing. As compared to the HUF 57 billion in 1997, HUF 113 billion was invested in the food industry in 2004.

Comparing the sectoral structure of the food industries of Hungary and the EU, **the weightiest sectors are almost the same in the average of the EU25 and in Hungary**, including the meat, beverage and dairy industries, with the addition of fruit and vegetable processing in Hungary. There is a difference between the EU and Hungary, however, in the percentage of the various subsectors, as the beverage industry, fruit and vegetable processing, flour milling and mixed feed production have a bigger share in Hungary, primarily at the expense of assorted food production (which includes nine subsectors).

3. In comparison with the average of the EU25, there is a **higher level of concentration** in the food industry in Hungary, whereas it is similar to that of some more economically developed countries with a similar size of population, *e.g.* Denmark and the Netherlands. In 2002, the share of the first four companies (CR4) in the market of packaged goods globally varied between 12 percent (Eastern Europe) and 28 percent (Latin America). The rate of concentration seems to be increasing in Hungary, where the share of the first ten companies in the total output of food production was 18 and 24 percent respectively in 1997 and 2004.

Of the 19 subsectors measured for **concentration**, the CR5 indicator (the top 5 companies) used in order to measure concentration weakened for 7 subsectors and strengthened for 5 subsectors, while only minimally changed for 7 subsectors between 1997 and 2004. In some subsectors, the first five companies cover nearly the entire subsector, including the production of vegetable oils, the sugar, the brewery and the tobacco industries. The share of the top 5 is high, *i.e.* 70 to 85 percent, in the poultry, meat preparations, sweets and pasta industries. Interestingly, with the exception of the poultry and pasta industries, the share of foreign ownership in the above sectors is 100 percent or near, *i.e.* high concentration and foreign ownership are closely interlinked. During seven years, concentration increased by 15 to 20 percent in the dairy, flour milling and feed industries. In the dairy industry, the share of foreign ownership increased along with the increasing concentration, whereas in the flour milling and feed industries, corporate mergers and dissolutions occurred mainly under Hungarian ownership. The rate of concentration is positively low (30 percent) in fruit and vegetable processing, the breadbaking and wine industries.

The overall share of **foreign capital** in the food industry has declined during the past four years, dropping to 52 percent by 2004 from 63 percent in 2000, *i.e.* foreign capital has begun to withdraw from various subsectors. These latter include the tobacco and beverage industries and fruit and vegetable processing, where the ratio of foreign capital decreased by app. 20 percentage points between 2000 and 2004. Dairy processing is the only industry where the share of foreign capital has increased, by a mere 2 percent.

4. The situation of the various sectors of the food industry has been examined in terms of six indicators: net sales, export sales and ratio, profit, capitalization, investment and productivity. Of the subsectors reviewed, **the indicators of vegetable oil processing have been outstanding. The moderate yet improving tendencies in the dairy, flour milling and feed industries have been encouraging**, manifested in terms of increasing concentration, improving export ratio and a steady or improving level of investment. That said, there is considerable room for improvement in terms of productivity and profitability in the dairy and flour milling industries. During 1997-2004, the moderate performance of two essential subsectors, the **meat industry and fruit and vegetable processing** was respectively uneven and weakening. The beverage and tobacco industries fared no better. The transformation of the structure of the meat industry is still going on, resulting in increasing concentration. The negative profit, low productivity and capitalization and the decreasing export rate of the meat industry and fruit and vegetable processing and the withdrawal of foreign capital from these industries are hardly encouraging.

Only partly due to the shock of the EU accession, the poor performance of the food industry has primarily been the result of the considerable excess capacities, low capitalization, the ongoing changes of ownership, the conduct of financial investors, often leading to failure and bankruptcy, the low productivity and, in certain industries, the inefficiency of market power, due to low concentration. The increase of import and the price-pressure of retail chains have also played their part. With the rapid increase of import, the links between Hungarian agriculture and food industry have loosened.

5. **Certain subsectors, including the meat, poultry, dairy, flour milling, bakery, pasta, fruit and vegetable processing and the wine industry, have been investigated in more detail** in terms of corporate structure, concentration, ownership and the harmony

of supply and demand. The above subsectors account for 52 percent of the total sales of the Hungarian food industry.

In **meat processing**, the level of corporate concentration on the basis of sales is below the value typical in agriculture and particularly the level typical of western countries. Similarly, the share of foreign capital is also low in the industry (17 percent). Because of the low ratio of foreign capital and the relatively low concentration, it was expected that structural and ownership changes would begin, leading to the evolution of a more concentrated and therefore more competitive industry. In 2004, the most important stage of that shift was the takeover by Csányi Sándor of Pick Szeged after Délhús, the collective share of these two companies being 20 percent in the industry total. Of the two other major corporate groups, R-KO-N and Carnex, the latter substantially weakened at the end of 2005, which has led to the loss of market share and the bankruptcy of two operating companies of the group. Rationalization, the downsizing of portfolios, selection and coordination are currently all typical trends within the industry.

The improving standard of living is least reflected in pork consumption, which has not increased for several years. The domestic producer base has shrunk while the import (particularly of live pigs) has steeply risen. Fortunately, part of the currently produced pork (mainly meat) is still sold to our export markets at the same level as prior to the EU accession. Changes of ownership can accelerate selection, still affecting too many butcheries, which may in turn reduce the considerable excess capacities (in 2003, the level of utilisation of the pig-slaughtering capacity was 50 percent, similarly to that of salami and sausage lines).

6. In the **poultry industry**, most companies are currently undergoing the third or fourth generation of owners, which has resulted in the splitting up of large companies and the establishment of new groups of integration. As the result of such trends, the concentration of the poultry industry is currently lower than it was some years ago. That said, the share of the top five companies of overall sales under the new ownership structure is 55 percent, which is a moderately strong level of concentration. In 2005, Carnex Rt., comprising five companies of an overall 24-percent market share, was the most powerful operator in the poultry industry. Since then, the company has been forced to close down some of its plants. It has taken substantial loans. It is rather unlikely that any new major corporate groups are established during the forthcoming few years. In 2003, the capacity utilization of the various lines (chicken, turkey, water-fowls) was rather low, varying between 55 and 77 percent.

Compared to the United States, concentration in the poultry industry of the European Union is relatively low, the market share of the top ten companies being under 30 percent, whereas in the US, the top 4 have 51 percent. Placing the poultry industry of the EU and Hungary in an international economic context, the picture one gets is that of a less concentrated industry faced with tough competition, without the advantages provided by the economies of scale.

During the past two and a half years, domestic sales grew dynamically, halted in October 2005 by the ominous bird flu reports. The export performance of the poultry industry was not halted in the year of the accession; in fact, it grew by 14 percent in terms of value, with 2005 export sales being only slightly lower than that of 2004. In terms of volume, however, there was a substantial decline of 13 percent. At the same time, there was a fast increase of import, *i.e.* the value of 2005 import was nearly 1.5 times that of

2004. The export/import ratio in terms of value in 2004 and 2005 was, respectively, 15:1 and 8:1.

7. In the **dairy industry**, accession to the EU has resulted in the expansion of the domestic market (sales and consumption increased); the increasing demand, however, has been met by the increasing volume of low-priced import products, while wholesale purchasing has decreased and (domestic and export) sales have remained the same. The growing import reduced the domestic market share of Hungarian companies to about 80 percent, while concentration increased in the Hungarian dairy industry, with large companies continuing to strengthen their position and smaller ones continuing to lose out. Between them, Sole-MiZo (merged in 2005) and Friesland held 50 percent of the market in 2004. Parmalat was taken over by producers (supported by the government) in 2005. The transfer of the processing company into the ownership of producers is an indication of the fact that in Hungary, the change of ownership leads to the strengthening of vertical integration in the industry. Although there has been a powerful expansion of foreign ownership in dairy processing (with an 87-percent share in 2004, the second largest across all subsectors in the food industry), it has primarily targeted supplying the domestic market rather than increasing the export.

While similar concentration trends have also occurred in the EU, the question whether non-producer ownership or association ownership is the more viable form of ownership in the tough market conditions of today has not been settled yet and, therefore, the pressing forward of Hungarian owners in Hungary and the takeover of processing companies by (Hungarian) producers do not necessarily indicate the end of the crisis; in fact, these may even be indications of a decline (without hitting rock bottom yet). All these issues call the attention to the difficult situation of the industry and its problems requiring urgent solutions. The increasing concentration and, from the point of view of consumers, the emergence of lower-priced dairy products, may be regarded as positive developments. While the appearance of cheaper dairy products has put dramatic pressure on dairy producers by keeping the wholesale purchase price low, it has had a positive effect on the structure of consumption by displacing milk substitutes.

Increasing competition is expected in the future, enabled by the increasingly liberal EU policies, the reforms of the WTO and the appearance of new competitors. Consequently, the forced transition is expected to continue in production, processing and distribution. The domestic and international trends of consumption, trade and production prognosticate an increasingly tough period for the dairy industry. The problems of the dairy sector could be resolved by loans in order to reduce the scarcity of capital and by government grants to support marketing.

8. It is difficult to analyse the **flour milling and the baking industries** separately, since there is a substantial overlap in terms of the nature of their activities, the depth of integration and their products. For the above reasons, the corporate structure of the flour milling and baking industries is rather varied.

In the production of flour milling products, concentration is moderate yet growing. Particularly the top three companies have an even share of the market. In the bakery sector, there are lots of small operations typically employing 10 persons. Within general bakery, the breadbaking sector is obviously less concentrated than flour milling. The market shares of the top three companies appear to be similarly even. The corporate structure of the pasta market is characterised by the existence of a huge number of

small and medium-sized businesses along with a few major companies. Concentration is relatively high and the share of the market leader in terms of net sales was 53 percent in 2004.

Per capita flour consumption was about 82 kg in 2003 and is unlikely to grow during the next few years. Packaged flour accounts for one-fifth of the flour sales of the flour milling industry, while app. 70 to 75 percent reaches consumers via bakery products. Per capita annual consumption of bread and baked goods is about 80 kg and 14 kg respectively. Bakery businesses are primarily able to produce for the domestic market (particularly as far as fresh products are concerned). While the range of breads has been growing for years, quality problems have persisted. Per capita pasta consumption is about 6.5 to 7 kg. As far as flour is concerned, there is an essential harmony of demand and supply, whereas for bread, it only partly exists due to quality issues. As for pasta products, import is partly a means of extending the available product range as well as consumers opt for imported products for quality considerations. In 2005, total exports of flour milling and bakery products amounted to nearly \$150 million. While the collective export/import balance of the two sectors had been negative before the EU accession, that trend accelerated in 2004, due to the dynamic growth of import. In 2005, export grew slightly more rapidly than import.

In the flour milling and baking industries, production is typically diffuse and of a smaller scale in other countries of the European Union, too. The competitive disadvantage of the Hungarian flour milling and baking industries, however, is also manifested in high production costs, obsolete technology, substandard hygienic conditions and the insufficiency of marketing and sales processes. The effects of the EU accession have so far mainly been felt in the region along the Western border, including the labour drain (Hungarian bakers in Burgenland, Austria) and the highest potential interest from abroad for production plants. The flour milling industry is among the few subsectors with a high (82-percent) capacity utilisation; however, the baking industry struggles with surplus capacities, the utilisation of the production lines being below 50 percent.

9. The **fruit and vegetable processing** industry typically consists of micro and small enterprises, accounting for 67 percent of all businesses in the subsector. However, over 80 percent of its sales are generated by companies over annual sales of HUF 1 billion. Concentration in the fruit and vegetable processing sector is moderate, with a share of the top ten companies between 40 and 50 percent during the past few years. There has been a heavy drop in foreign capital involvement in the sector, from 53 percent in 1997 to 35 percent in 2004. Foreign capital is concentrated in large companies. Globus, the largest company in the subsector, has remained in majority foreign ownership following the change of its owners in 2006. The new majority owner is the French CECAB Group. Following years of prosperity, the Globus Group has made a loss since 2004, with a negative result exceeding previous expectations in 2005 (possible around HUF 4 billion). That negative profit is a good example of the performance and the prospects of the entire subsector. The fact that capacity utilisation is below 50 percent suggests the weakness of the subsector and the likelihood of further concentration.

Fruit and vegetable consumption has declined during the past few years. While there has been powerful fluctuation in the export of fresh and processed products, imports have considerably increased following accession. In 2005, the foreign trade balance of the subsector became negative.

10. The competitive conditions of the **wine industry** indicate a low concentration of the subsector, a competitive drawback in the tough international competition. Low profitability is another evidence of the disadvantageous situation of the industry. In general, Hungarian ownership is typical of the wine industry, with a very low share of foreign capital, which is another reason for the disadvantages of the subsector. While the changes in ownership during the past few years have not resulted in a radical change of the ownership structure, they have slightly increased concentration (as far as the top 5 or the top 3 are concerned) and the share of foreign ownership.

As far as demand factors are concerned, their trends have not been favourable for Hungarian wine. Domestic consumption increases at a very moderate rate. The global wine market is characterised by oversupply and increasing competition, particularly in the EU, our main export market. In addition, wine exporters of the New World tend to employ aggressive marketing strategies in order to increase their sales.

As far as supply is concerned, in general, the composition of varieties essentially meets the requirements of the market. However, only large (and, to some extent, medium-sized) wine producers are able to produce wines suitable for export as well as being easily marketable in the high-quality segment of the Hungarian wine market. Foreign competitors outrun Hungarian producers in terms of successful adaptation to the changing tastes in wine consumption. Imported wines play a small but increasing part in domestic supply.

In the wine industry, historically there have been strong geographical ties between the wine-growing regions and the wine processing plants. Wine processing plants, wine cellars have been located at the middle or the most easily accessible locations of wine regions. The capacity of modern processing plants is sufficient even in years of high yield but is not excessive in comparison with the demand. This is not case as far as modern storage equipment is concerned, where there is a shortage of capacity.

11. As for the **future change of the structure of the food industry**, further **concentration** is essentially expected in the bottom third, among small businesses rather than the top 10 companies. While some small companies may close down because of the increasing competition and their technological lag, this will not be a speedy selection process. In addition, further capital movements are expected in the dairy industry and, to a smaller extent, in the meat and poultry industries, among the larger companies. No new waves of concentration due to foreign ownership are expected to occur in the food industry in the near future. In the flour milling and feed industries, no basic structural changes are expected, as the current business structure appears to be stable.

Further **specialisation** can be anticipated within the various subsectors of the food industry. The increasing competition forces businesses to narrow their range of products by limiting themselves to the production of some good brands or a best-selling product group. In the so-called further processing industries, such as the confectionary, soft drinks and tobacco industries, essentially in foreign ownership, such specialisation may even take place on a cross-border, regional basis.

12. Structural changes between the various subsectors may potentially be the result of changes in (domestic and export) demand. Contrary to the situation in Western European countries, **consumption has not reached the saturation level in terms of most food products in Hungary**. Therefore, the positive trends started during the last third of the

nineties are expected to continue if the changes in real wages and prices contribute to that process. However, big changes are unlikely to occur during the forthcoming five years. A moderate increase of consumption may be anticipated as far as milk and dairy products, eggs, cereals and vegetable products are concerned. A slightly higher rate of growth is expected in the total meat and fruit consumption. In the EU except the Scandinavian states, the consumption of various types of meat and fruits was app. 15 kg higher in 2003.

The future changes of the specific product groups and subsectors will largely be influenced by the rate of the spreading of new consumption patterns, such as awareness of health concerns, food safety, traceability, geographic origin, organic foods, convenience and premium products. New production trends are bound to modify consumption, while new consumption patterns affect production.

13. There has been a slight decline in the relative importance of the **export markets** of the Hungarian food industry between 1997 and 2004. (In 1997 and 2004, the share of export in total sales was, respectively, 22 and 19 percent.) The share of export also declined in terms of the sales of the top 25. However, the share of foreign interest in the capital of these companies has increased. In other words, a declining concentration of export goes side by side with the increasing concentration of foreign working capital. The logical conclusion is that rather than developing export markets, foreign investors have primarily purchased Hungary food companies in order to supply to the domestic market. This has been a logical decision for most international investors, as they operate similar businesses in other countries of the region, which they obviously did not intend to compete with.

Any significant growth of the food markets is only occurring in the developing regions, particularly in East Asia. However, the 90 to 94-percent share of Europe, our main export market, is not expected to decrease in the country's export total, since Hungary has no market organisation or any existing marketing efforts in the dynamically growing East Asian region and, with a few exceptions, the product range produced does not provide any opportunities to increase the volume of our exports there. In the light of the above facts, **the slight increase of our food export can be maintained in the future, which, however, requires the improvement of market efforts and the substantial increase of marketing expenses allocated to food products.**

14. **In the future, only small structural changes are expected between the various subsectors.** Higher-than-average growth and thus the growth of market share is only expected in the so-called secondary subsectors (using basic materials already processed in some form and to a certain level), including pet foods, long-keeping floury products, sweets, mineral waters, of the production of food products not classified under other headings, complementary food products, instant soups and savoury crisps. The flour milling, wine and baking industries as well as fruit and vegetable processing may lose market share. It would also be important to improve the production of auxiliary and packaging materials and additives used in the food industry and the related machine engineering.
15. Despite the fact that agriculture and the food industry are interdependent industries, studies in the food industry amount to less than one-tenth of the research carried out in agriculture. A number of questions need to be answered, however, within the research of the food industry. Among other issues, it would be important to carry out studies

focusing on corporate/business demography, *i.e.* the establishment, heyday and decay of companies, including the reasons for such processes. Studies of the interrelation between corporate size and productivity may also be of interest, as high productivity is another priority while employment needs to be increased as much as possible.

Kivonat

A tanulmányban az élelmiszeripar egésze és szakágazatai szerkezetének változását vizsgáltuk különböző ismérvek szerint. Először nemzetközi, főleg uniós összehasonlításban elemeztük a magyar élelmiszeripar koncentrációjának mértékét, az ágazat termelékenységi szintjét és eredményességét. Ezután az élelmiszeripar szakágazati szerkezetének alakulását tártuk fel különböző mutatók, köztük a külföldi tőke szerepe és a koncentráció mértéke szerint. Kiemelten foglalkoztunk a mezőgazdasághoz szorosan kapcsolódó szakágazatok (hús, baromfi, tej, malom, sütő, feldolgozott zöldség-gyümölcs, bor) vállalati szerkezetének módosulásaival, a koncentráció és a tulajdonviszonyok alakulásával, valamint az adott ágazat bel-és külpiaci viszonyaival.

Abstract

The study focuses on the structural changes of the food industry as a whole and its subsectors, based on various criteria. In the first part, the level of concentration, productivity and profitability of the Hungarian food industry are analysed in an international context, particularly in comparison with other EU countries. This is followed by an investigation of the structural changes of the subsectors of the food industry on the basis of various indicators, including the role of foreign capital and concentration. The study lays particular emphasis on the changes of the business structure of the subsectors closely linked to agriculture (meat, poultry, dairy, flour milling, baking, processed fruit and vegetables, wine), changes in concentration and ownership in these subsectors and the domestic and international relations of the specific industries.

Irodalomjegyzék

1. **Adam, A.** (2003): Az utazó „poloska” – az élelmiszer-gyártók terjeszkednek. Sütőiparosok, Pékek, 1. szám
2. **Agrár Európa Tanácsadó Kft.** (2005): A tartósítóipar helyzete és kilátásai Magyarországon 1. Central European Banker, Online elemzések az MKB-tól, 91/2005, Budapest
3. **AKI** (2005): Aktuális adatok az élelmiszergazdaságról, Statisztikai Osztály szept. 30.
4. **AKI – KSH** (2005): Agrárgazdasági Statisztikai Zsebkönyv 2004
5. **AMC** (2004): Ki kicsoda a magyar élelmiszeriparban. CD-Rom, Budapest
6. **APEH** adatbázis
7. **Bálint J.** (2005): Tejtermelők tulajdonában a Parmalat: Budapest, Magyar Nemzet, november 2.
8. **Bánáti D.** (2004): Élelmiszer-biztonság az élelmiszeriparban, Kopint-Datorg Rt., Budapest
9. **Berta L.** (2005): Minőség és kereskedelem viszonya a kenyérforgalmazásban – Utak és kiutak. Előadás a Magyar Pékszövetség Szakmai Napján az OMÉK-on, Budapest, aug. 31.
10. **Centre National Interprofessionnel de l'Economie Laitier** (2005): L'économie laitière en chiffres: Paris, CNIEL
11. **CIAA Brochures** (2005): Data and Trends Report 2005, The food and drink industry in the Member States, dec. Brüsszel www.ciaa.be
12. **Dairy Industry news**, 2005, www.euromilk.org
13. **Eckes Granini** (2005): **Annual Report 2004.**
<http://www.eckes-granini.com/pdf/AnnualReport2004.pdf>
14. **Élelmiszer** (2005): Növekszik a tejtermékek fogyasztása, Budapest, Élelmiszer, május
15. **European Commission** (2004): European Business, Facts and Figures, Data 1998-2002, Eurostat
16. **Fórián Z.** (2003): Több figyelmet a sütőiparnak. Sütőiparosok, Pékek, 6. sz.
17. **Fórián Z.** (2005/a): A tejszektor helyzete, Budapest: Mai Piac, január-február
18. **Fórián Z.** (2005/b): Beindult a sonkaprés: Mai Piac, május
19. **Fórián Z.** (2005/c): Malomipari őrlődések. Mai Piac, július
20. **Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium** (2004): Jelentés az agrárgazdaság 2003. évi helyzetéről, FVM
21. **Gehlhar, M.** (2003): Regional Concentration on the Global Food Economy, Madison, Wisconsin
22. **Geszti Sz. – Borbély Cs.** (2005): A magyar tejtermelés és tőke termelékenységének parciális elemzése, Budapest, Gazdálkodás XLIX. évf. 4. sz.

23. **Harkin, T.** (2004): Economic Concentration and Structural Change in the Food and Agricultural Sector: Trends, Consequences and Policy Options, Iowa
24. **Harris, C.** (2005): Formation of the Super Groups, Meat Processing, júl.
25. **Hegedűs M. et al.** (2005): Az integráció hatásai kiemelt gazdasági ágazatokban (ingatlanszektor, szállítás-logisztika, élelmiszeripar), Európai Műhelytanulmányok, Miniszterelnöki Hivatal, 104. sz.
26. **Hegyközségek Nemzeti Tanácsának jelentése**, HNT Budapest 2005. szeptember
27. **Hendrickson, M. – Heffernan, W.** (2005): Concentration of Agricultural Markets, University of Missouri, Columbia
28. <http://www.fn.hu/cegmonitor.php>
29. <http://www.tejportal.hu>
30. **Juhász A. (szerk.), Béládi K. – Kertész G. – König G. – Kürti A. – Stauder M.** (2005): Piaci erőviszonyok alakulása a belföldi élelmiszerpiac szereplői között, Agrárgazdasági Tanulmányok, 3. sz.
31. **Juhász, P.** (2005): Válság előtt a tartósítóiipar. VG 2005. július 26., Budapest
32. **K. L. I.** (2005): Rákényszerültek az áremelésre Mai Piac, július
33. **Kaiser Almanach**, 2004
34. **Kapronczai I. (szerk.)** (2003): A magyar agrárgazdaság a rendszerváltástól az Európai Unióig, Szaktudás Kiadó Ház
35. **Kartali J. (szerk.), Juhász A. – König G. – Kürti A. – Orbánné N. M. – Stauder M. – Wagner H.** (2004,a): A főbb agrártermékek piacra jutásának feltételei az EU csatlakozás küszöbén I. kötet, Növényi termékek. Agrárgazdasági Tanulmányok, AKII, (1.), Budapest.
36. **Kartali J. (szerk.), Juhász A. – König G. – Kürti A. – Orbánné N. M. – Stauder M. – Wagner H.** (2004,b): A főbb agrártermékek piacra jutásának feltételei az EU csatlakozás küszöbén II. kötet, Állati termékek. Agrárgazdasági Tanulmányok, AKII, (2.), Budapest.
37. **Kartali J. (szerk.), Kürti A. – Orbánné Nagy M. – Wagner H.** (2005): A globális gazdasági és demográfiai változások hatása az agrár-külkereskedelemre, Agrárgazdasági Tanulmányok, AKII, 2005. 2. sz
38. **Kelemen Z.** (2005): Utóvédharcok: Budapest, HVG június 11.
39. **Kohlmüller, M.** (2005): A sertéstartás és a piaci kilátások Németországban, az AKI és a ZMP közös rendezvénye, Budapest, szept. 29.
40. **Kósa C.** (2005): A tejágazat világpiacon helyzete: Budapest, Az Európai Unió Agrárgazdasága, 10 évf. 5. sz.
41. **König G.** (2005): Magyarország Európai Unióval folytatott agrárkereskedelmének alakulása és fejlesztésének lehetőségei, Doktori értekezés, Kaposvári Egyetem

42. **Kőnig G. – Nyárs L. – Papp G. – Vőneki É.** (2004): A kritikus ágazatok rövid távú piaci esélyei, a szelekció, a koncentráció és a szerkezetváltás várható alakulása, kézirat, AKI, 2004
43. **KSH** (2005): Élelmiszermérlegek és tápanyagfogyasztás 2003. KSH, Bp.
44. **KSH** (2005): Ipari és Építőipari Statisztikai Évkönyv 2004, KSH, Budapest
45. **KSH** (2005): Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv 2004, KSH, Budapest
46. **KSH** (2005): Nemzetközi Statisztikai Évkönyv, 2003, KSH, Budapest
47. **Lakner Z. – Hajdu I.** (2004): Stratégiai ágazat-e még az élelmiszergazdaság? Élelmezés Ipar, 12. sz.
48. **Lakner Z. – Hajdu I.** (2005): Szentől szemben az Európai Unió élelmiszergazdaságával, I.-II. rész. Élelmezés Ipar, 3.-4. sz.
49. **Lakner Z. – Réti A.** (2005): Competitive strategies on the meat products market, Gazdálkodás, 12. sz.
50. **Lámfalusi I. – Székelyné Raál É.** (2004): A kettős könyvvitelt vezető mezőgazdasági és élelmiszeripari szervezetek gazdálkodásának főbb adatai, 1997-2002, AKI
51. **Lámfalusi I. – Székelyné Raál É.** (2005): Az egyszeres és kettős könyvvitelt vezető mezőgazdasági és élelmiszeripari szervezetek gazdálkodásának főbb adatai, 1998-2003, AKI
52. **Lámfalusi I.** (2005): Az élelmiszertermelés gazdálkodó szervezeteinek pénzügyi helyzete, AKI, Agrárgazdasági Információk, 3.sz.
53. **Lienhardt, J.** (2004): The food industry in Europe, Statistics in Focus, Eurostat, 39.
54. **Magyar Nemzet** (2005): Válságban a húsipar: Budapest, augusztus 10.
55. **Meat&Poultry Staff** (2002): Spanning the Globe
56. **Meat&Poultry Staff** (2003): Top 50: Survival Skills
57. **Mihálovics A. – Marnitz I.** (2005): Csányi Sándor teljes letámadásban?: Budapest, Népszabadság, május 10.
58. **Molnár A.** (2002): Versenyképesség és -stratégiák a magyar élelmiszeriparban az uniós csatlakozás küszöbén, Ph.D. értekezés, Corvinus Egyetem
59. **Mulder, N.** (2005): Outlook for the global poultry industry, Rabobank
60. **Nagy O.** (2005): Milliárdos veszteség. A baromfiágazatnak a tavalyi volt a legrosszabb éve, Magyar Nemzet, jún.15.
61. **Népszabadság** (2005): Rekordbírság a Pick-tulajoknak, július 7.
62. **Nyárs L. – Papp G. – Vőneki É.** (2004): A főbb hazai állattenyésztési ágazatok kilátásai az Európai Unióban, Agrárgazdasági Tanulmányok, AKII, 2004. 4. sz.
63. **Nyers Á. – Horváth Cs.** (2005): Hegyközségi visszatekintés a magyar szőlő-, borágazat eseményeibe, Borászati Füzetek, 4. sz.

64. **Oláh G.** (2005): Pick-átvétel: amikor a büntetés is kalkulált tétel, Világgazdaság, augusztus 29.
65. **Ollinger et al.** (2005): Structural Change in the Meat, Poultry, Dairy and Grain Processing Industries, USDA, ERS
66. **Orbáné Nagy M.** (2003): Az élelmiszerfogyasztás és a fogyasztói árak konvergenciája Magyarország és az EU között, Agrárgazdasági Tanulmányok, AKII, 2003. 5. sz.
67. Organisation Internationale de la Vigne et du Vin: State of the vitiviniculture – World Market, March, 2005.
68. **Országos Élelmiszervizsgáló Intézet** (2005): Engedélyezett létesítmények, szeptember
69. **Országos Élelmiszervizsgáló Intézet** (2005): Jóváhagyott (kiskapacitású) emlős és baromfiüzemek, szeptember
70. **Osváth S. (szerk.)** (2002): Az élelmiszeripar napjainkban Magyarországon, G-mentor Kft.
71. **Pásztor J.** (2005): Egy tésztát dagasztanak. Progresszív Magazin, július
72. **Péntek A.** (2004): A kétszáz forintos kenyér nyomában. Sütőiparosok, Pékek, 2. sz.
73. **Pintér L.** (2005): A cereáliák iránti kereslet tovább nő. Fogd rá a szeletre. Progresszív Magazin, 3. sz.
74. **Piros L.** (2005): Az élelmiszer- és italipar 2004. évi teljesítménye, A hús, 3.sz.
75. **Popp J. – Potori N. (szerk.)** (2005): Nemzetközi Agrárpiaci Kilátások 2005, FVM-AKI
76. **Popp J. – Potori N.** (2004): Nemzetközi Agrárpiaci Kilátások; FVM-AKI
77. **Rabobank International Wine is business**, Rabobank January, 2003.
78. **Rontóné Nagy Zs. (szerk.)** (2005): A külföldi tőke szerepe és a gazdálkodás eredményességére gyakorolt hatása mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban, Agrárgazdasági Tanulmányok 2005. 1. sz.
79. **Szabó B.** (2005): Trónfosztás készül a tésztapiacon. Népszabadság, május 7.
80. **Szabó M.** (1999): Vertikális koordináció és integráció az Európai Unió és Magyarország tejgazdaságában, Agrárgazdasági Tanulmányok, AKII, Budapest
81. **Szabó M.** (2000): Külföldi érdekeltségű vállalatok a magyar élelmiszeriparban és hatásuk az EU-csatlakozásra, Agrárgazdasági Tanulmányok, AKII, Budapest
82. **Szirmai S. P.** (2005/a): Híg a leve, Budapest, Figyelő, június 30. – július 6.
83. **Szirmai S. P.** (2005/b): Óh, Sole Mizo, Budapest, Figyelő, június 8-15.
84. **Szirmai S. P.** (2005/c): Tejes Káosz, Budapest, Figyelő, márc. 31. – ápr. 6.
85. **Takács L.** (2005): Ágazati helyzetkép és tapasztalatok a csatlakozás első évében, Baromfiágazat, 3. sz.
86. **Tejipari Hírlap** 2005-ös számai, Magyar Tejipari Egyesülés, Budapest

87. **Területi statisztikai évkönyv** 2003, KSH 2004
88. **Top 200**, Figyelő 2005. okt.
89. **Tóth L. L.** (2005/a): A Carnex célja a vertikális integráció, Baromfiágazat, 3. sz.
90. **Tóth L. L.** (2005/b): Működik az első termelői tulajdonú feldolgozó üzem Kecskeméten, Baromfiágazat, 2. sz.
91. **Udovecz G.** (2003): A magyar mezőgazdaság versenyhelyzete, Gazdálkodás, 4. sz.
92. **Vágó Sz.** (2005): A magyarországi tejpiac várható alakulása: Gazdálkodás, XLIX. évf. 4. sz.
93. **Varjú F.** (2004): Veszélybe kerülhet a mindennapi kenyertünk. Sütőiparosok, Pékek 1. szám
94. **Vitéz F., I.** (2005): Csődsorozat a konzerviparban, Besült befőtt. HVG 2005. július 16., Budapest
95. **Voorbergen M.** (2004): Global dairy trade, Rabobank
96. **Werli J.** (2004a): A magyar sütőipar helyzete az Európai Unióban, (Előadás az Agrár Európa Klub 2004. május 26-i ülésén.) Sütőiparosok, Pékek 4. sz.
97. **Werli J.** (2004b): A magyar sütőipar 2003. évi gazdasági jellemzői. Sütőiparosok, Pékek 4. sz.
98. **Werli J.** (2004c): A sütőipar minőségi igénye. Sütőiparosok, Pékek 6. sz.
99. **Wine Institute: Key Facts** – Per capita wine consumption in listed countries, Wine Institute, California 2004.
100. **World Wine Market**, <http://www.Vinimarket.com>
101. **Zsarnóczy G.** (2004): Átadták a SPAR húsüzemét: Budapest, A Hús, 4. sz.

MELLÉKLETEK

**Élelmiszerre és alkoholmentes italra fordított kiadások aránya
az Európai Unióban 2002-ben**

Megnevezés	Kiadások aránya, %
Nagy-Britannia	9,7
Írország	10,7
Hollandia	11,2
Ausztria	12,1
Németország	12,1
Dánia	12,6
Svédország	12,6
Finnország	12,8
Belgium	13,6
Franciaország	14,5
Olaszország	14,6
Görögország	15,8
Spanyolország	15,9
Szlovénia	17,2
Portugália	18,8
Cseh Köztársaság	18,8
Ciprus	19,6
Lengyelország	19,9
Málta	20,4
Szlovákia	22,1
Észtország	22,9
Magyarország	28,9
Lettország	25,5
Litvánia	31,8
EU-15	12,8
EU-10	22,6
EU-25	17,3

Forrás: CIAA és Magyar Statisztikai Évkönyv, 2003, KSH, Budapest

2. melléklet

Az élelmiszeripar szerepe az iparban és a nemzetgazdaságban, százalék

Megnevezés	1997	2000	2002	2003	2004
Az élelmiszeripar részesedése az ipar termeléséből	20,0	15,9	15,0	13,9	13,3
Az élelmiszeripar részesedése a nemzetgazdaság GDP-jéből	3,7	3,4	3,5	3,2	3,0
Az élelmiszeripar részesedése az összes foglalkoztatottból	4,4	4,0	4,2	3,9	3,6

Forrás: Ipari és Forrás: Építőipari Statisztikai Évkönyvek KSH és Agrárgazdasági Statisztikai Zsebkönyvek, AKI és Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv 2004, KSH

3. melléklet

Az élelmiszeripar szerepe néhány EU tagállam feldolgozóiparában 2001-ben

Ország	Az élelmiszeripar részaránya a feldolgozóiparból, százalék	Az élelmiszeripar sorrendje a feldolgozóiparban a termelési érték alapján
Belgium	13	3
Dánia	15	2
Spanyolország	20	1
Franciaország	17	1
Írország	18	1
Olaszország	11	3
Hollandia	26	1
Finnország	8	4
Egyesült Királyság	14	2

Forrás: Lakner-Hajdu 2005 (CIAA adatbázis alapján)

Az élelmiszeripar* fő mutatói az EU tagországaiban 2001-ben

Megnevezés	Termelés, Mrd euró	Alkalmazottak száma, ezer fő	GDP, Mrd euró	Termelékenység, ezer euró/fő
Belgium	26,7	101,4	5,3	52,7
Cseh Köztársaság	7,9	147,4	1,8	11,9
Dánia	18,5	88,1	4,6	51,7
Németország	129,5	823,6	32,7	39,7
Észtország	0,8	20,0	0,2	8,0
Görögország	5,7	47,6	1,8	37,6
Spanyolország	67,3	370,8	15,1	40,6
Franciaország	117,6	619,4	26,8	43,3
Írország	17,7	50,0	5,2	103,2
Olaszország	90,8	431,5	17,5	40,7
Ciprus	1,0	11,5	0,3	25,0
Lett Köztársaság	1,1	36,6	0,5	12,5
Litván Köztársaság	1,2	55,2	0,2	4,5
Luxemburg	0,6	4,3	0,2	49,9
Magyarország	6,2	121,1	1,3	10,8
Málta	0,3	4,1	0,1	28,7
Hollandia	37,4	161,0	7,9	48,8
Ausztria	10,8	78,0	3,2	41,1
Lengyelország	19,6	467,3	5,3	11,4
Portugália	10,5	102,7	2,2	21,8
Szlovénia	1,6	-	0,4	-
Svédország	13,1	65,7	3,5	53,6
Szlovákia	2,1	48,4	0,4	7,5
Finnország	7,8	39,8	2,0	50,2
Nagy-Britannia	97,4	509,9	30,5	59,9
EU-15	669,0	3 518,1	160,7	47,4
EU-10	50,7	904,4	15,0	13,4
EU-25	719,7	4 422,5	175,7	39,7

* dohányipar nélkül

Forrás: EUROSTAT alapján közli Lienhardt 2004

5. melléklet

**A kis- és közép vállalkozások szerepe az EU néhány tagállamának
élelmiszeriparában, 2001-ben**

Ország	Részaránya a vállalkozások számából, százalék	Részaránya a foglalkoztatásból, százalék
Olaszország	87,7	39,9
Spanyolország	81,5	-
Portugália	80,5	34,7
Franciaország	76,3	30,4
Németország	72,3	14,4
Belgium	75,5	17,0
Dánia	75,5	14,6
Svédország	70,5	15,7
Egyesült Királyság	61,6	16,2
Hollandia	62,0	-
Finnország	54,2	9,7

Forrás: Lakner-Hajdu 2005 CIAA adatbázis alapján

A világ első 50 élelmiszeripari vállalata 2002-ben

Rangsor	Vállalat neve	Anyrország	Eladás értéke, millió \$	Termék típusa
1.	Nestlé S.A.	Svájc	46 628	diverzifikált
2.	Kraft Foods Inc.	USA	38 119	diverzifikált
3.	ConAgra Inc.	USA	27 630	diverzifikált
4.	PepsiCo Inc.	USA	26 935	ital és snack
5.	Unilever plc	Anglia és Hollandia	26 672	diverzifikált
6.	Archer Daniels Midland Co.	USA	23 454	adalékok, gabonaalapú termékek
7.	Cargill Inc.	USA	21 500	gabonaalapú termékek
8.	Coca-Cola Co.	USA	20 092	italok
9.	Diageo plc	Anglia	16 644	alkoholos italok
10.	Mars Inc.	USA	15 300	édesség
11.	Anheuser-Busch Inc	USA	12 262	sör
12.	Groupe Danone	Franciaország	12 184	tejtermék, keksz, víz
13.	Kirin Brewery Co.	Japán	11 287	italok
14.	Asahi Breweries Ltd.	Japán	11 050	sör
15.	Tyson Foods	USA	10 750	hús és baromfi
16.	Dean Foods Co.	USA	9 700	tejtermékek
17.	H. J. Heinz Co.	USA	9 431	mélyhűtött, félkész termék
18.	Sara Lee Corp.	USA	9 219	hús, pékáru, ital
19.	Kellogg Co.	USA	8 853	gabonaalapú termékek
20.	Snow Brand Milk	Japán	8 511	tejtermékek
21.	Heineken N.V.	Hollandia	8 233	sör
22.	Cadbury Schweppes plc	Anglia	8 070	italok, édességek
23.	General Mills Inc.	USA	7 949	gabonaalapú termékek
24.	Dairy Farmers of America	USA	7 902	tejtermékek
25.	Nippon Meat Packers Inc.	Japán	7 589	húsfélék
26.	Parmalat Finanziaria SpA	Olaszország	7 392	tejtermékek, pékáru
27.	Interbrew	Belgium	6 918	sör
28.	Campbell Soup Co.	USA	6 664	félkész termék és pékáru
29.	Suntory Ltd.	Japán	6 227	élelmiszer és likőr
30.	Maruha Corp.	Japán	6 078	tengeri hal
31.	Smithfield Foods Inc.	USA	5 900	sertéshús
32.	Associated British Foods	Anglia	5 618	pékáru, zsír és olaj
33.	Fonterra Cooperative Group	Új-Zéland	5 540	tejtermékek
34.	Yamazaki Baking Co. Ltd.	Japán	5 417	pékáru

Rangsor	Vállalat neve	Anyaország	Eladás értéke, millió \$	Termék típusa
35.	Ajinomoto Co. Ltd.	Japán	5 151	diverzifikált
36.	Danish Crown	Dánia	5 100	marha- és sertéshús
37.	Tate & Lyle plc	Anglia	5 060	édesítő és keményítő
38.	Meiji Milk Products Co.	Japán	4 929	tejtermékek
39.	Hershey Food Corp.	USA	4 557	édesség
40.	Groupe Lactalis	Franciaország	4 500	tejtermékek
41.	Scottish & Newcastle plc	Skócia	4 495	sör
42.	Arla Foods Group	Dánia	4 453	tejtermékek
43.	Dole Food Company Inc.	USA	4 449	zöldség-, gyümölcskonzerv
44.	Carlsberg Breweries A/S	Dánia	4 383	italok
45.	SABMiller plc	Dél-Afrika	4 364	sör
46.	CHS Cooperatives St.	USA	4 270	gabonaalapú termékek
47.	Morinaga Milk Industry Co.	Japán	4 162	diverzifikált
48.	FEMSA de C.V.	Mexikó	4 147	italok
49.	Hormel Foods Corp.	USA	4 124	hús és élelmiszer
50.	Royal Numico NV	Hollandia	4 110	csecsemőételek és -italok

7. melléklet

Az élelmiszeripar eredményességének fontosabb mutatói

Megnevezés	M. e.	1997	2000	2003	2004
Adózott eredmény	Mrd Ft	34,3	63,5	55,9	24,7
Tőkeellátottság*	%	46,4	29,6	40,4	40,5
Tőkearányos eredmény**	%	7,4	10,3	8,0	3,6
Beruházás	Mrd Ft	56,6	75,7	96,9	113,4

* saját tőke/eszközök

** adózott eredmény/saját tőke

Forrás: Lámfalusi 2004, 2005, Agrárgazdasági Statisztikai Zsebkönyv egyes kötetei AKI, valamint APEH-AKI adatok alapján saját számítás

8. melléklet

**Az EU és Magyarország élelmiszeripara szerkezetének főbb mutatói 2001-ben,
százalékos megoszlás**

Megnevezés	Árbevétel		Hozzáadott érték		Vállalatok száma	
	EU	Magyarország	EU	Magyarország	EU	Magyarország
	Élelmiszeripar*=100					
Húsfeldolgozás	20,5	29,9	17,6	20,3	16,8	13,6
Halfeldolgozás	2,4	0,0	2,3	0,0	1,3	0,4
Gyümölcs-, zöldségfeldolgozás	5,9	8,5	5,7	8,0	2,9	8,2
Növényi, állati olaj gyártása	4,3	2,2	2,3	2,5	2,6	1,9
Tejfeldolgozás	14,9	10,6	10,2	6,4	3,7	2,8
Malomipari termékek gyártása	3,9	7,1	3,4	7,5	2,5	4,5
Takarmány gyártása	6,6	8,2	4,0	6,8	1,8	5,4
Egyéb élelmiszer gyártása	26,4	17,7	36,9	22,7	61,5	36,8
Italgyártás	15,1	15,8	17,6	25,8	6,9	26,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* dohányipar nélkül

Forrás: Lienhardt 2004, Agrár Európa 2005 április, APEH-AKI adatok alapján saját számítás

**Az első öt (CR5) és az első tíz vállalat (CR10) koncentrációs rátája az egyes
élelmiszeripari al- és szakágazatokban, %
(nettó árbevétel=100)**

Megnevezés		CR5				CR10			
		1997	2000	2003	2004	1997	2000	2003	2004
151	Húsfeldolgozás	31,7	31,7	28,0	26,1	50,7	49,5	43,8	41,7
1511	Húsfeldolgozás, hústartósítás	41,1	48,6	44,1	36,2	63,0	65,5	62,3	56,9
1512	Baromfihús feldolgozása, tartósítása	64,9	69,4	59,2	55,4	84,6	59,2	78,1	75,1
1513	Hús, baromfihús-készítmény gyártása	87,6	70,9	68,3	79,4	97,1	90,2	86,9	92,0
153	Gyümölcs-, zöldségfeldolgozás	30,3	29,6	29,0	31,0	49,0	45,7	42,9	43,9
154	Növényi, állati olaj gyártása	97,6	97,6	98,2	98,8	98,9	98,7	99,2	99,4
155	Téjfeldolgozás	35,9	56,7	57,4	63,7	56,4	74,9	79,9	79,4
156	Malomipari termék, keményítő gyártása	41,5	48,3	56,9	56,5	66,6	67,7	73,5	71,7
1562	Keményítő gyártása	99,7	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	nincs
157	Takarmány gyártása	36,5	42,5	52,6	52,2	55,9	58,7	66,0	67,1
158	Egyéb élelmiszer gyártása	30,1	29,5	30,2	31,9	45,3	46,5	42,9	42,1
1581	Kenyér, friss tésztaféle gyártása	25,6	15,5	15,0	14,5	34,6	23,9	22,6	21,2
1582	Tartósított lisztes áru gyártása	74,5	80,9	79,0	76,5	91,4	90,0	90,0	88,5
1583	Cukorgyártás	81,6	98,9	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1584	Édesség gyártása	83,7	79,8	78,5	79,0	91,1	91,0	88,3	87,6
1585	Tésztafélék gyártása	87,1	82,6	80,4	76,0	92,1	87,9	85,0	81,4
159	Italgyártás	45,9	33,3	51,2	50,4	60,6	42,7	63,0	61,2
1593	Bortermelés	37,8	31,5	24,1	22,9	53,8	47,2	40,0	39,1
1596	Sörgyártás	93,1	92,0	98,8	98,7	98,6	99,0	99,1	99,0
1600	Dohánytermék gyártása	95,7	97,7	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	nincs
Élelmiszeripar, átlag		60,6	61,4	62,5	62,5	74,4	71,6	73,3	69,3

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

Magyarország élelmiszer feldolgozásának piaci szerkezete a Top-5 vállalkozások piaci részesedése alapján (2002)

	Nettó árbev.	CR5'	MS1 ²	MS2	MS3	MS4	MS5	Piaci szerkezet
Húsfeldolgozás								
Húsfeldolgozás	279	44	14	9	7	7	6	Aszimmetrikus oligopól.
Baromfihús feldolgozás	227	62	18	16	11	10	7	Aszimmetrikus oligopól.
Hús, baromfihús-készítmény gyártás	97	74	26	14	14	11	10	Aszimmetrikus oligopólium
Halfeldolgozás	2	93	33	28	13	12	7	Duopólium
Zöldség-gyümölcs feldolgozás								
Burgonya feldolgozás	20	99	51	24	20	2	1	Domináns vállalkozás
Zöldség-gyümölcs gyártás	43	84	29	26	14	9	5	Duopólium
Zöldség-gyümölcs feld.	144	33	8	8	7	5	4	Nem koncentrált
Növényi és állati olaj gyártása								
Nyers olaj gyártás	2	68	38	8	8	8	5	Domináns vállalkozás
Finomított olaj gyárt.	44	100	99	0	0	0	0	Domináns vállalkozás
Margarin gyártás	3	100	98	2	0	0	0	Domináns vállalkozás
Tejfeldolgozás								
Tejtermék gyártás	228	57	18	17	9	8	6	Duopólium
Jégkrém gyártás	2	97	60	21	6	6	3	Domináns vállalkozás
Malomipari termék, keményítő gyártás								
Malomipari term. gyártás	97	42	12	10	7	7	7	Szimmetrikus oligopól.
Keményítő gyártás	31	100	94	5	1	0	0	Domináns vállalkozás
Takarmány gyártása								
Haszonállat-eledel gyárt.	143	48	16	13	9	6	4	Aszimmetrikus oligopól.
Hobbiállat-eledel gyártás	25	96	78	11	3	2	2	Domináns vállalkozás

	Nettó árbev.	CR5 ¹	MS1 ²	MS2	MS3	MS4	MS5	Piaci szerkezet
Egyéb élelmiszer gyártása								
Kenyér, friss tészta gyárt.	100	14	4	3	3	2	2	Nem koncentrált
Tartósított lisztész. gyárt.	30	78	42	12	12	6	6	Domináns vállalkozás
Cukorgyártás	76	100	31	24	23	11	10	Aszimmetrikus oligopól.
Édesség gyártás	120	80	45	16	10	6	3	Domináns vállalkozás
Tésztafélék gyártása	20	83	60	15	4	3	1	Domináns vállalkozás
Tea, kávé feldolgozás	15	87	64	13	6	3	0	Domináns vállalkozás
Fűszer, ételízesítő gyárt.	8	92	52	28	5	3	3	Duopólium
Máshova nem sorolt élelmiszer gyártása	3	98	37	30	28	2	2	Aszimmetrikus oligopólium (3)
Italgyártás								
Desztillált szeszes ital gy.	39	52	15	12	10	9	6	Aszimmetrikus oligopól.
Étilalkohol gyártás	67	74	41	12	9	9	4	Domináns vállalkozás
Gyümölcsbor termelés	5	100	87	12	0	0	0	Domináns vállalkozás
Bortermelés	55	24	6	5	5	4	4	Nem koncentrált
Egyéb, nem erjesztett ital	0,2	80	37	16	15	7	5	Domináns vállalkozás
Sörgyártás	128	96	30	28	25	8	5	Aszimmetrikus oligop. (3)
Malátagyártás	0,1	100	57	43	0	0	0	Duopólium
Üdítőital gyártása	103	82	41	25	6	5	5	Duopólium
Dohánytermék gyártás								
Dohánytermékek gyárt.	249	100	38	36	18	6	2	Aszimmetrikus oligopól.

Megjegyzés: 1CR5= első öt vállalkozás aránya a forgalomból; 2Msi = i vállalkozás piaci részaránya; Domináns vállalkozás = MS1>25% és MS1>2*MS2; Duopólium = MS2>15% és MS2>2*MS3 de nem domináns vállalkozás; Aszimmetrikus oligopólium = MS1>15%, MS>5% és MS1>1,5*MS4 és nem az előző kettő; Szimmetrikus oligopólium = az előzők közül egyik sem és MS>5% és legalább 67%-a a fölötté levőnek; Nem koncentrált = MS<10% és CR5<33%

Forrás: Dobson et al. (2003) módszertan alapján AKI-APEH adatbázis felhasználásával Juhász Anikó et al (2005) számításai.

**A külföldi tulajdoni rész aránya és megoszlása a jegyzett tőkében
az egyes alágazatokban**

Megnevezés		1997	2000	2003	2004	1997	2000	2003	2004
		Külföldi tulajdoni rész aránya a jegyzett tőkéből, %				Külföldi tulajdoni rész megoszlása, Élelmiszeripar összesen=100%			
151	Húsfeldolgozás	33,6	30,1	26,8	20,5	6,9	7,2	8,1	6,9
152	Halfeldolgozás	66,6	9,7	17,6	17,5	0,0	0,0	0,0	0,0
153	Gyümölcs-, zöldségfeldolgozás	53,0	51,0	30,7	35,4	8,4	7,3	3,9	5,6
154	Növényi, állati olaj gyártása	97,3	94,8	95,6	97,8	4,6	4,0	4,7	12,5
155	Tejfeldolgozás	59,1	80,1	81,2	81,7	6,4	6,8	25,5	28,3
156	Malomipari termék, keményítő gyártása	31,1	34,5	27,7	29,4	4,3	3,7	2,6	3,3
157	Takarmány gyártása	63,2	58,4	58,0	52,6	4,1	3,9	4,1	4,8
158	Egyéb élelmiszer gyártása	54,1	75,0	64,6	52,5	21,9	37,9	25,6	17,5
159	Italgyártás	81,6	71,0	61,2	50,9	38,0	25,7	21,8	18,5
160	Dohánytermék gyártása	93,3	82,3	72,8	65,7	5,4	3,6	3,7	2,7
Élelmiszeripar összesen		60,6	62,7	56,8	52,4	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

12. melléklet

Az értékesítés nettó árbevétele és megoszlása az egyes alágazatokban

	Megnevezés	1997	2000	2003	2004	1997	2000	2003	2004
		Értékesítés nettó árbevétele, millió Ft				Megoszlása, %			
151	Húsfeldolgozás	410 205	506 304	577 242	581 032	29,0	27,3	24,5	25,0
152	Halfeldolgozás	294	2 004	1 232	1 459	0,0	0,1	0,1	0,1
153	Gyümölcs-, zöldségfeldolgozás	123 212	160 278	202 132	181 140	8,7	8,6	8,6	7,8
154	Növényi, állati olaj gyártása	56 743	47 621	52 801	131 613	4,0	2,6	2,2	5,7
155	Tejfeldolgozás	149 680	205 708	230 871	246 478	10,6	11,1	9,8	10,6
156	Malomipari termék, keményítő gyártása	129 365	127 100	115 195	113 582	9,1	6,8	4,9	4,9
157	Takarmány gyártása	107 911	140 261	178 555	180 710	7,6	7,6	7,6	7,8
158	Egyéb élelmiszer gyártása	243 037	344 991	413 599	417 368	17,2	18,6	17,6	17,9
159	Italgyártás	152 362	252 049	343 463	355 292	10,8	13,6	14,6	15,3
160	Dohánytermék gyártása	44 084	71 237	241 535	117 575	3,1	3,8	10,2	5,1
Élelmiszeripar összesen		1 416 893	1 856 848	2 356 624	2 326 251	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

Az export értékesítés nettó árbevétele és megoszlása az egyes alágazatokban

Megnevezés	1997	2000	2003	2004	1997	2000	2003	2004	1997	2000	2003	2004
	Export értékesítés nettó árbevétele, millió Ft				Export árbevétele aránya a nettó árbevételeben, %				Megoszlása, %			
151 Húsfeldolgozás	136 114	153 864	160 493	148 417	33,2	30,4	27,8	25,5	43,7	43,1	37,6	34,3
152 Halfeldolgozás	100	729	708	746	34,0	36,4	57,5	51,1	0,0	0,2	0,2	0,2
153 Gyümölcs-, zöldségfeldolgozás	58 918	62 946	76 575	62 117	47,8	39,3	37,9	34,3	18,9	17,6	17,9	14,3
154 Növényi, állati olaj gyártása	27 566	21 027	21 327	16 753	48,6	44,2	40,4	12,7	8,8	5,9	5,0	3,9
155 Tejfeldolgozás	9 797	23 335	24 867	23 821	6,5	11,3	10,8	9,7	3,1	6,5	5,8	5,5
156 Malomipari termék, keményítő gyártása	17 703	13 798	18 575	15 452	13,7	10,9	16,1	13,6	5,7	3,9	4,4	3,6
157 Takarmány gyártása	8 947	15 559	43 603	49 188	8,3	11,1	24,4	27,2	2,9	4,4	10,2	11,4
158 Egyéb élelmiszer gyártása	28 998	43 226	57 649	66 326	11,9	12,5	13,9	15,9	9,3	12,1	13,5	15,3
159 Italgyártás	18 660	21 076	18 974	24 200	12,2	8,4	5,5	6,8	6,0	5,9	4,4	5,6
160 Dohánytermék gyártása	4 844	1 821	4 119	1 854	11,0	2,6	1,7	1,6	1,6	0,5	1,0	0,4
Élelmiszeripar összesen	311 648	357 381	426 891	432 965	22,0	19,2	18,1	18,6	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

14. melléklet

Az adózott eredmény alakulása az egyes alágazatokban

Megnevezés	1997	2000	2003	2004	1997	2000	2003	2004
	Adózott eredmény, millió Ft				Egy főre jutó adózott eredmény, Ft			
151 Húsfeldolgozás	3 371	10 048	-9 236	-11 103	92	273	-260	-373
152 Halfeldolgozás	9	26	18	15	206	108	118	217
153 Gyümölcs-, zöldségfeldolgozás	2 459	6 690	5 486	442	156	578	485	42
154 Növényi, állati olaj gyártása	8 363	-3 119	3 764	9 707	8 096	-3 420	6 232	4 925
155 Tejfeldolgozás	2 088	4 708	-7 218	959	169	550	-820	107
156 Malomipari termék, keményítő gyártása	1 526	10 055	8 044	6 919	170	1 486	1 464	1 466
157 Takarmány gyártása	5 337	5 159	9 031	8 357	1 044	949	1 835	1 668
158 Egyéb élelmiszer gyártása	2 692	9 853	13 472	16 356	79	299	352	433
159 Italgyártás	2 107	9 148	20 508	6 287	156	608	1 563	477
160 Dohánytermék gyártása	4 304	11 030	12 122	-13 240	2 035	5 665	7 638	-15 342
Élelmiszeripar összesen	34 318	63 597	55 992	24 701	265	529	468	219

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

15. melléklet

A tőkeellátottság* alakulása az egyes alágazatokban

Megnevezés	1997	2000	2003	2004
	Tőkeellátottság, %			
151 Húsfeldolgozás	41,2	43,1	30,2	33,3
152 Halfeldolgozás	15,1	36,6	33,9	40,9
153 Gyümölcs-, zöldségfeldolgozás	43,4	40,8	42,0	41,6
154 Növényi, állati olaj gyártása	37,4	48,0	39,8	49,2
155 Tejfeldolgozás	44,3	34,3	44,7	46,7
156 Malomipari termék, keményítő gyártása	41,4	42,9	41,3	45,4
157 Takarmány gyártása	44,3	43,1	42,1	47,6
158 Egyéb élelmiszer gyártása	46,2	54,7	45,0	39,6
159 Italgyártás	61,3	55,0	51,0	45,2
160 Dohánytermék gyártása	36,1	23,0	21,4	9,4
Élelmiszeripar összesen	46,5	46,0	40,4	40,4

* tőkeellátottság = saját tőke/mérleg főösszeg (eszközök)

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

A beruházások alakulása az egyes al- és szakágazatokban

Megnevezés	1997	2000	2003	2004	Változás, % 2004/1997	1997	2000	2003	2004
	Folyó áron, millió Ft					Megoszlás, Élelmiszeripar összesen=100%			
Hús-és halfeldolgozás	6 819	7 261	10 351	10 926	160,2	12,1	9,6	10,7	9,6
Baromfifeldolgozás	5 759	7 804	4 350	7 261	126,1	10,2	10,3	4,5	6,4
Gyümölcs-, zöldségfeld.	5 635	8 531	10 084	14 721	261,2	10,0	11,3	10,4	13,0
Tejtermékek gyártása	4 244	4 737	7 807	9 890	233,0	7,5	6,3	8,1	8,7
Malomipari termék, keményítő gyártása	1 957	2 873	2 923	6 844	349,7	3,5	3,8	3,0	6,0
Takarmány gyártása	2 339	4 625	5 981	6 026	257,6	4,1	6,1	6,2	5,3
Cukorgyártás	3 965	3 181	2 334	3 124	78,8	7,0	4,2	2,4	2,8
Édesipari termékek gyártása	1 832	2 098	2 741	3 146	171,7	3,2	2,8	2,8	2,8
Szesz és szeszitalgyártás	571	1 299	1 477	2 948	516,3	1,0	1,7	1,5	2,6
Bortermelés	1 019	3 363	3 969	4 238	415,9	1,8	4,4	4,1	3,7
Söripari termékek	4 879	4 658	5 378	6 268	128,5	8,6	6,2	5,5	5,5
Üdítőitalok gyártása	2 395	5 773	5 598	6 125	255,7	4,2	7,6	5,8	5,4
Dohánytermék gyártása	4 051	2 677	6 666	3 143	77,6	7,2	3,5	6,9	2,8
Egyéb ágazat	11 115	16 845	27 284	28 702	258,2	19,6	22,2	28,1	25,3
Élelmiszerek, italok és dohánytermékek gyártása összesen	56 580	75 725	96 943	113 362	200,4	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Agrárgazdasági Statisztikai Zsebkönyvek, KSH-AKI

17. melléklet

A termelékenység alakulása az egyes alágazatokban

Megnevezés	1997	2000	2003	2004	1997	2000	2003	2004	Változás 2004/1997, %
	Átlagos statisztikai állományi létszám, fő				Termelékenység (Egy főre jutó hozzáadott érték, ezer Ft)				
151 Húsfeldolgozás	36 689	36 760	35 456	29 730	1 195	1 709	2 315	2 626	219,7
152 Halfeldolgozás	43	238	153	70	1 116	1 016	1 785	3 543	317,5
153 Gyümölcs-, zöldségfeldolgozás	15 779	11 580	11 308	10 593	1 316	2 527	3 558	3 165	240,5
154 Növényi, állati olaj gyártása	1 033	912	604	1 971	13 194	7 186	15 703	14 159	107,3
155 Tejfeldolgozás	12 340	8 552	8 801	8 996	1 737	2 278	2 924	4 668	268,7
156 Malomipari termék, keményítő gyártása	8 992	6 766	5 495	4 721	2 393	3 909	4 950	5 544	231,7
157 Takarmány gyártása	5 114	5 435	4 923	5 009	3 304	3 893	6 924	5 992	181,4
158 Egyéb élelmiszer gyártása	33 920	32 958	38 228	37 815	1 627	2 359	2 723	2 838	174,4
159 Italgyártás	13 544	15 059	13 123	13 181	2 162	3 808	8 537	8 368	387,0
160 Dohánytermék gyártása	2 115	1 947	1 587	863	5 566	11 817	121 694	109 170	1 961,4
Élelmiszeripar összesen	129 569	120 207	119 678	112 949	1 809	2 678	5 250	4 841	267,7

Forrás: APEH-AKI adatok alapján saját számítás

A húsfeldolgozás és tartósítás kapacitásának kihasználása 2003-ban

Tevékenység	Mértékegység	Kapacitás	Termelt vagy feldolgozott mennyiség	Kapacitás-kihasználási mutató, %
Sertésvágó vonal	1000 db/év	8 447,3	4 282,5	50,7
Marhavágó vonal	1000 db/év	354,8	116,2	32,8
Szalámi-gyártás	t/év	34 964,6	18 525,0	53,0
Szárazkolbász-gyártás	t/év	59 596,8	22 622,7	38,0
Húskészítmény-gyártás	t/év	198 042,2	144 618,1	73,0

Forrás: AKI Statisztikai Osztály

Négyvállalatos (CR4) koncentrációs ráta kilenc élelmiszeripari szakágazatban az USA-ban, 1972-1997

Megnevezés	1972	1982	1992	1997
Húsvágás, feldolgozás	26,0	29,0	50,0	57,0
Húskészítmény gyártása	16,0	19,0	25,0	20,4
Baromfivágás, tovább feldolgozás	17,0	22,0	34,0	40,6
Sajt termelése	40,0	34,0	42,0	52,4
Folyékony tej termelése	17,0	16,0	22,0	21,3
Lisztgyártás	32,0	40,0	56,0	48,4
Takarmány gyártása	22,0	20,0	23,0	23,7
Kukorica ipari feldolgozása	63,0	74,0	73,0	71,7
Szójabab feldolgozása	52,0	61,0	71,0	79,6
Együtt:	31,7	35,0	44,0	46,1

Forrás: Ollinger et al 2005

A világ első 50 hús- és baromfifeldolgozó vállalata 2002-ban

Sorrend	Cégnév	Anyrország	Árbevétel, millió USD
1	Tyson Foods Inc.	USA	24 000
2	ConAgra Foods	USA	13 894
3	Excel Corp.	USA	12 000
4	Nestle SA	Svájc	10 150
5	Swift and Co.	USA	8 000
6	Nippon Meat Packers	Japán	7 853
7	Smithfield Foods Inc.	USA	7 400
8	Farmland Refrigerated	USA	4 754
9	Danish Crown	Dánia	4 534
10	Sara Lee Packaged Meats	USA	4 166
11	Hormel Foods Corp.	USA	4 124
12	Itoham	Japán	3 883
13	Oscar Mayer and Pizza	USA	3 653
14	Perdue Farms Inc.	USA	2 700
15	Nutreco Holding NV	Hollandia	2 506
16	Prima Meat Packers	Japán	2 297
17	Dumeco B.V.	Hollandia	2 254
18	Pilgrim's Pride Corp.	USA	2 215
19	Uniq PLC	Egyesült Királyság	2 136
20	OSI Group	USA	2 100
21	Maple Leaf Meats Group	Kanada	2 015
22	Golden State Foods	USA	2 000
22	Keystone Foods L.L.C.	USA	2 000
24	A. Moxsel AG	Németország	1 846
25	Marudai Food Co. Ltd.	Japán	1 838
26	Gold Kist Inc.	USA	1 811
27	CG Nordfleisch AG	Németország	1 742
28	Starzen Co. Ltd.	Japán	1 727
29	Veronesi Group	Olaszország	1 487
30	Campofrio Alimentacion SA	Spanyolország	1 475
31	Doux SNC	Franciaország	1 333
32	Glanbia PLC	Írország	1 332
33	Grampian Country Foods	Skócia	1 327
34	Westfleisch	Németország	1 208
35	Foster Poultry Farms	USA	1 200
36	Charoen Pokphand	Thaiföld	1 196
37	Sadia Alimentos SA	Brazília	1 160

Sorrend	Cégnév	Anyrország	Árbevétel, millió USD
38	Cremonini SPA	Olaszország	1 138
39	LDC Societe Anonyme	Franciaország	1 022
40	Wayne Farms/Dutch	USA	880
41	Irish Food Processors Ltd.	Írország	879
42	Swedish Meats	Svédország	870
43	Yonekyu Corp.	Japán	855
44	House of Raeford Farms	USA	850
45	Olymel Ltd.	Kanada	845
46	Rosen's Diversified	USA	800
47	Perdigao SA	Brazília	783
48	Seaboard Corp.	USA	772
49	Colorado Boxed Beef	USA	740
50	Greater Omaha Packing Co.	USA	725

Forrás: <http://www.meatpoultry.com/resourcecenter>

21. melléklet

A baromfifeldolgozás és készítménygyártás kapacitáskihasználása 2003-ban

Tevékenység	Mérték-egység	Kapacitás	Termelt vagy feldolgozott mennyiség	Kapacitáskihasználási mutató, %
Sovány baromfifeldolgozó vonal (csirke, tyúk, kakas)	1000 db/év	173 651	107 818	62
Univerzális feldolgozó vonal (Nagytestű pulyka)	1000 db/év	16 882	9 386	56
Univerzális feldolgozó vonal (Liba)	1000 db/év	10 654	6 370	60
Univerzális feldolgozó vonal (Kacsa)	1000 db/év	21 620	16 731	77
Baromfidaraboló vonal (Csirke)	1000 db/év	84 883	64 273	76
Baromfidaraboló vonal (Nagytestű pulyka)	1000 db/év	8 481	6 547	77
Baromfidaraboló vonal (Liba)	1000 db/év	4 600	2 833	62
Húskészítmény-gyártás	t/év	33 744	22 889	68
Töltelékáru gyártó berendezés	t/év	39 658	31 368	79
Kényelmi, panírozott készítmények	t/év	24 952	17 605	71

Forrás: AKI Statisztikai Osztály

Baromfifelvásárlás, -termelés és –értékesítés alakulása Magyarországon, 2000-2005

Megnevezés	2000	2002	2003	2004	2005	2005/2000
	tonna					%
Csirke						
Termelés	155 619	170 188	173 434	178 535	181 836	117
Értékesítés						
- belföld	106 249	120 166	130 128	146 063	155 326	146
- export	33 574	35 479	27 381	26 754	22 718	68
Tyúk-kakas						
Termelés	4 134	4 268	5 059	3 598	3 338	81
Értékesítés						
- belföld	2 712	3 180	3 476	2 118	2 320	86
- export	448	367	516	413	171	38
Pulyka						
Termelés	78 301	99 100	94 339	108 231	91 263	117
Értékesítés						
- belföld	26 329	33 615	32 881	35 451	36 671	139
- export	28 127	31 531	32 530	37 998	28 672	102
Liba						
Termelés	37 721	38 048	43 820	34 079	28 364	75
Értékesítés						
- belföld	12 119	8 570	12 632	10 361	9 379	77
- export	22 032	20 180	20 551	17 727	15 619	71
Kacsa						
Termelés	37 667	50 633	50 025	39 998	46 177	123
Értékesítés						
- belföld	11 091	14 452	16 500	15 206	17 926	162
- export	19 960	26 924	27 358	19 999	22 215	111
Baromfi összesen						
Termelés	313 442	362 237	366 677	364 441	350 978	112
Értékesítés						
- belföld	158 500	179 984	195 617	209 599	221 622	140
- export	104 141	114 482	108 336	102 892	89 395	86

Termelés, értékesítés: vágott súly

Forrás: Baromfi Terméktanács

A tejtermelés és –felhasználás változása

Év	Termelés (Ezer tonna)	Import (Ezer tonna)	Export (Ezer tonna)	Felhasználás (Ezer tonna)	Hazai fogyasztás liter/fő/év	Önellátottság %
1997	1 943,5	180,4	205,2	1 904,8	176,1	102,2
1998	2 061,2	158,1	418,9	1 788,6	165,7	115,2
1999	2 051,3	138,0	430,6	1 754,2	163,0	116,9
2000	2 094,3	177,6	413,0	1 849,4	174,2	113,2
2001	2 094,7	131,5	480,6	1 736,9	160,8	120,6
2002	2 080,9	149,8	485,8	1 712,0	158,1	121,5
2003	1 984,8	202,6	478,2	1 690,5	156,5	117,4

Forrás: Élelmiszermérleg, 2003. KSH alapján saját számítás

A tejtermékek külkereskedelmének alakulása, ezer USD

EXPORT						
Termék	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Tej	17 304	21 450	17 080	15 657	20 478	46 221
Tejpor, sűrített tej	4 902	16 805	12 567	16 645	2 533	2 541
Tejföl, joghurt	3 938	3 268	1 252	858	2 502	720
Tejsavó	7 444	8 049	8 052	4 816	8 625	13 065
Vaj	1 657	2 433	4 008	4 343	5 843	4 510
Sajt	40 221	46 559	41 347	49 484	50 539	50 875
Összesen	75 466	98 564	84 306	91 803	90 520	117 932
IMPORT						
Termék	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Tej	1 016	695	753	3 384	21 801	41 409
Tejpor, sűrített tej	6 037	4 220	6 244	8 653	9 957	11 661
Tejföl, joghurt	5 743	5 317	5 976	10 680	25 564	26 881
Tejsavó	1 629	1 116	2 428	3 245	4 891	5 429
Vaj	1 372	1 164	1 294	4 304	14 092	13 615
Sajt	22 040	26 454	27 885	34 644	63 798	92 051
Összesen	37 837	38 965	44 580	64 910	140 103	191 046

Forrás: KSH és AKI adatbázis alapján saját számítás

A tej és tejtermékek kereskedelmének alakulása 2003 és 2005 között

EXPORT	Ezer tonna*			Változás	Ezer USD			Változás
	2003	2004	2005	2005/ 2003%	2003	2004	2005	2005/ 2003%
Tej	45,6	49,4	104,9	230,2	15 657	20 478	46 621	297,8
Sűrített tej	106,3	10,4	7,7	7,2	16 645	2 533	2 541	15,3
Tejföl, joghurt	0,9	1,5	0,5	55,8	858	2 502	720	84,0
Vaj	26,8	22,5	18,7	69,8	4 343	5 843	4 510	103,8
Sajt	164,2	137,9	119,8	73,0	49 484	50 539	50 875	102,8
Összesen	343,6	221,7	251,6	73,2	86 987	81 895	105 267	121,0
IMPORT	Ezer tonna*			Változás	Ezer USD			Változás
	2003	2004	2005	2005/ 2003%	2003	2004	2005	2005/ 2003%
Tej	4,1	29,4	54,6	1 336,4	3 384	21 801	41 409	1 223,7
Sűrített tej	35,9	36,5	39,4	109,7	8 653	9 957	11 661	134,8
Tejföl, joghurt	10,9	16,7	19,9	182,8	10 680	25 564	26 881	251,7
Vaj	16,5	43,6	34,3	208,1	4 304	14 092	13 615	316,3
Sajt	88,9	128,2	140,3	157,8	34 644	63 798	92 051	265,7
Összesen	156,2	254,4	288,4	184,6	61 665	135 212	185 618	301,0

* tejegyenértékben. A tejegyenérték számításához használt szorzók: 0401: tej (1x), 0402: tej sűrítve (9x), 0403: tejföl, joghurt (0,9x) 0405: vaj (10x), 0406: sajt (7x). A táblázatban a tejsavó nem szerepel a tejegyenérték számítás miatt.

Forrás: AKI és KSH előzetes adatok alapján saját számítás

**Hazai gyártású tej és tejtermékek belföldi értékesítésének termékcsoportonkénti
részaránya, tejegegyenérték alapon számolva, %**

Termékcsoport	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Fogyasztói tej	40,37	40,11	40,26	38,20	37,49	37,00	38,71
Ízesített tejsital	2,20	2,59	2,42	2,08	2,04	1,80	1,73
Savanyított tejkészítmény	8,05	8,63	8,88	9,84	10,48	11,53	11,03
Tejszín	0,68	0,63	0,66	0,71	0,77	0,76	0,62
Vaj	0,67	0,69	0,66	0,62	0,65	0,65	0,56
Vajkrém	0,38	0,37	0,36	0,40	0,43	0,40	0,37
Sajt és túró	43,75	43,04	42,72	44,00	44,69	45,10	44,35
Sűrített tej	0,58	0,45	0,40	0,36	0,29	0,27	0,13
Tejpor	2,98	2,97	3,23	3,40	2,42	2,12	1,90
Tejfehérje készítmény	0,16	0,12	0,33	0,25	0,53	0,08	0,20
Desszert készítmény	0,18	0,40	0,08	0,14	0,21	0,29	0,40
Összesen	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Összes, millió liter	1 439,2	1 464,7	1 425,3	1 278,8	1 271,7	1 198,8	1 257,9

Forrás: Tej TermékTanács, 2005

Jelentősebb tej-mennyiséget igénylő termék-előállítás kapacitása, 2003

Tevékenység	Kapacitás 1000 l/év vagy t/év	Feldolgozott mennyiség 1000 l/év vagy t/év	Kapacitás- kihasználási mutató, %
Pasztörözött tejfől és tej, kész kartondobozban	265 776,0	107 681,1	40,5
Pasztörözött tejfől és tej, kész műanyagtasakban	832 686,4	239 642,2	28,8
UHT tej és tej kész kartondobozban	180 222,0	155 515,9	86,3
Vajgyártó vonal t/év	25 188,8	6 572,1	26,1
Túrógyártó vonal alvadéksurgató kocsikkal t/év	63 943,0	18 876,9	29,5
Natúrsajt-gyártó vonal (beleértve az érlelőt) t/év	112 802,2	56 131,4	49,8
Ömlesztett sajt gyártóvonat t/év	17 385,8	13 574,4	78,1
Sűrített tej-gyártó vonal t/év	36 718,9	14 607,0	39,8
Tejporgyártó vonal (KSH-nál max. 1,5 zsírt.) t/év	41 988,3	16 521,0	39,3

Forrás: AKI, 2005

28. melléklet

Malom- és sütőipari termékek exportja

HS	Megnevezés	2000		2001		2002		2003		2004		2005		2005/2000, %	
		tonna	ezer USD	tonna	ezer USD	tonna	ezer USD	tonna	ezer USD	tonna	ezer USD	tonna	ezer USD	tonna	ezer USD
11	Malomipari termékek; maláta; keményítő; inulin; búzasikér	256 336	47 477	198 248	40 592	168 778	34 848	168 778	34 848	163 065	54 641	161 821	51 745	63,1	109,0
1101	Búzaliszt vagy kétszeres liszt	149 715	24 542	99 770	17 191	65 626	10 804	65 626	10 804	26 231	7 302	24 830	6 951	16,6	28,3
1103	Durva őrlemény, dara és labdacs gabonából	44 270	7 745	45 405	8 475	47 615	8 646	47 615	8 646	42 841	12 380	41 793	11 258	94,4	145,4
19	Gabona, liszt, keményítő vagy tej felhasználásával készült termékek; cukrázati termékek	30 643	34 209	31 217	37 258	26 537	37 005	26 537	37 005	31 848	63 463	37 536	91 906	122,5	268,7
1901	Lisztből, darából, keményítóból előállított élelmiszer-készítmény alacsony kakaótartal- lommal	6 411	4 188	7 072	5 203	5 654	4 902	5 654	4 902	10 631	15 404	12 293	21 213	191,7	506,5
1902	Tészta főzve, töltve vagy másképpen elkészítve is	6 672	5 151	5 525	5 528	5 333	6 205	5 333	6 205	4 396	8 602	6 693	20 669	100,3	401,3
1905	Kenyér, cukrászsütemény, kalács és más pékáru	15 768	22 239	16 540	23 084	13 979	23 118	13 979	23 118	14 950	35 694	17 472	47 169	110,8	212,1

Forrás: AKI és KSH előzetes adatok

Malom- és sütőipari termékek importja

HS	Megnevezés	2000		2001		2002		2003		2004		2005		2005/2000, %	
		tonna	ezer USD	tonna	ezer USD	tonna	ezer USD	tonna	ezer USD	tonna	ezer USD	tonna	ezer USD	tonna	ezer USD
11	Malomipari termékek; maláta; keményítő; inulin; búzasikér	14 275	5 207	11 150	4 420	12 013	5 177	24 221	9 692	47 256	18 857	63 974	22 830	448,2	438,4
1101	Búzaliszt vagy kétszeres liszt	368	122	43	16	146	48	2 727	579	16 325	3 923	21 974	5 258	5 971,2	4 309,8
1103	Durva őrlemény, dara és labdac gabonából	24	17	66	49	50	60	19	8	20	71	2 692	355	11 216,7	2 088,2
19	Gabona, liszt, keményítő vagy tej felhasználásával készült termékek; cukrászati termékek	36 676	45 356	41 049	55 477	52 227	76 627	59 607	104 267	70 803	159 102	79 000	188 045	215,4	414,6
1901	Lisztből, darából, keményítóból előállított élelmiszer-készítmény alacsony kakaótartalommal	14 627	15 732	15 072	17 667	16 786	21 380	19 832	27 923	22 220	42 683	20 842	43 351	142,5	275,6
1902	Tészta főzve, töltve vagy másképpen elkészítve is	3 570	1 923	3 941	2 099	5 757	2 725	4 963	3 590	6 710	6 857	9 794	10 789	274,3	561,1
1905	Kenyér, cukrászsütemény, kalács és más pékáru	14 267	21 513	17 594	28 974	24 872	44 059	29 147	61 169	35 247	94 717	40 784	118 534	285,9	551,0

Forrás: AKI és KSH előzetes adatok

30. melléklet

Malomipari termék, keményítőgyártás kapacitáskihasználása

Tevékenység	Mértékegység	Kapacitás	Termelt vagy feldolgozott mennyiség	Kapacitás-kihhasználási mutató, %
Búzaőrölő vonal (gabonaszűlyban)	t/év	1 687 182	1 386 910	82,2
Rozsőrölő vonal (gabonaszűlyban)	t/év	36 018	10 987	30,5
Kukoricaőrölő vonal (gabonaszűlyban)	t/év	171 520	147 633	86,1
Rizshántoló vonal	t/év	37 310	19 327	51,8
Automata és félaut. liszt-csomagológép	t/év	220 220	202 841	92,1
Gabona reggeli étel, puff., extrud. kész.	t/év	16 824	8 690	51,7
Szárítóberendezés (5% átl. vízelvonás mellett)	t/év	464 839	100 275	21,6
Kukoricakeményítő gyártóvonal	t/év	26 533	25 180	94,9
Búzakeményítő gyártóvonal	t/év	14 400	-	-
Izoglűkóz gyártás	t/év	234 221	225 268	96,2

Megjegyzés: a kapacitás-kihhasználási mutató számításai a szakértők által az ágazatra jellemzőnek ítélt évi 248 munkanappal és napi 18 óras munkaidővel lett számolva.

Forrás: AKI Statisztikai osztály

31. melléklet

A sűtőipar kapacitáskihasználása, 2003

Tevékenység	Mértékegység	Kapacitás	Termelt vagy feldolgozott mennyiség	Kapacitás-kihhasználási mutató, %
Sűtőipari terméket gyártó vonal (1 kg-os fehér keny.szám.)	t/év	926 217	447 569	48,3
Tartósított lisztesáru gyártó vonal	t/év	221 672	59 621	26,9
Szárasztészta gyártó vonal	t/év	182 081	67 561	37,1

Forrás: AKI Statisztikai Osztály

**A zöldség és gyümölcs feldolgozó vállalkozások nettó árbevétele szerinti sorrendje
(1997-2004, millió HUF)**

Megnevezés	1997	2000	2004
Rauch Hungária Kft.	10 202	17 745	16 417
Chio-Wolf Magyarország Élelmiszeripari és Kereskedelmi Kft.	8 299	9 824	11 503
Sió Eckes Élelmiszergyártó és Kereskedelmi Kft.	8 259	12 129	10 234
Deko-Food Konzerv és Hűtőipari Rt.	7 904	11 598	9 513
Mogyi Kereskedelmi Kft.	4 540	6 536	8 540
Eko Konzervipari Kft.	7 845	6 326	5 359
Békéscsabai Hűtőipari Rt.	3 688	5 269	5 011
Pentafrost Élelmiszeripari Kft.	n.a.	4 972	4 335
Első Magyar Gyümölcsfeldolgozó és Gyümöcslégyártó Rt. (Elma Rt.)	4 247	4 554	4 334
Nagykőrösi Konzervgyár Rt.	4 515	5 098	4 223
Kiemelték aránya az ágazati összesből (%)	33	37	44

A zöldség és gyümölcs termékek külkereskedelme

Megnevezés	2000			2005			2005/2000 változás, %	
	Export (ezer USD)	Import (ezer USD)	Egyenleg (ezer USD)	Export (ezer USD)	Import (ezer USD)	Egyenleg (ezer USD)	Export	Import
Friss zöldség HS 0701-0709	64 913	14 670	50 243	95 748	71 641	24 107	148	488
Fagyasztott zöldség HS 0710	41 254	2 411	38 843	64 272	12 354	51 918	156	512
Szárított és egyéb zöldség HS 0711-0713	18 316	11 100	7 216	31 032	21 159	9 873	169	191
Savanyúság HS 2001	35 572	1 052	34 520	45 810	5 843	39 967	129	555
Konzerv zöldség HS 2002-2005	129 251	13 735	115 516	244 893	44 877	200 016	189	327
Feldolgozott zöldség összesen	224 393	28 299	196 094	386 007	84 233	301 774	172	298
Zöldség összesen	289 306	42 969	246 337	481 755	155 874	325 881	167	363
Friss gyümölcs HS 0801-0810	46 911	54 622	-7 711	84 222	211 588	-127 366	180	387
Fagyasztott gyümölcs HS 0811	20 425	3 702	16 723	18 701	5 602	13 099	92	151
Aszalt és egyéb gyümölcs HS 0812-0814	1 974	1 013	961	1 732	5 268	-3 536	88	520
Kandirozott gyümölcs és dzsem, lekvár HS 2006-2007	2 751	1 077	1 674	7 805	4 564	3 241	284	424
Befőtt HS 2008	24 746	15 865	8 881	61 765	38 629	23 136	250	243
Zöldség-gyümölcslé HS 2009	67 846	30 679	37 167	80 290	38 830	41 460	118	127
Feldolgozott gyümölcs összesen	117 742	52 337	65 405	170 293	92 893	77 400	145	177
Gyümölcs összesen	164 653	106 959	57 694	254 515	309 481	-54 966	155	289
Feldolgozott zöldség-gyümölcs	342 135	80 636	261 499	556 300	177 126	379 174	163	220
Zöldség-gyümölcs összesen	453 959	149 928	304 031	736 270	460 355	275 915	162	307
								91

Forrás: AKI adatbázis és KSH adatok alapján saját számítás

A zöldség- és gyümölcsfeldolgozás kapacitáskihasználása 2003-ban

Tevékenység	Mértékegység	Kapacitás	Feldolgozott vagy termelt mennyiség	Kapacitáskihasználási mutató, %
Csonthéjas gyümölcsbefőtt gyártóvonal	t/év	76 878	37 938	49,4
Gyümöcslé (nem sűrített) gyártóvonal	1000 l/év	456 800	270 948	59,3
Sűrített gyártóvonal	1000 l/év	248 612	51 305	20,6
Gyorsfagyasztott gyümölcsök	t/év	126 330	16 953	13,4
Sűrített paradicsom gyártóvonal	t/év	187 184	168 931	90,3
Zöldborsó konzerv gyártóvonal	t/év	151 824	35 211	23,2
Csemegekukorica gyártóvonal	t/év	407 200	368 015	90,4
Savanyúság	t/év	208 489	64 324	30,9
Gyorsfagyasztott zöldségek	t/év	334 292	139 356	41,7
Átlag				46,6

Forrás: AKI Statisztikai Osztály

A bor külkereskedelem piaci szerkezete, 2005

Ország	Ezer hl	Millió USD	Arány,% (érték alapon)
EXPORT			
Németország	45,6	18,65	23
Nagy-Britannia	67,3	12,02	15
Cseh Közt.	109,2	9,41	12
Svédország	35,8	7,16	9
Lengyelország	41,8	6,97	9
Oroszország	33,7	3,93	5
Szlovákia	34,1	2,99	4
USA	8,3	2,62	3
Kanada	9,5	1,99	3
Finnország	17,8	1,89	2
Első 10 együtt	403,2	67,53	84
IMPORT			
Olaszország	37,3	6,42	55
Németország	2,4	1,50	13
Franciaország	0,6	1,00	7
Ausztria	7,0	0,96	8
Spanyolország	2,7	0,82	7
Első 5 együtt	52,2	10,70	92

Forrás: AKI-KSH előzetes adatok

FÜGGELÉK

Statisztikai besorolások jegyzéke

D	FELDOLGOZÓIPAR	gazdasági ág
DA	ÉLELMISZER, ITAL, DOHÁNY GYÁRTÁSA	alág
15	ÉLELMISZER, ITAL GYÁRTÁSA	ágazat
15.1	Húsfeldolgozás	alágazat
15.11	Húsfeldolgozás, -tartósítás	szakágazat

Az élelmiszeripar al- és szakágazatai		
15.1	Húsfeldolgozás	
	1511	Húsfeldolgozás, -tartósítás
	1512	Baromfihús feldolgozása, tartósítása
	1513	Hús, baromfihús-készítmény gyártása
15.2	Halfeldolgozás	
	1520	Halfeldolgozás
15.3	Gyümölcs-, zöldségfeldolgozás	
	1531	Burgonya feldolgozás
	1532	Gyümölcs-, zöldséglé-gyártása
	1533	Egyéb gyümölcs- és zöldségfeldolgozás
15.4	Növényi, állati olaj gyártása	
	1541	Nyers olaj gyártása
	1542	Finomított olaj gyártása
	1543	Margarin gyártása
15.5	Tejfeldolgozás	
	1551	Tejtermék
	1552	Jégkrém gyártása
15.6	Malomipari termék, keményítő gyártása	
	1561	Malomipari termék gyártása
	1562	Keményítő gyártása
15.7	Takarmány gyártása	
	1571	Haszonállat-eledelel gyártása
	1572	Hobbiállat-eledelel gyártása
15.8	Egyéb élelmiszer gyártása	
	1581	Kenyér, friss tésztaféle gyártása
	1582	Tartósított lisztes áru gyártása
	1583	Cukorgyártás
	1584	Édesség gyártása
	1585	Tésztafélék gyártása
	1586	Tea, kávé feldolgozása
	1587	Fűszer, ételízesítő gyártása
	1588	Homogenizált és diétás étel gyártása
	1589	Máshova nem sorolt egyéb élelmiszer gyártása

Az élelmiszeripar al- és szakágazatai		
15.9	Italgyártás	
	1591	Desztillált szeszes ital gyártása
	1592	Etilalkohol gyártása
	1593	Bortermelés
	1594	Gyümölcsbor termelése
	1595	Egyéb nem desztillált, erjesztett ital gyártása
	1596	Sörgyártás
	1597	Malátagyártás
	1598	Üdítőital gyártása
16.0	Dohánytermék gyártása	
	1600	Dohánytermék gyártása

A sorozatban eddig megjelent tanulmányok

1997

1997. 1. Dorgai László, Horváth Imre, Kissné Bársony Erzsébet, Tóth Erzsébet:
Az Európai Unió regionális politikája és hatása az új tagországokra
1997. 2. Glattfelder Béla, Ráki Zoltán, Guba Mária, Janowszky Zsolt:
Piacvédelmi lehetőségeink az Európai Unióhoz való csatlakozásunkig
1997. 3. Janowszky Zsolt:
A vetőmagtermelés helyzete és a piaci egyensúlyt befolyásoló főbb tényező
1997. 4. Alvincz József, Szabó Márton, Wagner Hartmut:
Változások az élelmiszeripari és kereskedelmi vállalatok világában
1997. 5. Gábor Judit:
Az importvédelem nemzetközi tapasztalata

1998

1998. 1. Wagner Hartmut:
A magyar agrár- és élelmiszeripari export piaci és termékszerkezete 1991-1996
1998. 2. Alvincz József, Borszéki Éva, Harza Lajos, Tanka Endre:
Az agrártámogatási rendszer EU és GATT-konform továbbfejlesztése
(Az AGENDA 2000)
1998. 3. Ángyán József, Dorgai László, Halász Tibor, Janowszky János, Makóvnyi Ferenc, Ónodi Gábor, Podmaniczky László, Szenci Győző, Szepesi András, Veöreös György:
Az országos területrendezési terv agrárvonatkozásainak megalapozása
1998. 4. Kissné Bársony Erzsébet:
A keletnémet mezőgazdaság átalakulásának főbb tapasztalatai
1998. 5. Balogh Ádám, Harza Lajos:
A vagyon-, a tulajdon-, és a tőkeviszonyok változása a mezőgazdaságban
1998. 6. Lévai Péter, Szijjártó András:
Mezőgazdasági programok a cigányság körében
1998. 7. Vissyné Takács Mara:
A fontosabb iparinövény ágazatok helyzete és feladatai az EU szabályozás tükrében
1998. 8. Tóth Erzsébet:
A foglalkoztatás térségi feszültségei – megoldási esélyek és lehetőségek
1998. 9. Dorgai László, Hinora Ferenc, Tassy Sándor:
Területfejlesztés – vidékfejlesztés

1998. 10. Szőke Gyula:
A közraktárak lehetséges szerepe a magyar gabonapiaci politikában
1998. 11. Csillag István:
A gabonavertikum működése, növekedési tendenciái és a változás irányai
1998. 12. Szabó Márton:
A hazai élelmiszerfogyasztás szerkezetének változásai a 90-es években és a várható jövőbeli tendenciák
1998. 13. Guba Mária, Ráki Zoltán:
Az Európai Unió marhahús-termelésének közös piacsabályai és várható hatásuk a magyar marhahús-ágazatra
1998. 14. Alvincz József, Szűcs István:
Az élelmiszergazdaság szerkezete
1998. 15. Tanka Endre:
Agrár-finanszírozás a fejlett piacgazdaságokban (Adalékok és tanulságok)
1998. 16. Szűcs István, Udovecz Gábor (szerk):
Az agrárgazdaság jelenlegi helyzete és várható versenyesélyei
1998. 17. Kukovics Sándor:
A tulajdoni, a vállalati és a termelési szerkezet, valamint a foglalkoztatási viszonyok átalakulása a magyar mezőgazdaságban
1998. 18. Erdész Ferencné:
Az almaágazat helyzete és fejlesztési lehetőségei a csatlakozási felkészülésben
1998. 19. Kartali János:
Magyarország és az EU közötti agrár-külkereskedelem a kilencvenes években

1999

1999. 1. Gábor Judit, Stauder Márta:
A kereskedelmi láncok és az élelmiszertermelők kapcsolatának változásai
1999. 2. Kürthy Gyöngyi, Szűcs István:
Az Európai Unióhoz való csatlakozás ágazati felkészülésének fejlesztési forrásigénye
1999. 3. Harza Lajos, Tanka Endre:
A vidékfejlesztés megújuló intézményi háttere
1999. 4. Wagner Hartmut:
Az exportfinanszírozás és exporthitel-biztosítás helyzete és szerepe a magyar agrárexportban
1999. 5. Guba Mária, Ráki Zoltán:
Az Európai Unióhoz való csatlakozás felkészülési tennivalói és fejlesztési-forrás igénye a baromfiágazatban

1999. 6. Orbánné Nagy Mária:
Az állati eredetű termékek külkereskedelmének lehetőségei és korlátai az EU-csatlakozásig
1999. 7. Vissyné Takács Mara:
A dohány ágazat vertikális integrációja Magyarországon és az EU-ban
1999. 8. Dorgai László, Stauder Márta, Tóth Erzsébet, Varga Gyula:
Mezőgazdaságunk üzemi rendszere, kezelésének tennivalói a követelmények és az EU tapasztalatainak tükrében
1999. 9. Szabó Márton:
Vertikális koordináció és integráció az EU és Magyarország tejgazdaságában
1999. 10. Juhász Anikó:
Vertikális koordináció és integráció a zöldség-gyümölcs szektorban
1999. 11. Ráki Zoltán, Guba Mária:
Az AGENDA 2000-ben előirányozott szabályozás várható hatása a szarvasmarha-ágazatban
1999. 12. Dorgai László, Miskó Krisztina:
A vidékfejlesztés finanszírozása az Európai Unióban
1999. 13. Burgerné Gimes Anna, Kovács Csaba, Tóth Krisztina:
A mezőgazdasági üzemek gazdasági helyzete
1999. 14. Alvincz József, Harza Lajos, Illés Róbert, Szűcs István, Tanka Endre:
Változások a gazdálkodás földviszonyaiban - Egy mikrofelvétel tanulságai
1999. 15. Kartali János, Juhász Anikó, Gábor Judit, Stauder Márta, Wagner Hartmut, Szabó Márton, Orbánné Nagy Mária, Vissyné Takács Mara:
A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar EU-érettségének piaci és kereskedelmi vonatkozásai

2000

2000. 1. Udovecz Gábor (szerk.):
Jövedelemhiány és versenyképyszer a magyar mezőgazdaságban
2000. 2. Kissné Bársony Erzsébet:
Az ökögazdálkodás szabályozási rendszerének EU-konform továbbfejlesztése az AGENDA 2000 tükrében
2000. 3. Tanka Endre:
A földhaszonbérlet korszerűsítési igényei és lehetőségei
2000. 4. Guba Mária, Janowszky Zsolt, Ráki Zoltán:
A magyar juhászat hatékonyság-növelési esélyei és a szabályozás EU-konform továbbfejlesztése
2000. 5. Gábor Judit, Wagner Hartmut:
Élelmiszergazdaságunk rövid távú piaci kilátásai

2000. 6. Laczkó András, Szőke Gyula:
Az Agenda 2000 hatása az EU és a magyar gabonapiaci szabályozásra
2000. 7. Kartali János:
A magyar agrárküpiacokra ható világgazdasági tényezők (válságok, liberalizáció, nemzetközi egyezmények) alakulása
2000. 8. Stauder Márta:
Az élelmiszerek disztribúciós rendszerének fejlődése, különös tekintettel a kereskedelmi logisztikára
2000. 9. Popp József (szerk.):
Főbb mezőgazdasági ágazataink fejlesztési lehetőségei, különös tekintettel az EU-csatlakozásra
2000. 10. Popp József (szerk.):
Főbb agrárgazdasági ágazataink szabályozásának EU-konform továbbfejlesztése
2000. 11. Tóth Erzsébet:
Az átalakult mezőgazdasági szövetkezetek gazdálkodásának főbb jellemzői (1989-1998)
2000. 12. Szabó Márton:
Külföldi érdekeltségű vállalatok a magyar élelmiszeriparban és hatásuk az EU-csatlakozásra
2000. 13. Tóth Erzsébet (szerk.):
A mezőgazdasági foglalkoztatás és alternatív lehetőségei
2000. 14. Erdész Ferencné, Radócné Kocsis Teréz:
A zöldség-gyümölcs és a szőlő-bor ágazatok hatékonyságának növelése és szabályozásának EU-konform továbbfejlesztése
2000. 15. Alvincz József, Varga Tibor:
A családi gazdaságok helyzete és versenyképességük javításának lehetőségei

2001

2001. 1. Gábor Judit, Juhász Anikó, Kartali János, Kürthy Gyöngyi, Orbánné Nagy Mária:
A WTO egyezmény hatása a magyar agrárpolitika jelenére, jövőjére és teendőire
2001. 2. Hamza Eszter, Miskó Krisztina, Tóth Erzsébet:
Az agrárfoglalkoztatás jellemzői, különös tekintettel a nők munkkerő-piaci helyzetére (1990-2000)
2001. 3. Stauder Márta, Wagner Hartmut:
A takarmány termékpálya problémái
2001. 4. Juhász Anikó, Szabó Márton:
Az EU és Magyarország közötti agrárkereskedelem liberalizációjának hatásai

2001. 5. Erdész Ferencné, Laczkó András, Popp József (szerk.), Potori Norbert, Radócné Kocsis Teréz:
Az agrárszabályozási rendszer értékelése és továbbfejlesztése 2002-re
2001. 6. Kürthy Gyöngyi, Popp József (szerk.), Potori Norbert:
Az OECD tagországok mezőgazdaságának támogatottsága az új metodika alapján – különös tekintettel Magyarországra
2001. 7. Alvincz József (szerk.), Antal Katalin, Harza Lajos, Mészáros Sándor, Péter Krisztina, Spitálszky Márta, Varga Tibor:
A mezőgazdaság jövedelemhelyzete és az arra ható tényezők
2001. 8. Nyárs Levente:
A méhészeti ágazat helyzete és fejlesztési lehetőségei

2002

2002. 1. Orbánné Nagy Mária:
A magyar élelmiszergazdaság termelői és fogyasztói árai az Európai Unió árainak tükrében
2002. 2. Gábor Judit, Stauder Márta:
Az agrártermékek kereskedelmének új irányzatai, különös tekintettel az elektronikus kereskedelemre
2002. 3. Mészáros Sándor:
A magyar csatlakozás agrárgazdasági hatásainak összehasonlítása az EU modellszámításaival
2002. 4. Hamza Eszter, Miskó Krisztina, Székely Erika, Tóth Erzsébet (szerk.):
Az agrárgazdaság átalakuló szerepe a vidéki foglalkoztatásban, különös tekintettel az EU-csatlakozásra
2002. 5. Radócné Kocsis Teréz:
Az Európai Unió új közös borspiaci rendtartásának termelési potenciált befolyásoló elemei és azok várható hatása a hazai termelőalapok változására
2002. 6. Dorgai László, Gábor Judit, Juhász Anikó, Kartali János, Kürthy Gyöngyi, Orbánné Nagy Mária, Stauder Márta, Szabó Márton, Wagner Hartmut:
A WTO tárgyalások magyar agrárgazdaságot érintő 2001. évi fejleményei
2002. 7. Nyárs Levente – Papp Gergely:
Az állati eredetű termékek feldolgozásának versenyhelyzete
2002. 8. Popp József:
Az USA agrárpolitikájának gyakorlata napjainkig
2002. 9. Juhász Anikó, Kartali János (szerk.), Wagner Hartmut:
A magyar agrár-külkereskedelem a rendszerváltás után

2003

2003. 1. Varga Tibor:
A támogatások költség-haszon szemléletű elemzésének lehetőségei
2003. 2. Dorgai László, Keszthelyi Szilárd, Miskó Krisztina:
Gazdaságilag életképes üzemek az Európai Unió modernizációs támogatásainak alkalmazása szempontjából
2003. 3. Alvincz József, Guba Mária:
Az egyéni mezőgazdasági termelők jövedelmének adóztatása
2003. 4. Hamza Eszter:
Agrárfoglalkoztatás hátrányos helyzetű térségekben – uniós lehetőségek gyakorlati alkalmazása
2003. 5. Orbánné Nagy Mária:
Az élelmiszerfogyasztás és a fogyasztói árak konvergenciája Magyarország és az EU között
2003. 6. Stauder Márta:
Az agrár- és élelmiszertermékek belföldi kereskedelme a kilencvenes években és napjainkban
2003. 7. Mizik Tamás:
Magyarország és az Európai Unió adórendszere – különös tekintettel a mezőgazdaságra
2003. 8. Popp József:
Az agrárpolitikák mozgástere a nemzetközi kereskedelem liberalizálásának tükrében

2004

2004. 1. Kartali János (szerk.):
A főbb agrártermékek piacra jutásának feltételei az EU-csatlakozás küszöbén (I. kötet: Növényi termékek)
2004. 2. Kartali János (szerk.):
A főbb agrártermékek piacra jutásának feltételei az EU-csatlakozás küszöbén (II. kötet: Állati termékek)
2004. 3. Antal Katalin, Guba Mária, Kovács Henrietta:
Mezőgazdaság helyzete az agrártörvény hatálybalépését követő időszakban
2004. 4. Nyárs Levente, Papp Gergely, Vőneki Éva:
A főbb hazai állattenyésztési ágazatok kilátásai az Európai Unióban
2004. 5. Popp József, Potori Norbert, Udovecz Gábor:
A Közös Agrárpolitika alkalmazása Magyarországon

2004. 6. Dorgai László (szerk.):
A magyarországi birtokstruktúra, a birtokrendezési stratégia megalapozása
2004. 7. Potori Norbert, Udovecz Gábor (szerk.):
Az EU-csatlakozás várható hatásai a magyar mezőgazdaságban 2006-ig
2004. 8. Potori Norbert (szerk.):
A főbb mezőgazdasági ágazatok élet- és versenyképességének követelményei

2005

2005. 1. Antal Katalin, Guba Mária, Hodina Péter, Lámfalusi Ibolya, Rontóné Nagy Zsuzsanna:
A külföldi tőke szerepe és a gazdálkodás eredményességére gyakorolt hatása a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban
2005. 2. Kartali János, Kürti Andrea, Orbánné Nagy Mária, Wagner Hartmut:
A globális gazdasági és demográfiai változások hatása az agrár-külkereskedelemre
2005. 3. Juhász Anikó (szerk.):
Piaci erőviszonyok alakulása a belföldi élelmiszerpiac szereplői között
2005. 4. Dorgai László (szerk.):
Termelői szerveződések, termelői csoportok a mezőgazdaságban
2005. 5. Popp József (szerk.), Potori Norbert (szerk.), Stauder Márta, Wagner Hartmut:
A takarmánytermelés és -felhasználás elemzése, különös tekintettel az abraktakarmány-keverékek gyártására
2005. 6. Kapronczai István (szerk.), Korondiné Dobolyi Emese, Kovács Henrietta, Kürti Andrea, Varga Edina, Vágó Szabolcs:
A mezőgazdasági termelők alkalmazkodóképességének jellemzői (Gazdálkodói válaszok időszerű kérdésekre)

2006

2006. 1. Bánáti Diána (szerk.), Popp József (szerk.):
Élelmiszer-biztonság a nemzetközi kereskedelem tükrében
2006. 2. Hamza Eszter, Tóth Erzsébet:
Az egyéni gazdaságok eltartó-képessége, megélhetésben betöltött szerepe
2006. 3. Orbánné Nagy Mária (szerk.):
Az élelmiszeripar strukturális átalakulása (1997-2005)

A kiadványok korlátozott példányszámban megrendelhetők a következő telefonszámon: Kamarásné Hegedűs Nóra: 06-1-476-3064